

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього рівня магістра
на тему: «Система забезпечення національної безпеки США»

Виконав студент II курсу, групи ЗМНБ-2
спеціальності 256 Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)

Шемановський Сергій Анатолійович

Керівник – доктор юридичних наук, професор
Шилін Микола Олександрович

Рецензент – кандидат політичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Ірха Юрій Богданович

Острог, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США	8
1.1. Національна безпека як визначальний чинник безпечного функціонування держави	8
1.2. Теоретичні підходи до аналізу системи забезпечення національної безпеки США	19
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США.....	32
2.1. Методи та методика дослідження системи забезпечення національної безпеки США.....	32
2.2. Правові основи формування і функціонування СЗНБ США	43
Висновки до розділу 2	64
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США ТА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЦІЄЇ КРАЇНИ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДПОВІДНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	66
3.1 Становлення і розвиток системи забезпечення національної безпеки США.....	66
3.2. Сучасна структура системи забезпечення національної безпеки США та її інституційні основи.....	79
3.3 Місце та роль системи забезпечення національної безпеки США в структурі міжнародної безпеки та шляхи адаптування позитивного досвіду цієї країни для удосконалення вітчизняної СЗНБ	92
Висновки до розділу 3	107
ВИСНОВКИ	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена загостренням глобальних та регіональних викликів у сфері безпеки, посиленням геополітичної конкуренції великих держав на міжнародній арені, а також поширенням гібридних загроз у форматі кібертероризму, кібератак, нелегальної міграції тощо. В цьому контексті національна безпека як чинник стабільності держави набуває особливої актуальності в питанні забезпечення її захисту, оскільки для будь-якої країни її державна, національна безпека та рівень її охорони означає територіальну цілісність, суверенітет та ключові засади демократії.

США посідають ключове місце в сучасній системі міжнародної безпеки, оскільки їх модель управління слугує основою для формування регіональних та глобальних підходів до забезпечення протидії традиційним та новим формам загроз. Архітектура забезпечення національної безпеки США включає політичні, економічні, інституційні, військові, соціальні та зовнішньополітичні чинники, що робить її багатогранним і комплексним об'єктом дослідження. В умовах глобальної трансформації безпекового середовища як на міжнародному, так і на регіональному рівні, що зумовлена російсько-українською війною та іншими геополітичними викликами, система забезпечення національної безпеки США є особливо цінною в контексті її вивчення як позитивного іноземного досвіду для України. Гармонізація та адаптація системи держави до стандартів НАТО і ЄС свідчить про те, що Україна може імплементувати безпекову логіку США в деяких аспектах до власної моделі забезпечення національної безпеки.

Постановка проблеми дослідження полягає в тому, що система забезпечення національної безпеки США потребує аналізу як ціннісно-соціальне явище і як політико-інституційна модель. Питання її змісту, нормативно-правових засад, стратегічної спрямованості, етапів становлення, сучасних пріоритетів і модифікації структури на основі цих пріоритетів, а також розподілу повноважень між основними суб'єктами забезпечення

національної безпеки становить основний науковий інтерес дослідження. Оскільки сьогодні США знаходяться в епіцентрі геополітичних конфліктів, дослідження системи їх національної безпеки стає особливо актуальним.

Характеристика стану дослідження проблеми. Стан наукової розробки проблеми свідчить про те, що окремі аспекти національної безпеки США і їх безпекової політики були предметом дослідження національних і іноземних спеціалістів. Так, на національному рівні А. Крап та М. Стрюк досліджували основні положення стратегії національної безпеки США, яка була представлена у 2022 році, і визначили зміст основних стратегічних пріоритетів США та їх міжнародне значення [13; 24]. Дослідження показує вимір пріоритетів адміністрації Д. Байдена і дозволяє зробити аналітичне порівняння стратегічних засад національної безпеки із діяльністю поточної адміністрації Д. Трампа. Інший національний дослідник, В. Теремський, в своїй роботі аналізує досвід США з створення системи кібербезпеки як інтегральної частини національної безпеки і вказує на формування та розвиток цієї системи, її критичні переваги і недоліки [36]. Водночас в українській науковій літературі питання національної безпеки США розглядається ситуативно, і помітним є брак комплексних праць, у яких система забезпечення національної безпеки США була б розглянута в теоретичному, інституційному та правовому вимірах.

Більш системним є внесок іноземних дослідників. Зокрема, С. Moran та ін. досліджують місце окремих інституцій в системі розвідувального забезпечення США і демонструють, як певні агенції поєднують правоохоронні функції з контррозвідувальною діяльністю, працюючи задля національної безпеки держави [33]. С. Galvin розглядає технологічний прорив та адаптацію до сучасних потреб системи національної американської безпеки. Дослідник демонструє еволюцію традиційних розвідувальних практик і їх сучасний стан та розвиток [31].

В англійській літературі система забезпечення національної безпеки США розглядається крізь інституційний, правовий та трансформаційний

чинники. Як і національні фахівці, іноземні дослідники приділяють увагу окремим складовим системи національної безпеки, що свідчить про потребу подальших наукових пошуків щодо її комплексного формату та структури.

Метою дослідження є комплексний аналіз системи забезпечення національної безпеки США, її теоретичних, правових, інституційних засад, а також визначення перспектив імплементації американського досвіду для вдосконалення національної системи безпеки.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні **завдання**:

- дослідити національну безпеку США як визначальний чинник безпечного функціонування держави;
- розкрити теоретичні підходи до аналізу системи забезпечення національної безпеки США;
- проаналізувати методи й методик дослідження системи забезпечення національної безпеки США;
- встановити основи формування і функціонування СЗНБ США; визначити етапи становлення системи забезпечення національної безпеки США;
- розкрити структуру системи забезпечення національної безпеки США та її інституційні основи;
- визначити місце і роль системи забезпечення національної безпеки США в структурі міжнародної безпеки;

Запропонувати шляхи адаптування позитивного досвіду США в національну архітектуру безпеки.

Об'єктом дослідження є державна політика США із забезпечення національної безпеки.

Предметом дослідження виступає система забезпечення національної безпеки США, її теоретичні засади, правові основи, структура, суб'єкти, функції та практичний досвід функціонування в контексті можливостей його використання в Україні.

Методами дослідження виступають формально-юридичний метод для аналізу нормативно-правових актів, що становлять правову основу функціонування системи забезпечення національної безпеки США; інституційний аналіз для встановлення ключових суб'єктів у системі американської національної безпеки; структурно-функціональний метод для встановлення будови системи, функцій її елементів та ролі окремих інституцій та аналітичний метод для узагальнення наукових підходів та формування висновків.

Характеристика джерельної бази. Оскільки проблематика дослідження є комплексною і включає теоретичні, методологічні, інституційні та правові засади, джерельна база має відображати корпуси матеріалів, що задовольняють завдання та мету, поставлені в роботі. Джерельна база дослідження є різноманітною і викладеною в ієрархічній послідовності відповідно до їх важливості для цілей роботи. Насамперед це нормативно-правові акти США у сфері національної безпеки. Це перший корпус джерел, які формують правову базу функціонування всієї системи. Ця група є визначальною для оцінки правових основ формування системи забезпечення національної безпеки, для з'ясування юридичних механізмів її функціонування, компетенції органів влади, міжвідомчої комунікації та повноважень спеціальних служб. В корпусі цієї джерельної бази знаходяться федеральні закони, укази президента, виконавчі накази президентів тощо.

Другу групу джерельної бази формуються стратегічні документи США та політичні декларації. Ці документи відображають пріоритети та інтереси держави в контексті захисту національної безпеки і демонструють стратегічні вектори вдосконалення безпекової політики. Стратегічні політичні документи США дають можливість сформулювати перспективи розвитку безпекової політики і те, як концептуально явище національної безпеки викладене в уявленні уряду США. Сюди належать стратегії національної безпеки, політичні декларації, стратегічні документи щодо кібертероризму, кібератак та захисту критичної інфраструктури.

Наступною частиною джерельної бази виступають аналітичні доповіді іменних центрів. Це аналітичні аналізи дослідницьких установ, які є важливим доповненням до нормативно-правових актів, оскільки частково аналізують і саме законодавство, і його подальший розвиток. Ця група джерел вносить експертну думку до законодавчого і стратегічного планування системи національної політики.

Наукові дослідження, академічні праці, монографії та інші роботи фахівців складають останню групу джерельної бази, оскільки вони забезпечують теоретичне обґрунтування та осмислення заданих у дослідженні категорій для аналізу системи забезпечення національної безпеки США. Наукові праці дають можливість розглянути явище архітектури національної безпеки США з різних підходів, виявити критичні аспекти, підсвітити дискусійні нюанси і побачити, які елементи проблематики досліджені недостатньо.

Структура роботи. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Основна частина роботи викладена на 1111 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США

1.1. Національна безпека як визначальний чинник безпечного функціонування держави

У системі функціонування сучасної держави національна і державна безпека посідає особливе місце, оскільки саме вона визначає здатність держави протистояти загрозам, які у XXI столітті модифіковані: кіберзагрози, гібридні війни, нестабільність політичного режиму, загрози територіальній цілісності, правам та свободам людини, тероризм та інші інформаційні операції. Середовище, яке сьогодні характеризується взаємообумовленістю та взаємопов'язаністю загроз, динамічне, і традиційні військові небезпеки вже не становлять єдину і особливу загрозу національному устрою країни. Економічна нестабільність, енергетична залежність, геополітичні конфлікти впливають не тільки на обороноздатність держави, а й на її політику, здатність адаптуватися і на суспільну згуртованість.

Національна безпека завжди має політичний, економічний, соціальний, правовий, військовий, інформаційний та гуманітарний виміри. Тому її доцільно розглядати через призму політико-правового явища, економічної складової, як явище, яке відображає водночас і державний, і суспільний інтерес, але залежне від політичних рішень, політичної кон'юнктури і ефективної діяльності спеціалізованих інститутів. Особливо національна безпека постає вагомим чинником в контексті безпечного функціонування США як федеративної держави, яка стоїть на чолі глобальної боротьби з тероризмом, має інституційно-організаційні потужності для цього і власну архітектуру забезпечення національної безпеки. Дослідження такої структури є корисним прикладним досвідом для України і світу.

Поняття «національна безпека» науковцями визначається по різному. Так, зокрема, Д. Беззубов пропонує розглядати національну безпеку держави як тріаду компонентів. Перший – це пасивна категорія, яка охоплює такий стан держави, за якого внутрішні чи зовнішні ризики відсутні. Це пасивний стан функціонування держави, де не передбачається необхідності захищатися чи оборонятися. Друга категорія – це активна категорія, що передбачає взаємодію держави з такими поняттями, як «ризик», «небезпека» чи «протидія». Тут національна безпека держави проявляється у активному захисті держави в традиційному чи нетрадиційному форматі від загроз. Остання категорія – нейтральна. Вона стосується таких ситуацій, коли безпека держави передбачає моніторинг і прогнозування загроз на основі стратегічних чи політичних документів і прогностичний аналіз задля запобігання таких загроз у майбутньому [6, с. 48].

О. Резнікова пропонує розглядати національну безпеку держави з позиції доцільності внесення фундаментальних змін в ідеологію формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки, виходячи з концептуальних засад забезпечення національної стійкості та концепції невизначеності. Дослідниця переконана, що непередбачувані зміни в середовищі безпеки вимагають більшої гнучкості в розробці та реалізації державної політики; стереотипні моделі мислення, побудовані на минулому досвіді, обмежують цю гнучкість. Тому для того, аби зміст національної безпеки змінювався відповідно до сучасних загроз, існує необхідність реагування на невизначеність таких загроз, уточнення сенсу та значення нації як об'єкта захисту, перегляду ієрархії національних інтересів, пошуку нового балансу між різними національними цінностями та потребами національної безпеки та стійкості, а також, за необхідності, внесення змін до суспільного договору [7, с. 67]. Вона також стверджує, що існує нагальна потреба переглянути повноваження, делеговані національними урядами міжнародним організаціям безпеки, а також знайти ефективні механізми кризового управління на міжнародному рівні. Саме ж формування та реалізація політики

національної безпеки повинні здійснюватися на основі адаптивного управління, що передбачає, зокрема, постійний моніторинг ситуації, виявлення нових тенденцій, ризиків та загроз, регулярний аналіз відповідності цілей та завдань державної політики змінам у безпековому середовищі тощо [7, с. 68].

У сучасному світі невизначеність є основним фактором, що впливає на формування та реалізацію політики національної безпеки. Характер проблем, що потребують уваги держави, стає все складнішим, а невизначеності щодо цих фундаментальних питань множаться, спостерігається поступова трансформація концептуальних підходів до визначення основних ознак національної безпеки: об'єктів та суб'єктів захисту, сфер (напрямків), ризиків та загроз, принципів взаємодії на різних рівнях тощо.

Якщо підсумувати головну ідею О. Резнікової, то вона повторює думку іноземних дослідників: сучасна національна система безпеки будь-якої країни не може розглядатися як статичний комплекс захисту від традиційних загроз. Її значення та зміст значно ширші, а для виконання функції держави система забезпечення національної безпеки (СЗНБ – далі) має стати адаптивною. Адаптація тут має значення державної політики, оскільки вона має охоплювати управління, моніторинг, прогноз ризиків, виявлення нових переглядів інституційної ієрархії і оцінки показників ефективності забезпечення національної безпеки. Авторка оперує терміном «невизначеність» як чинниками і сукупністю явищ, які спливають на забезпечення національної безпеки. Управління такою невизначеністю дає змогу зменшити ризики і вплив на формування безпекової політики держави. Оскільки національна безпека держави розглядається насамперед як політико-правове явище, то розвиток управління невизначеністю має ключове значення.

Найбільш чітким визначенням вважається дефініція Є. Тарана. Відповідно до неї, національна безпека є основою існування держави як самостійного суб'єкта міжнародного права, чинником забезпечення прав та свобод людини і охоплює не тільки традиційні засади захисту території та

суверенітету, а й підтримку стабільності в суспільстві. Одним із завдань національної безпеки є захист суспільних інтересів, які визначені стратегічними і іншими документами держави. Дослідник вказує на те, що це досить загальна дефініція, оскільки серед спеціалістів немає єдності щодо уніфікованого поняття. Так, одна частина фахівців до питання національної безпеки вносить правові аспекти і акцентує саме на юридичному закріпленні становища населення; інші традиційно розширюють розуміння національної безпеки до захисту прав і свобод людини і громадянина; ще одна частина дослідників пропонують розглядати національну безпеку держави як взаємопов'язану систему із блоками соціально-політичних, інституційних, правових методів і форм [5, с. 18-19].

Є. Таран вказує, що це поняття охоплює не тільки нормативно-правові засади, а й стратегічні документи, а її основна роль – слугувати інтересам держави [5];

Д. Беззубов зазначає, що національна безпека держави може розглядатися як комплексна архітектура, яка стосується зовнішніх та внутрішніх ризиків [6].

Н. Золотарьова, за результатами свого дослідження понятійного апарату сфери національної безпеки, стверджує, що термін «національна безпека» вперше був використаний у Сполучених Штатах, а поняття «національної безпеки» було закріплено законодавчо у 1947 році з прийняттям Закону про національну безпеку США, який став початком створення системи національної безпеки держави, а через утворення Ради національної безпеки – було дано старт її функціонуванню. Згідно із Sec.3 Закону, «національна безпека» як єдине поняття свідомо не наведене, однак акт надає цю дефініцію як результат інтеграції внутрішньої, зовнішньої та військової політики держави, спрямованої на оцінку цілей, зобов'язань і ризиків США у співвідношенні з її фактичною та потенційною військовою міццю.

Законом про національну безпеку також було створено Міністерство оборони, Об'єднаний комітет начальників штабів усіх видів збройних сил держави та Центральне розвідувальне управління (CIA) [23, с. 57; 16].

Чао Ву акцентує увагу на тому, що національна безпека сьогодні є гігантською системою, яка, окрім традиційних складових, включає соціальний, біологічний, природний, космічний та інший простір, а також тужить і зобов'язана із поняттям нації [8].

К. Айхенсер та К. Хван вважають, що національна безпека США також є частиною боротьби на міжнародній арені із іншими великими акторами. За останні кілька років уряд США наказав китайській компанії скасувати придбання програми для знайомств Grindr, заблокувати спільне підприємство між американською робототехнікою та її китайським партнером і заборонив американським організаціям інвестувати в компанії, пов'язані з китайською військовою та наглядовою галуззю. Ці дії є свідченням явища, яке має назву «розширення національної безпеки» («national security creep»): нещодавне розширення перегляду та регулювання транскордонних інвестицій, пов'язаних з національною безпекою, щоб дозволити втручання уряду в більше транзакцій, ніж будь-коли раніше [4, с. 550-551]. Дослідники зосереджують увагу на тому, що в сучасному світі іноземна інвестиційна та фінансова діяльність має стати визначним чинником та регулятором національної безпеки.

Дослідники К. Айхенсер та К. Хван ставлять у фокус те, що національна безпека не є сталою категорією, і вона модифікується відповідно до актуальності тих чи інших компонентів. Сьогодні спостерігається тенденція на її розширення і охоплення дедалі більше традиційних сфер: інвестицій, фінанси, економіка. Автори зазначають, що поняття «національна безпека» є дискусійним, оскільки воно динамічне, тому сутність національної безпеки як політико-правового явища можна визначити як інструмент визначення того, які сфери політичного, суспільного, економічного, інституційного життя держави є стратегічними для її функціонування. В статті підкреслюється, що

традиційні загрози, тероризм зокрема, вже не становлять єдиний пул небезпек, тобто сучасна національна безпека значно ширша [4, с. 556-557]. Зміст національної безпеки як чинника функціонування держави К. Айхенсер та К. Хван подають через поняття «national security creep» – розширення сфери національної безпеки і включення до неї нових компонентів та правовідносин. Практично це означає, що сьогодні, наприклад, США оцінює приватне право як частину національної безпеки і надає виконавчій владі ширші повноваження для втручання в цю сферу [4, с. 551].

Чао Ву зазначає, що найбільший етап змін у продуктивності, виробничих відносинах та способі життя відбувся саме сьогодні і найбільші зміни спричинені двома аспектами: глобалізацією та революційними технологіями, які також взаємно підсилюють один одного. При цьому наголошує на тому, що глобалізація стала одним із чинників зміни концепції національної безпеки держави, оскільки вона стосується поглиблення взаємозалежності між країнами в різних аспектах, таких як політика, економіка, культура, суспільство та технології, економічний розвиток і технологічний прогрес. Глобалізація спонукає держави адаптуватися до викликів і можливостей, що певною мірою ослаблює незалежність держав. Глобалізація також прискорила транскордонний потік інформації, капіталу, технологій і призвела до більшого культурного різноманіття, що впливає на традиційні події і явища в системі забезпечення національної безпеки держави [8, с. 5-6]. Як і українська дослідниця О. Резнікова, він стверджує, що сучасні процеси призвели до модифікації двох взаємопов'язаних понять: «нація» та «національна безпека держави». На думку Чао Ву, національна безпека відноситься до динамічної гігантської системи, що складається зі штучного простору, соціального простору, біологічного простору, інформаційного простору, природного простору, космічного простору та всіх носіїв у просторах, що належать нації, у стані без серйозної небезпеки, шкоди та втрат, керуючись співіснуванням та сталим розвитком нації та її народу, забезпечуючи безпеку світу протягом певного періоду часу [8, с. 13].

Дослідниця О. Резнікова пропонує додати до поняття «національної безпеки держави» не лише нетрадиційні підходи, а й ті сфери, які емпірично стосуються національної безпеки, однак поки не відносяться до цього поняття. Зокрема, це космічні і біотехнологічні чинники. Сучасне розуміння національної безпеки вже переосмислене і включає не тільки територіальний суверенітет, військові потужності і економічну стабільність. Біологічний і космічний аспекти безпеки є принципово новими, але емпірично зрозумілими для явища національної безпеки як визначального чинника у функціонуванні держави. Соціальний, космічний, біологічний простори, як і інформаційний та природний, стають новими царинами національної безпеки держави, першість в яких має не тільки практичний, а й політично-правовий аспект.

Отже, на основі аналізу дефініцій, запропонованих науковцями, національна безпека як визначальний чинник безпечного функціонування держави визначається як комплексний стан захищеності життєво важливих інтересів країни, державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. Як і іноземні дослідники, зміст національної безпеки визначаються українськими спеціалістами не тільки військовим компонентом і обороноздатністю держави перед загрозами, а й ефективним захистом прав людини і громадянина, вмінням адаптуватися до нових загроз, вмінням поєднати технологічні потужності із інформаційними та технологічними викликами, а також організувати систему державного реагування таким чином, аби вона відповідала на забезпечення всіх динамічних життєвих інтересів, які можуть змінюватися.

Таке визначення загалом можна вважати коректним, оскільки воно враховує та відображає ціннісний, соціальний, правовий та безпековий виміри поняття; водночас воно є формалізованим, так як його акцент – на стані захищеності національних інтересів, тоді як підходи до аналізу системи національної безпеки США демонструють більш динамічну й адаптивну модель цього явища.

Для формування безпекової політики основними її характеристиками є підзвітність та моніторинг, особливо у публічному секторі. Саме тому сучасна система забезпечення національної безпеки держави вимагає нагляду за розвідувальними та безпековими службами, що є показником високорозвиненого демократичного суспільства. У своїй роботі Д. Констатіно та Б. Вагнер наголошують, що правові обмеження, моніторинг, підзвітність, захист прав людини в нормативному аспекті і баланс між свободою та безпекою сьогодні також мають переоцінитися в контексті нових викликів та загроз і нового сприйняття поняття національної безпеки та демократії [9, с. 3-9].

Д. Констатіно та Б. Вагнер також стверджують, що робота у сфері безпеки характеризується як оборонна, тобто вона призначена для захисту національної безпеки. Головною рисою розвідувальної роботи є наступальний характер, що характеризується розслідуваннями, проведеними за кордоном в інтересах національної безпеки, тобто робота у сфері безпеки вимагає від розвідки збору невеликих фрагментів інформації, щоб запобігти можливим небажаним подіям, що загрожують національній безпеці [9, с. 3-4].

Відтак національна безпека є комплексним політико-правовим явищем, що охоплює як традиційний стан захисту життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, держави, так і систему нетрадиційних елементів в цьому контексті: економіки, суспільної згуртованості, сталого розвитку, технологічного прогресу, біосфери тощо. Сутність цієї системи полягає в тому, що вона є обов'язковою умовою існування держави як демократичного інституту і суб'єкта міжнародних відносин.

Підсумовуючи, слід відмітити, що традиційно національна безпека розглядалася як необхідність для захисту від війни. Однак в останні роки захист національної безпеки також пов'язаний із захистом правового порядку. Зокрема це підтверджується інституційно: Суд Європейського Союзу встановив, що правовий порядок можна розуміти як підтримку цінностей верховенства права, які прийняв Європейський Союз [9, с. 4].

Абсолютно всі дослідники переконані, що зміст національної безпеки держави та системи забезпечення національної безпеки держави в сучасній оптиці не слід зводити до традиційних військових потужностей чи оборонного захисту території. Аналіз стратегічних політичних документів США, а також наукових підходів національних та іноземних дослідників показав, що національна безпека держави охоплює політичний, економічний, правовий, соціальний, інформаційний, технологічний, гуманітарний, біологічний і навіть космічний простори. Це означає, що функціонування держави сьогодні залежить не тільки від інституційно вибудованої системи забезпечення національної безпеки, а й від здатності держави адаптуватися до нових чинників, які формують національну безпеку.

Вважається за доцільне звернути увагу й на те, що «Національна безпека» як поняття дебатуються всередині США між штатами, і зміст того, що вважається безпекою, швидко розширюються. Прикладом цього є щорічна оцінка загроз розвідувального співтовариства США за 2022 рік, підготовлена Офісом директора національної розвідки (DNI), що містить розділи про Китай, Росію, Іран, Північну Корею та глобальний тероризм, але також розглядає питання безпеки охорони здоров'я, «зміни клімату та деградації навколишнього середовища», «інноваційного використання нових технологій» та міграції. Розуміння США загроз національній безпеці явно вийшло далеко за межі традиційних міждержавних конфліктів і навіть зосередження уваги на транснаціональному тероризмі після 11 вересня [4, с. 556-557].

Національну безпеку США доцільно аналізувати, насамперед, через призму її стратегічних документів, що пов'язані й присвячені безпековому сектору. Національна стратегія безпеки 2025 року, що видана під егідою чинного лідера США, Д. Трампа, не має чіткого поняття «національна безпека», однак містить вектори спрямування того, які інтереси ця сфера охоплює. Сама система забезпечення національної безпеки США глибоко пов'язана з питанням виживання та безпеки держави як незалежної і суверенної республіки, уряд якої насамперед забезпечує права своїх громадян

і ставить їхні інтереси на перше місце [1, с. 3]. У Стратегії національної безпеки США базовим завданням держави визначається забезпечення власного існування на мапі світу через гарантування безпеки, суверенітету та прав громадян. При цьому йдеться не лише про територіальну безпеку, а й про ціннісну основу державності – незалежність, суверенітет, права громадян і добробут населення.

Відповідно до стратегічного документа, економіка держави є основою її процвітання: «Економіка США є базою американського способу життя, який обіцяє та забезпечує широке процвітання, створює висхідну мобільність та винагороджує наполегливу працю. Економіка також є основою нашого глобального становища та необхідною основою наших збройних сил» [1, с. 3-4]. Економічна стійкість, оборона та боєздатність, енергетичний сектор і розвиток технологій, що також складають вектор економічної безпеки, є стратегічними і системними елементами національної безпеки США.

У документі також відмічено, що США зберігають найвигіднішу світову позицію, оскільки вони мають ресурси та переваги, які полягають у гнучкій політичній системі, системі найбільш інноваційної економіки, провідній фінансовій системі, найбоєздатнішій армії, а також у широкій мережі альянсів із союзниками та партнерами, які пов'язані договорами в найбільш важливих стратегічних сферах [1, с. 6]. Хоча мережа союзів як частина сектору безпеки не поставлена на перше місце, вона становить один з ключових ресурсів і інтегральну частину національної безпеки, так як США розглядають партнерів як ресурс для підтримки регіональної і міжнародної стабільності.

Варто підкреслити, що союзницька політика США ґрунтується і на принципі справедливого розподілу відповідальності, особливо у сфері оборонної безпеки. Це особливо помітно на прикладі самітів НАТО 2024-2025 рр., що відбулися із єдиною метою: Д. Трамп задекларував вимогу до Європи та Канади збільшити свої оборонні витрати. Союзники по НАТО обіцяли збільшити витрати на оборону до 5% ВВП до 2035 року, оскільки протягом понад десятиліття витрати становили лише 2%. Більшість європейських

лідерів прагнули уникнути політичного тертя з президентом США, який у минулому висловлював сумніви щодо відданості Америки союзникам по НАТО через найбільший вклад у організацію та нехтування національною безпекою США внаслідок цього [2; 3].

Стратегія національної безпеки США 2025 року подає ці тези як перелік життєво важливих інтересів держави, нехтування якими може призвести до негативних наслідків. Отож, безпекова політика охоплює не всі сфери суспільного й політичного життя, а тільки найбільш суттєві з них – стабільність Західної півкулі (оскільки Д. Трамп у Стратегії національної безпеки неодноразово згадує Доктрину Монро і декларує повернення та відродження її принципів [1, с. 5]), захист та фінансові дотації в економіку, безпека Європи та союзників, контроль режимів на Близькому Сході та недопущення там домінування конкурентів.

Також в документі є звернення до використання «м'якої сили», як потужного рушія дипломатичних та політичних процесів, що впливають на безпековий ландшафт [1, с. 4]. «М'яка сила», яка служить справжнім національним інтересам Америки, є ефективною у створенні сприятливого міжнародного середовища, де безпекова перевага та першість США не буде ставатися під сумнів, а буде міцно утверджуватися. Отож, відповідно до аналізу стратегічного документа США, можна вивести дефініцію національної безпеки, яка буде слугувати орієнтиром для меж цього дослідження.

Виконавча влада США має більше повноважень у визначенні того, що належить до сфери національної безпеки. Якщо розглядати національну безпеку як політико-правове явище, то можна констатувати, що національна безпека США пов'язана із діяльністю президента, його адміністрації, міжвідомчих органів та зав'язана на виконавчих наказах, які є первинними актами виконавчої влади президентського рівня. Таке розширення демонструє важливість національної безпеки і її зростаючу роль як визначального чинника безпечного функціонування держави, але водночас створює питання і колізії для судової гілки влади.

Значення державної політики для забезпечення національної безпеки полягає в тому, що саме такий стратегічний документ визначає основні сфери і вектори, на яких будується національна безпека, повноваження відповідних органів і зовнішньополітичний вектор держави, що особливо помітно на Національній стратегії безпеки США 2025 року. Державна політика охоплює широку діяльність уряду: упорядкування подібних документів, створення спеціалізованих органів, надання виключних повноважень виконавчій владі та окремим інституціям, запровадження механізмів моніторингу та спеціалізованих посад для моніторингу.

Тому національна безпека є визначальним чинником безпечного функціонування держави, оскільки вона поєднує в собі політичність явища із його практичним втіленням у інших ключових і життєво важливих сферах для держави, національна безпека виступає ключовою умовою стабільності і гарантом функціонування держави.

1.2. Теоретичні підходи до аналізу системи забезпечення національної безпеки США та її місце в сучасній світовій безпековій архітектурі

Система забезпечення національної безпеки США на сучасному етапі є однією із найбільш інституційно розвинених та стабільних систем. Вона поєднує військові, політичні, стратегічні, економічні, соціальні й технологічні виміри, а також охоплює нові сфери, які стосуються біологічної та космічної площини. Теоретичний досвід забезпечення національної безпеки Сполучених Штатів бере початок від Доктрини Монро і охоплює особливості їх конституційної моделі, федеративного устрою і статусу глобального міжнародного актора. Саме тому теоретичні підходи до аналізу СЗНБ США і її місця в сучасній світовій безпековій архітектурі мають охоплювати не тільки нормативну складову – документи, політики, акти, а й застосування

теоретичних підходів, які дозволяють з'ясувати загальну логіку системи забезпечення національної безпеки.

Дослідженням проблеми національної безпеки в США та її забезпечення займалася низка вітчизняних і зарубіжних вчених. Так зокрема, В. Орлик та А. Гриценко досліджували основні положення Стратегії національної безпеки США, яка була представлена у 2022 році, і визначили зміст основних стратегічних пріоритетів США та їх міжнародне значення. Дослідження показує вимір пріоритетів адміністрації Д. Байдена і дозволяє зробити аналітичне порівняння стратегічних засад національної безпеки із діяльністю поточної адміністрації Д. Трампа [49, с. 1-5].

Також проаналізовано досвід США з створення системи кібербезпеки як інтегральної частини національної безпеки і вказує на формування та розвиток цієї системи, її критичні переваги і недоліки. Водночас в українській науковій літературі питання національної безпеки США розглядається ситуативно, і помітним є брак комплексних праць, у яких система забезпечення національної безпеки США була б розглянута в теоретичному, інституційному та правовому вимірах.

Інший національний дослідник Н. Ткачук, в своїй роботі аналізує досвід США з створення системи кібербезпеки як інтегральної частини національної безпеки і вказує на формування та розвиток цієї системи, її критичні переваги і недоліки. Водночас в українській науковій літературі питання національної безпеки США розглядається ситуативно, і помітним є брак комплексних праць, у яких система забезпечення національної безпеки США була б розглянута в теоретичному, інституційному та правовому вимірах [55, с. 140-142].

За твердженням М. Стрюка, «системою забезпечення національної безпеки США» виступає нормативний та доктринальний вимір взаємодії державних суб'єктів у секторах оборони й безпеки, що спрямовані на реалізацію фундаментальних інтересів США, підтримку цінностей держави, визначення стратегічних завдань, принципів та інтересів країни. Ця система поєднує в собі політичні, законодавчі, стратегічні й управлінські засади, що

робить її особливою [24, с. 174-177]. Ця позиція демонструє, що СЗНБ США полягає не тільки в кількості інституцій, які залучені, а й у логіці їх взаємодії, оскільки всі компоненти системи є взаємопов'язаними. Визначення досить вдале оскільки акцентує на тому, що система національної безпеки США є динамічною структурою, яка враховує комплекс стратегічних, політичних та ціннісний показників.

Н. Золотарьова, вважає, що дефініція «система забезпечення національної безпеки» відображає багатокомпонентне явище, головною метою якого є виконання певних дій, спрямованих, перш за все, на захист національних цінностей та реалізацію національних інтересів; такий стан внутрішніх та міждержавних відносин, що визначає ефективність системи державних, правових та соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина, основних цінностей та інтересів суспільства та суверенної держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [23, с. 57]. Таке визначення загалом можна вважати коректним, оскільки воно враховує та відображає ціннісний, соціальний, правовий та безпековий виміри поняття; водночас воно є формалізованим, так як його акцент – на стані захищеності національних інтересів, тоді як підходи до аналізу системи національної безпеки США демонструють більш динамічну й адаптивну модель цього явища.

В англійській літературі система забезпечення національної безпеки США розглядається крізь інституційний, правовий та трансформаційний чинники. Як і національні фахівці, іноземні дослідники приділяють увагу також окремим складовим системи національної безпеки.

Так, D. Tromblay досліджує місце окремих інституцій в системі розвідувального забезпечення США і демонструє, як певні агенції поєднують правоохоронні функції з контррозвідувальною діяльністю, працюючи задля національної безпеки держави [47, с. 1057-1060]. D. Puuyvelde розглядає зростаючу роль OSINT і її технологічний прорив та адаптацію до сучасних потреб системи національної американської безпеки. Дослідник демонструє

еволюцію традиційних розвідувальних практик і їх сучасний стан та розвиток [48, с. 536-539].

Дефініцію «системи забезпечення національної безпеки» серед іноземних дослідників найкраще розкриває Chao Wu, зводячи її до формули: національна безпека – (заздалегідь визначений час + міжнародні відносини + безпека людей + сталий розвиток) – (різноманітні галузі в розвитку нації та носії в цих просторах) – (національний статус прийнятної небезпеки, шкоди та втрат) – обмежена динамічна гігантська система нації у статусі прийнятної шкоди та втрат для держави [8, с. 55]. Цінність цього підходу полягає в тому, що автор пропонує якісно нову модель, де національна безпека США може бути проаналізована не з позиції державних інституцій та їх взаємодії, а як динамічна система, що змінюється в різний історичний період, залежить від міжнародного середовища, права, політичної кон'юнктури та характеру загроз для держави, які виникають.

Тому для дослідження США підхід Chao Wu доцільно використовувати як широку теоретичну рамку, яку потрібно конкретизувати через американську інституційну архітектуру – президент, Конгрес, нормативно-правові акти щодо статусу іноземців, виїзду та в'їзду на територію США тощо.

Вище розглянуті позиції науковців щодо визначення дефініцій «національна безпека» та «система забезпечення національної безпеки» дають підстави для обґрунтування теоретичних моделей, що запропоновані далі для аналізу системи забезпечення національної безпеки США та її місця в сучасній світовій безпековій архітектурі.

Один із теоретичних підходів полягає у чіткому зв'язку ідентичності та національної безпеки в американській «Grand Strategy». «Grand Strategy» або «Велика стратегія», описана прихильником цього підходу, Löfflmann G., як «найвища форма державного управління». Її привабливість полягає в тому, що всеохоплююче стратегічне бачення має чітко визначати та пріоритезувати зовнішні загрози, розподіляти ресурси на досягнення національних інтересів, а також інтегрувати та координувати всі засоби національної влади в цілісну

та послідовну структуру мислення та дій. З іншого боку, стверджується, що без такої стратегії «нація, її лідери та люди відчуватимуть відчуття відхилення від курсу». Отже, в своїй основі «Велика стратегія» передбачає, як держава може найкраще поєднати та використати всі ресурси влади, що є в її розпорядженні – від дипломатичних зусиль до застосування економічного тиску або пропонування комерційних стимулів, і, нарешті, погрози або застосування сили – для досягнення національних інтересів [10, с. 503].

Політичні практики, від військового втручання до витрат на оборону та розгортання військ за кордоном, легітимізуються через цей ідентичнісний вимір «Великої стратегії» та її основні конструкти національної ідентичності, які, у свою чергу, підтверджують політичну обґрунтованість та статус домінуючого стратегічного бачення США у світі, такого як «ліберальний гегемон» [10, с. 505].

Встановлення однополярності після «холодної війни» було інтерпретовано, відповідно до ліберального підходу, як найправдивіше підтвердження та досконалий прояв доктрини під назвою «Американська винятковість». Дослідник М. Алі Бег переконаний, що месіанська місія Америки щодо встановлення демократій у всьому світі та ведення непотрібних війн призвели до того, що «ліберальна гегемонія» значною мірою перетворила Америку на споживчу економіку, а не на виробничу [11, с. 6]. Попри те, що прихильники теорії лібералізму в контексті дослідження національної безпеки США відзначають настання однополярної гегемонії США, яка сформувалася після завершення «холодної війни» та розпаду Радянського Союзу, прихильники теорії реалізму стверджують, що кожен етап «однополярного моменту» руйнував старі усталені домовленості й створював нові небезпеки.

Реалістичний підхід і неореалістичний підхід до аналізу гегемонії США в контексті забезпечення національної безпеки виходить із того, що жодна однополярність не є перманентною, і її наслідком закінчення є поява нових держав, а її негативним наслідком є недооцінка майбутніх конкурентів на міжнародній арені. Існує аксіома, що «велика сила приходить з великою

відповідальністю». Цей вислів є інструментом, який неодноразово відображав свою актуальність у світовій політиці. Він допомагає могутній державі підтримувати свій статус великої держави і завдяки відповідальній поведінці применшує політичні виміри. Однак, слідуючи стратегії переваги «кожного куточка і щілини земної кулі» як такого, що мають «велике стратегічне значення», велика держава має шанс пережити політичне й стратегічне перенапруження, що в перспективі призводить до падіння або самої держави, або її окремих чинників (зокрема безпекових) [11, с. 2].

Саме теорія реалізму допомагає пояснити проблему «Великої стратегії» США: коли ж держава намагається контролювати занадто багато ресурсів, логістичних вузлів, торгових чи інфраструктурних капіталів, загроз і процесів одночасно, як це відбувається відповідно до «Grand Strategy», система національної безпеки перевантажується, і саме тому глобальна роль США як безпекового гаранта має не тільки переваги, а й ризики для самої національної безпеки. Прихильники цього підходу пояснюють, що стратегічне перенапруження і роль США як безпекового гегемона має включати показники балансу сил і конкуренції великих держав, тому що, відповідно до реалістичного підходу, система забезпечення національної безпеки США повинна аналізуватися через міжнародну політичну кон'юнктуру, роль в ній США і баланс сил на міжнародній арені.

Сучасна міжнародна структура швидко рухається до незбалансованої багатополлярності, де конкуренція у сфері безпеки між США та Китаєм зростає, а це дає поштовх відродженню Росії та її військовим амбіціям, що вже помітні на прикладі повномасштабного вторгнення останньої в Україну у 2022 році [11, с. 2-3]. Реалізм як підхід до вивчення національної безпеки США свідчить про те, що втрата світової могутності Сполучених Штатів відбувається через переслідування цілей «Великої стратегії», нескінченне розгортання збройних сил та спеціальних операцій, ескалації та в результаті – стратегічне перенапруження.

Тому в межах реалістичного підходу система забезпечення національної безпеки США має аналізуватися через категорію права на силу, балансу, політичної кон'юнктури і стратегічного перенапруження. Після завершення «холодної війни» міжнародна система була модифікована до стану однополярності, однак сьогодні ситуація змінюється і за неореалістичним підходом вона має розглядатися як неоднозначна однополярність.

Р. Куллум у статті про кліматичні зміни як загрозу національній безпеці США надає термін «множник загроз». По суті, цей термін найкраще розглядати як опис того, як фізичні явища, пов'язані зі зміною клімату, взаємодітимуть з людським та фізичним світом, створюючи проблеми безпеки. Але загалом термін використовується для визначення ряду загроз, проблем та небезпек у майбутньому, включаючи посилення конфліктів через ресурси та переміщення людей, створення нових стратегічних театрів військових дій, посилення сигналів попиту на гуманітарні операції та зниження потенціалу державної безпеки. Таким чином, уявлення про те, що зміна клімату є множителем загроз, є всеохоплюючим та широко застосовуваним аналізом наслідків зміни клімату для безпеки [12, с. 1-2].

Якщо розширити запропоновану тезу, то вона не зводиться до простого «клімат є загрозою». Її сутність полягає в тому, що кліматичні зміни, як і будь-які зміни в стратегічно важливій для держави сфері, породжують інші ризики, які загострюються: економічні, політичні, соціальні чи військові. Для цілей цього підрозділу важливим є поняття «фреймів», яке дослідники пояснюють, як «мовчазне розуміння реальності, сконструйоване індивідами в соціальній взаємодії».

Фрейми дозволяють аналітикам визначити, як організації (та індивіди в них) «бачать» світ, об'єднуючи організаційні показники, що складаються як із соціально, так і історично вироблених елементів, разом з поточними показниками [12, с. 4]. Інакше говорячи, фрейми – це стратегічні наративи і будь-які політичні декларації, що пов'язані з тою чи іншою темою. Таким чином, якщо певне явище, наприклад, кліматичні зміни, стає чинником

«множинних загроз», воно перетворюється на повістку дня та має вагу для національної безпеки; відтак інституції національної безпеки починають діяти відповідно: планувати, прогнозувати, розробляти сценарії, виділяти ресурси.

Р. Куллум стверджує, що ключовим досягненням системи «множинних загроз» є забезпечення того, щоб зміна клімату була зрозумілою та «керованою» для інституцій безпеки таким чином, щоб не порушувати бажані режими державної діяльності [12, с. 4-5]. В контексті аналітичного аналізу це свідчить про те, що система забезпечення національної безпеки США реагує на зміни у безпековому середовищі, визначаючи, що саме є важливим для забезпечення безпеки, а також перекладає ці явища мовою, зручною для інституцій, відповідальних за функціонування всієї безпекової архітектури: ризику, сценарії, прогнози, моніторинг, стабільність та операції. Це дозволяє акторам та інституціям системи безпеки США діяти у звичному для неї режимі навіть щодо тих сфер, які раніше не вважалися традиційними питаннями національної безпеки.

Зазначені тези свідчать про дискурсивний підхід до аналізу системи забезпечення національної безпеки США та її місце в сучасній світовій безпековій архітектурі. Відповідно до нього, СЗНБ США функціонує на основі того, як стратегічні та політичні документи інтерпретують та пояснюють загрози таким чином, аби вони стали об'єктом аналізу відповідних інституцій – шляхом дискурсу та риторики.

Видається доцільним розширити поняття економічної складової національної безпеки у системі її забезпечення і через економіко-правовий підхід. Відповідно до нього, інтелектуальна власність в сучасних торгових і економічних відносинах стає не просто стратегічно важливою цінністю, а складовою системи національної безпеки. Однією із прикладних демонстрацій того, як економічна складова впливає на національну безпеку держави, є такий її об'єкт, як комерційна таємниця. Це економічна категорія, яка стосується відомостей, які втрачають свою цінність після оприлюднення, однак вони важливі з комерційної і економічної точки зору. Це може бути база даних

організації публічного або приватного масштабу, державна інформація, що має економічну вагу, інформація, яка стимулює підприємницьку активність тощо.

У контексті національної безпеки США існує низка нормативно-правових актів, зокрема Закон про боротьбу з недобросовісною конкуренцією (AUCL), який передбачає низку заходів, що дозволяють власнику комерційної таємниці діяти задля збору і збереження даних комерційної таємниці, даних щодо її порушення, а також вживати певних заходів для припинення такого порушення [14, с. 12-14].

В межах економіко-правового підходу СЗНБ США може захищати не тільки суверенітет, територію чи окремі політичні інститути, а й інноваційні ресурси. Інтелектуальна власність, технології ноу-хау і комерційна таємниця вже давно стали традиційними об'єктами інтелектуальної власності через глобалізацію і технічний прогрес, однак знання в умовах розвитку цифрової економіки і діджиталізації постійно трансформуються, а отже, може бути як ризиком, так і позитивним зрушенням для системи забезпечення національної безпеки США.

У контексті міжнародної американсько-китайської конкуренції захист інтелектуальної власності стає не тільки одним із пріоритетних напрямів забезпечення системи національної безпеки, а й новим ключовим вектором збереження всіх інших безпекових сфер. Промислове шпигунство, економічне шпигунство та інші ризики, пов'язані з міжнародною конкуренцією в контексті боротьби за технологічне лідерство, давно включені у СЗНБ США. Тому безпекова архітектура США сьогодні охоплює не тільки нові сфери (біологію, космос тощо), а й ті, які традиційно належать до сфер цивільного права, однак через глобалізацію і технологічний прогрес становлять виняткову державну важливість.

Підсумовуючи, варто підкреслити основні теоретичні підходи до аналізу системи забезпечення національної безпеки США. Насамперед, це конструктивістський підхід, який пояснює систему забезпечення національної безпеки Сполучених Штатів через національну ідентичність та американську

«Grand Strategy»; його прихильником є іноземний дослідник Löfflmann G. зокрема. В межах цього підходу аналізується не тільки нормативно-правові акти і політичні заяви лідерів уряду США, а й те, як Сполучені Штати мислять власну ідентичність у контексті національної безпеки. Реалістичний підхід розглядає систему національної безпеки США через категорії сили, балансу сил, гегемонії і стратегічного перенапруження. Вчені-реалісти стверджують, що система забезпечення національної безпеки США сьогодні діє у багатополлярному світі, де за першість змагається не один великий актор.

Дискурсивний підхід, адептом якого виступає Р. Куллум, демонструє те, що система забезпечення національної безпеки США формується на основі наративів і стратегічних документів; тобто сфери, які важливі для національної безпеки, визначаються тоді, коли система може оперувати ними в контексті ризиків, сценаріїв та прогнозів – термінології СЗНБ США. Економіко-правовий підхід демонструє, що система забезпечення національної безпеки США опирається на захист інноваційних і технологічних ресурсів держави, які традиційно є окремою галуззю права; основною причиною цього є міжнародна конкуренція. Останній, компаративістський підхід, дозволяє порівняти і разом з тим – визначити місце системи забезпечення національної безпеки США на міжнародній арені і в порівнянні із іншими глобальними стратегіями наддержавних організацій та держав.

Чимало дослідників, серед яких М. Бег, стверджують, що система забезпечення національної безпеки США сьогодні посідає чільне місце у світовій безпековій архітектурі попри нестабільний геополітичний статус США і участь у низці збройних конфліктів [11, с. 2-6]. Поєднання військової переваги, економічної сили, інноваційних технологій та контексту союзницьких альянсів забезпечують США здатність впливати на міжнародні безпекові процеси і перманентно підтримувати свою першість, але разом з тим – адаптувати власну систему до новітніх викликів.

Висновки до розділу 1

На основі досліджень теоретичних основ забезпечення системи національної безпеки США можна констатувати наступне. Встановлено, що національна безпека є визначальним чинником безпечного функціонування держави, оскільки вона забезпечує її традиційні демократичні засади: територіальну цілісність, суверенітет, права людини і громадянина, політичну стабільність, правовий порядок тощо. Зазвичай «національна безпека» як дефініція включає насамперед реагування на військові загрози та фактичний захист держави, однак сьогодні її сутнісне значення розширене, оскільки глобалізація та розвиток суспільства призвели до появи нових взаємопов'язаних ризиків. Вони впливають і на традиційні ризики, і створюють нові: тероризм, кіберзагрози, гібридні війни тощо.

У контексті США національна безпека розглядається як ще більш широке поняття. На національному рівні дослідники (зокрема В. Орлик та А. Гриценко) фокусуються на традиційних аспектах – основних стратегічних пріоритетах США та їх міжнародному значенні і його модифікації за різних адміністрацій. З посиленням глобалізації та ролі технологій кібербезпека стала ще одним виміром оцінки СЗНБ США. Іноземні фахівці додають до поняття «національної безпеки» динамічність явища, що полягає у інституційному, правовому та трансформаційному факторах, які адаптуються до потреб системи. Сьогодні національна безпека США – це не стала одиниця, що складається із оборонних засад, а комплексна система, яка відображає такі складові, як біосфера, штучний інтелект, космос, віртуальна та доповнена реальність, екологічна безпека тощо.

Оскільки США традиційно виступали глобальним лідером у безпековому просторі через свою військову перевагу, потужність та можливості, держава має здатність формувати міжнародне безпекове середовище і на цій основі модифікувати власну систему забезпечення національної безпеки.

За результатами низки теоретичних підходів до системи забезпечення національної безпеки США з'ясовано, що їх розмаїття насамперед зумовлене складністю функціонування такої системи: ця архітектура є водночас політичною, правовою, соціальною та економічною. Підходи до її аналізу пояснюють, що американська система національної безпеки не може бути розкрита через уніфіковану модель і потребує включення різних компонентів дискурсивного, економічного, порівняльного підходу тощо. Саме тому було розглянуто ключові моделі: конструктивістський, реалістичний, дискурсивний, економіко-правовий і порівняльний підходи, оскільки вони дозволяють охопити логіку функціонування системи національної безпеки США комплексно.

Насамперед, це конструктивістський підхід, який пояснює систему забезпечення національної безпеки Сполучених Штатів через національну ідентичність та американську «Grand Strategy»; його прихильником є іноземний дослідник Г. Льоффманн, зокрема. В межах цього підходу аналізується не тільки нормативно-правові акти і політичні заяви лідерів уряду США, а й те, як Сполучені Штати мислять власну ідентичність у контексті національної безпеки.

Реалістичний підхід розглядає систему національної безпеки США через категорії сили, балансу сил, гегемонії і стратегічного перенапруження. Вчені-реалісти стверджують, що система забезпечення національної безпеки США сьогодні діє у багатопольярному світі, де за першість змагається не один великий актор [11].

Дискурсивний підхід, адептом якого виступає Р. Куллум, демонструє те, що система забезпечення національної безпеки США формується на основі наративів і стратегічних документів; тобто сфери, які важливі для національної безпеки, визначаються тоді, коли система може оперувати ними в контексті ризиків, сценаріїв та прогнозів – термінології СЗНБ США.

Економіко-правовий підхід демонструє, що система забезпечення національної безпеки США опирається на захист інноваційних і технологічних

ресурсів держави, які традиційно є окремою галуззю права; основною причиною цього є міжнародна конкуренція. Останній, компаративістський підхід, дозволяє порівняти і разом з тим – визначити місце системи забезпечення національної безпеки США на міжнародній арені і в порівнянні із іншими глобальними стратегіями наддержавних організацій та держав [4; 8].

Національна безпека є основною умовою існування демократичної держави, а в контексті США вона має комплексний і багаторівневий характер і охоплює військовий, політичний, соціальний, економічний потенціали країни; аналіз потребує поєднання декількох теоретичних підходів, оскільки складність явища вимагає багатогранного огляду; система забезпечення національної безпеки США є однією з провідних у світі і має перспективи такою залишитися лише за умови вчасної адаптації до сучасних викликів.

Національна безпека – це політико-правовий стан держави, що характеризується забезпеченням виживання, функціонування держави, її безпеки та економіки, суверенітету, а також захист прав і добробуту громадян, території, економіки, способу життя, інфраструктури, військової потужності і міжнародних зв'язків. Сутність національної безпеки США полягає в тому, що вона виступає базою одиницею для існування держави, оскільки насамперед містить політико-правові засади функціонування. Зміст національної безпеки полягає у тому, що ця інтегральна частина державної діяльності є багатовимірною і охоплює захист прав та свобод громадян, стимулювання економіки, підвищення соціального рівня, мінімізації недобросовісних торгових практик, боротьбу з терористичними загрозами, встановлення американського сучасного домінування в міжнародному безпековому вимірі. Особливо важливою частиною є економічна стійкість, оскільки саме на ній тримається великий масив вектор національної безпеки.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США

2.1. Методи та методика дослідження системи забезпечення національної безпеки США

Дослідження системи забезпечення національної безпеки США потребує застосування міждисциплінарної методології, оскільки її проблематика не зводиться тільки до оборонної чи безпекової сфери. Як свідчить проведений аналіз наукових праць, «у дефініціях «національна безпека США» різних дослідників йдеться про політичну, економічну, правову, військову та інші сфери, а також соціальний простір. Це зумовлює потребу в її комплексному аналізі. Правові засади функціонування системи забезпечення національної безпеки США також відображають складність питання, оскільки формуються не одним нормативно-правовим документом, а цілим набором політичних, стратегічних, нормативних положень, які базуються на Конституції США, федеральних законах, стратегічних приписах і спеціальних документах у сфері розвідки, контррозвідки, міграції, статусів іноземців, внутрішньої безпеки.

Відтак, методологію дослідження системи національної безпеки США доцільно будувати на поєднанні декількох дослідницьких методів. Такий підхід дає можливість дослідити СЗНБ США як архітектуру, що є комплексно, багаторівневою і динамічною, а не лише такою, що представляє сукупність окремих органів, що відповідають за внутрішню чи зовнішню безпеку. Щоб розглянути систему забезпечення національної безпеки США з нормативної позиції як політико-правове, а також інституційно-організаційне явище, дослідити її функціональне призначення та роль у забезпеченні ключових інтересів держави та роль у забезпеченні ключових інтересів держави, вважається за доцільне використати методологія дослідження поєднує

формально-юридичний, інституційний, системний, структурно-функціональний, аналітичний підходи та метод узагальнення.

Таким чином, методика дослідження послідовно поєднує визначені дослідницькі методи. На першому етапі за допомогою теоретико-аналітичного аналізу і роботи з науковими джерелами було визначено дефініцію, сутність та зміст поняття «національної безпеки» і «системи забезпечення національної безпеки» як політико-правового явища.

Теоретико-аналітичне опрацювання джерел продемонструвало, що національна безпека в межах роботи не може розглядатися як стан захищеності держави (пасивний або активний): сучасне розуміння цього поняття має виходити із значно ширших категорій і охоплювати міжнародні, політичні, економічні, соціальні, технологічні складники. Саме тому система забезпечення національної безпеки США розглядається як динамічна політико-правова модель, що формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, стратегічних інтересів держави і змін політичної кон'юнктури. Для подальшого аналізу нормативних засад інституційно-організаційних засад та функцій суб'єктів забезпечення системи національної безпеки США це стало ключовим фактором вибору методологічної бази.

Поєднання низки методів зумовлене також самою нормативно-правовою базою дослідження. Розмежування законодавчих актів і стратегічних документів, що мають різну юридичну силу, має ключове значення в методиці дослідження системи забезпечення національної безпеки США. Нормативно-правові акти і політичні стратегічні документи забезпечують виконання цілей системи національної безпеки США. З одного боку, правовою основою існування цієї системи є нормативно-правові акти вищої юридичної сили: Конституція США [15], National Security Act of 1947 [16], Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986 [17], Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 [18], USA Patriot Act of 2001 [19], Homeland Security Act of 2002 [20] та інші нормативні документи, які безпосередньо стосуються внутрішньої та зовнішньої національної безпеки США, боротьби

проти тероризму, міграційної політики, повноважень органів державної влади та порядку їх взаємодії в контррозвідувальній і розвідувальній діяльності тощо. Аналіз нормативно-правової бази вищої юридичної сили дозволяє встановити компетенції суб'єктів СЗНБ США, межі їх повноважень і міжвідомчу взаємодію між ними.

Стратегічні документи відіграють не менш важливу роль в утвердженні системи забезпечення національної безпеки США і встановленні її змісту. Стратегія національної безпеки, зокрема, як орієнтир дій адміністрації Президента США, формує доктринальний документ у сфері оборони і безпеки держави [1]. Такі документи мають політичну спрямованість, оскільки є переважно декларацією основних безпекових принципів і зовнішньополітичного курсу держави. Вони визначають політичні пріоритети США, ступені загроз, методи боротьби з ними і розкривають сутність національної безпеки як комплексної сфери, що охоплює військовий, політичний, економічний, соціальний і фінансовий потенціал країни.

Теоретико-політичні підвалини дослідження демонструють, що стратегічні документи не можна ототожнювати із переліченими вище нормативно-правовими актами, виданими під егідою Президента США чи різних інституцій і органів у сфері безпеки держави. Передусім нормативно-правові акти базуються на волі держави, тоді, коли стратегічні документи є політичними засадами. Саме різна юридична природа проаналізованих актів зумовлює використання декількох наукових методів, оскільки федеральні закони, Конституція США і нормативно-правова база аналізуються переважно через формально-юридичний метод, який дозволяє розкрити їх зміст, сутність і спрямованість критично і за певною системою. Стратегічні документи потребують глибшого і ширшого аналізу, оскільки вони відображають політико-декларативну логіку, тому їх доцільно аналізувати через метод аналізу і синтезу зокрема.

Методика дослідження вимагає поєднання аналізу всіх рівнів нормативно-правової бази і програмних документів, оскільки для цілей

дослідження важливо знати, як юридично функціонує і на яких правих засадах побудована система забезпечення національної безпеки США; з якою метою вона функціонує, які загрози вважає критичними і які потенційні напрями розвитку цієї системи.

Насамперед, в дослідженні використані загальнонаукові методи, серед яких – метод аналізу і синтезу. Підхід був використаний для розкриття змісту базових дефініцій: «національна безпека», «забезпечення національної безпеки», «система забезпечення національної безпеки». Оскільки цей метод складається з двох частин – аналізу і синтезу, аналіз дозволяє розкласти зазначені категорії на окремі змістові елементи (правовий, політичний, соціальний, технологічний, інституційний, біологічний виміри), а синтез – розглянути їх у сукупності. При аналізі теоретичного підходу Є. Тарана було виокремлено такі ознаки національної безпеки: захист державного суверенітету, захист прав і свобод людини, захист суспільних інтересів [5]; при аналізі позиції О. Резнікової було визначено невизначеність безпекового середовища, моніторинг ризиків та адаптивність державної політики як складові національної безпеки [7]; автори К. Айхенсер та К. Хван з дефініції «national security creer» дають нові елементи до дефініції «національної безпеки США»: економіка, інвестиції, фінансова складова [4].

Після використання методу аналізу метод синтезу дав змогу узагальнити ці підходи, скласти в єдину систему всі елементи, які виділили дослідники, і сформувані цілісне розуміння поняття «національної безпеки США» і «системи забезпечення національної безпеки США». Застосування методу аналізу і синтезу дало змогу розглянути США як комплекс взаємопов'язаних політико-правових, інституційних, соціальних, економічних та фінансових явищ, які функціонують в одному напрямі для забезпечення національної безпеки і захисту національних інтересів і діяльності суб'єктів у сферах оборони і безпеки держави. З цією метою також були використані підходи Н. Золотарьової і М. Стрюка, які розглядають систему забезпечення національної

безпеки США саме як поєднання нормативного, доктринального і оборонного вимірів [23; 24].

Система взаємодії Президента США, Конгресу, Ради національної безпеки, розвідки та контррозвідки, а також таких інституцій як Федеральне бюро розслідувань (FBI) та Центральне управління розвідки (CIA) тощо зумовила використання системного методу в роботі. Він дозволив розглянути систему забезпечення національної безпеки США як комплекс, що складається із суб'єктів, які діють на основі міжвідомчої комунікації. Системний метод забезпечив цілісний аналіз взаємодії зазначених суб'єктів і дозволив не розглядати те, як ці суб'єкти діють кожен у власному полі окремо. Саме системний метод демонструє наочну реалізацію національної безпекової політики США.

При аналізі нормативно-правової бази, яка формує інституційно-організаційну основу системи забезпечення національної безпеки США, застосування системного методу особливо помітне. Так, завдяки його використанню було проаналізована Конституція США і її положення щодо розподілу повноважень між Президентом і Конгресом у оборонно-безпековій сфері: Конгрес визначає законодавчі, фінансові й організаційні засади функціонування безпекового сектору, тоді як Президент очолює виконавчу владу і виступає головнокомандувачем [15]. National Security Act of 1947 дає інституційну основу забезпечення системи національної безпеки, зокрема, створює Раду національної безпеки та Міністерство оборони, наділяючи їх широкими повноваженнями у розвідувальному та контррозвідувальному плані [16], Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986 стосується насамперед міжвідомчої координації між різними агентствами і інституціями в межах системи забезпечення національної безпеки США і діє через Голову Об'єднаного комітету начальників штабу – посаду, яка встановлюється зазначеним документом [17], Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 централізує управління розвідувальним співтовариством через створення посади Директора національної розвідки [18].

Така систематизація та узагальнення сутності ключових нормативно-правових актів в системі забезпечення національної безпеки США та правових засадах її функціонування стало можливим завдяки використанню системного підходу. Також системний метод використаний для аналізу нормативно-правових актів, які з'явилися через події 11 вересня 2001 року. Зокрема, USA Patriot Act of 2001 розширив можливості обміну інформацією між відомствами, що забезпечують національну безпеку США, а також між міграційними і фінансовими організаціями задля боротьби з тероризмом [19], а Homeland Security Act of 2002 створив Міністерство внутрішньої безпеки (DHS) як окремий орган, який є відповідальний за систему забезпечення національної безпеки США комплексно і єдино [20].

Таким чином, системний метод дозволив дослідити національну безпеку США як систему, в якій оборонні, розвідувальні, правоохоронні, міграційні, фінансові органи діють взаємопов'язано на основі обміну інформацією, координуються Конгресом і в діяльності кожного органу чітко підкреслена роль Президента. Завдяки цьому підходу було констатовано, що ефективність американської системи забезпечення національної безпеки залежить саме від рівня їх взаємодії, оскільки кількість органів не визначає якості. Останнє є результатом їх кооперації.

Для визначення кожного із зазначених органів у системі забезпечення національної безпеки США було використано структурно-функціональний метод. Цей підхід допоміг з'ясувати призначення і компетенцію кожної конкретної інституції. Якщо системний метод дозволив узагальнити і розглянути взаємодію всіх інституцій, що стосуються національної безпеки США, то структурно-функціональний метод виокремив кожну із них і дозволив розглянути її автономно. За допомогою цього методу було встановлено, що Президент США політично керує і стратегічно спрямовує національну безпекову політику; Конгрес має широкі законодавчі і фінансові функції щодо війська; Рада національної безпеки займається координацією і консультацією при президентові; Міністерство оборони організовує і планує

військові дії; Міністерство внутрішньої безпеки забезпечує прикордонну міграційну інфраструктурну систему національної безпеки США. Інші органи, зокрема Розвідувальне співтовариство, займаються збором, аналізом, обміном, процесом й іншим керуванням розвідувальної інформацією [16; 18; 20]. Структурно-функціональний підхід розкриває практичне значення кожної інституції в межах загальної системи національної безпеки США.

Останнім із використаних загальнонаукових методів є метод узагальнення, який було застосовано для формування проміжних і підсумкових висновків в межах дослідження системи забезпечення національної безпеки США. Метод узагальнення дозволив об'єднати практичний і теоретичний виміри дослідження і зробити підсумкові цілісні висновки щодо змісту цілісності та призначення цієї системи. В першому розділі шляхом використання методу узагальнення було констатовано теоретичні основи дослідження системи забезпечення національної безпеки США. У другому розділі було визначено методологічні засади дослідження її правові основи і методику. Висновки третього розділу стосуються сутності системи національної безпеки США і практичних можливостей використання досвіду цієї держави для вдосконалення і побудови відповідної системи безпеки в Україні.

Таким чином, загальнонаукові методи дозволили проаналізувати джерела, поняття, стратегічні документи, інституційну базу, системи забезпечення національної безпеки США як загально, так і окремо, а також систематизувати зазначені результати дослідження і використати їх для подальшого наукового пошуку. Окрім загально-правових методів, в межах дослідження було використано спеціальні наукові методи.

Серед них – формально-юридичний метод як один із основних підходів, оскільки система забезпечення національної безпеки США має нормативно-правову основу функціонування. Формально-юридичний метод був застосований для аналізу нормативно-правових актів, які стосуються розподілу повноважень, компетенції основних суб'єктів системи забезпечення

національної безпеки США, їх формування, меж повноважень, а також міжвідомчої координації. Насамперед, формально-юридичний метод був застосований для аналізу Конституції США, яка закріплює розподіл повноважень між Президентом та Конгресом в контексті національної безпеки. Формально-юридичний метод дозволив встановити, що Конгрес має широкі фінансові повноваження і фіксує утримання армії, тоді як Президент виступає її головнокомандувачем і суб'єктом, який відповідальний за виконавчу гілку влади в контексті системи національної безпеки США.

Окрім аналізу нормативно-правових актів, що з'явилися після терористичних атак 2001 року, формально-юридичний метод було застосовано для дослідження Immigration Nationality Act [21], оскільки міграційна політика є інтегральною частиною безпекового виміру США і безпосередньо пов'язана із завданнями розвідки, контррозвідки та інших відповідних суб'єктів. Аналіз положень цього документа продемонстрував, що міграційний контроль охоплює безпековий вимір ще до в'їзду особи на територію США, і візові процедури та інформаційний обмін є частиною безпекової структури держави. Шляхом використання цього підходу було встановлено, що функціонування системи національної безпеки США є не тільки політичною моделлю, а передусім нормативно закріпленою системою з президентським контролем і парламентськими фінансовими повноваженнями.

Для зіставлення американської системи забезпечення національної безпеки з іншими моделями, зокрема українською та європейською, було використано порівняльно-правовий метод. Використання методу дозволило констатувати, які елементи системи забезпечення національної безпеки США є універсальними і загальними, а які характеризуються унікальністю устрою конкретної держави і глобальною роллю США у забезпеченні міжнародної безпеки. При аналізі позиції Н. Золотарьової [23] та G. Löfflmann [10] було використано цей підхід, а порівняльний аспект позиції Д. Констатіно та Б. Вагнера [9] підтвердив, що в сучасних умовах національна безпека пов'язана не тільки з оборонними чи військовими потужностями держави, а й з захистом

правового порядку, демократичних цінностей та міжнародних принципів, такі як верховенство права, підзвітність та законність.

Порівняльно-правовий підхід дозволив встановити, що для України важливим є не механічна інтеграція американської моделі забезпечення національної безпеки, а адаптація її елементів, які відповідають національній традиції та можливостям: підзвітність, парламентський контроль, моніторинг, міжвідомча координація. Порівняльно-правовий метод дозволив критично оцінити підходи до системи забезпечення національної безпеки у різних державах, виокремити їх переваги й недоліки і встановити, які запозичення має зробити Україна з іноземного, зокрема з американського досвіду для побудови власної сильної безпекової архітектури.

Для безпосереднього аналізу суб'єктного складу системи забезпечення національної безпеки США було використано інституційний метод. Його застосування дало можливість визначити не тільки нормативне закріплення тих чи інших інституцій, а й їх автономне місце в загальній архітектурі системи безпеки США, межі функціонування та характер взаємодії. Передусім, інституційний метод був використаний для розмежування ролі Президента США та Конгресу. За допомогою цього методу було проаналізовано діяльність Ради національної безпеки відповідно до National Security Act of 1947 [16], а також досліджено інституційну основу Розвідувального співтовариства США та визначено місце CIA, NSA, FBI, інших розвідувальних і правоохоронних структур у системі національної безпеки. Окремо інституційний метод встановив характеристику для посади Директора національної розвідки, оскільки його статус був модифікований після ухвалення Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 [18]. Було констатовано, що американська модель забезпечення національної безпеки перейшла до більш централізованого формату управління, оскільки основні безпекові повноваження були зосереджені в конкретних міністерствах і увірені конкретним міністрам чи посадовим особам, однак вона все ще зберігає риси децентралізованої системи.

Крім того, інституційний метод був використаний для аналізу Міністерства внутрішньої безпеки США – DHS, створеного Homeland Security Act of 2002 [20]. Це окремий і спеціалізований інститут, оскільки він поєднує прикордонну, міграційну, транспортну і інфраструктурну безпекову діяльність. Після 2001 року внутрішня безпека США стала не тільки централізованою, а й інституційно відокремленою, але при цьому залишилася сферою загальної системи національної безпеки. Саме інституційний метод пояснює, як організаційна основа і створення нових агенцій дозволило вписати нові органи і нові сфери (такі як міграційна, наприклад) в загальну СЗНБ США.

Фінальним спеціально-науковим методом є метод контент-аналізу, який був застосований щодо нормативних і стратегічних документів. Він був використаний для виокремлення і надання змісту окремим категоріям, які пояснюють функціонування системи забезпечення національної безпеки США. За допомогою цього підходу було виокремлено такі поняття, як «security», «intelligence», «terrorism», «foreign influence», «homeland security», «national interest». На основі аналізу нормативно-правових актів категоріально-понятійний апарат розширився поняттями «counterintelligence», «electronic surveillance», «critical infrastructure», «border security» [16; 19; 20]. Визначення цих категорій дозволило зрозуміти нормативне значення того чи іншого поняття у стратегічних чи законодавчих документах. Таким чином, це додатково розкрило роль політичних декларацій, а також дозволило виявити смислові категорії, через які система забезпечення національної безпеки США пояснюється.

Проаналізувавши методологію як систему підходів та наукових методів, що діляться на загальнонаукові та спеціально-наукові і використані в роботі для розкриття понять, змісту та поглибленого аналізу нормативно-правових актів та стратегічних документів, які стосуються системи національної безпеки США, доцільно розглянути методику роботи. Методика відображає послідовність дій, які застосовані в межах дослідження для аналізу системи

забезпечення національної безпеки США. У межах роботи методика дослідження складається з чотирьох основних етапів.

По-перше, з'ясування теоретичних підходів, які застосовуються до вивчення системи національної безпеки. На цьому етапі було визначено, які теоретичні підходи з дисципліни теорії держави і права можуть бути застосовані до аналізу системи забезпечення національної безпеки США, і які наукові моделі пропонуються дослідниками.

По-друге, визначення поняття «національної безпеки США», «системи забезпечення національної безпеки» та ключових категорій, які охоплені нормативно-правовими актами і стратегічними документами. На цьому етапі було сформовано категоріально-понятійний апарат, а також теоретична основа роботи, операційні терміни і визначена загальна сутність об'єкту та предмету дослідження.

По-третє, аналіз правових джерел США, а також стратегічних документів у сфері національної безпеки дав можливість визначити перелік загроз, національних інтересів, демократичних цінностей та векторів розвитку внутрішньої і зовнішньої політики держави в контексті національної безпеки. На цьому етапі було встановлено, що нормативно-правові акти і стратегічні документи мають різну юридичну природу, однак їх поєднання є важливим для формування загальної безпекової рамки.

По-четверте, було здійснено дослідження безпосередньої інституційної архітектури системи забезпечення національної безпеки США, її практичного функціонування та напрямів роботи всіх органів системи. З цією метою СЗНБ США розглядалася не тільки як внутрішня американська модель, а й як інструмент реалізації глобальних безпекових інтересів США на міжнародному рівні, участі в НАТО, підтримки міжнародної стабільності та боротьби з тероризмом на глобальному рівні.

Підсумовуючи, можна констатувати, що дослідження системи забезпечення національної безпеки США потребує міждисциплінарного підходу і поєднання загальнонаукових і спеціально-наукових методів. До

використаних загальнонаукових методів належать метод аналізу й синтезу, системний метод, структурно-функціональний метод і метод узагальнення. До спеціально-наукових методів, використаних в роботі, віднесено формально-юридичний, порівняльно-правовий, інституційний метод та метод контент-аналізу.

Методика дослідження відображає поетапну систему: з'ясування теоретичних підходів до дослідження СНЗБ США, визначення базових понять, аналіз нормативно-правових актів, інституційно-організаційної основи і формування відповідних висновків щодо можливості використання американського досвіду для побудови української безпекової архітектури.

2.2. Правові основи формування і функціонування СЗНБ США

Для досягнення завдань, поставлених у вступі, було задекларовано дослідити нормативно-правові акти, які формують правову основу системи забезпечення національної безпеки США і визначають засади її функціонування. Особливу увагу в цьому контексті було приділено Стратегіям Національної безпеки США, антитерористичної (контр терористичної) діяльності, контррозвідки США, а також нормативно-правовим, які стосуються контррозвідувального режиму у цій країні. Серед них – закони про виїзд громадян США за кордон і в'їзд іноземців в країну, про інституційну і правову основу міграційної політики, спеціальні закони про іноземних агентів та інші акти, які регулюють загрози національній безпеці. Такий комплексний аналіз дозволить розглянути правові основи системи забезпечення національної безпеки США як архітектуру антитерористичних норм, правову засаду і механізм запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам стабільному суспільству та безпеці.

Правові основи функціонування СЗНБ США варто аналізувати насамперед через конституційні засади [15]. Конституція США, Art I.S8.1, встановлює норму, що Конгрес має право встановлювати та стягувати податки,

мита, збори та акцизи, сплачувати відповідні внески та забезпечувати спільну оборону та загальний добробут Сполучених Штатів. Цим задекларована фінансова основа функціонування системи забезпечення національної безпеки держави, де Конгрес має право матеріально і бюджетно регулювати оборонну і безпекову систему держави. ArtI.S8.C11.1 Конституції США фіксує право Конгресу оголошувати війну або встановлювати нормативні правила щодо її ведення, а ArtI.S8.C12.1 декларує те, що Конгрес відповідає за підтримку армії і фінансові дотації, а також весь бюджетний контроль над армією. Положенням передбачене дворічне фінансування збройних сил, що є механізмом контролю між повноваженнями парламенту і військовою владою.

ArtI.S8.C14.1 містить норму про те, що Конгрес встановлює правила для уряду і нормативні засади для сухопутних і морських сил; тобто режим функціонування збройних сил США встановлюється Конгресом, і вся військова система базується на повноваженнях Конгресу. Для реалізації конституційних повноважень щодо ухвалення законів у сфері забезпечення національної безпеки Конгрес послуговується правом ухвалювати всі необхідні і доцільні закони про розвідку, контррозвідку, міграцію, статуси іноземних агентів тощо (ArtI.S8.C18.1). Нормою Art II. S2. C1 визначено Президента держави як головнокомандувача армії та флоту Сполучених Штатів, а також ополчення окремих штатів, коли вони притягнуті до фактичної військової служби Сполучених Штатів; Президент США може вимагати письмової думки головного посадовця кожного з виконавчих департаментів щодо будь-якого питання, що стосується обов'язків їхніх відповідних посад, і він має право надавати відстрочки та помилування за злочини проти Сполучених Штатів, за винятком випадків імпічменту.

Аналіз конституційних засад правового забезпечення функціонування системи національної безпеки США демонструє, що Президент очолює виконавчий елемент цієї структури і здійснює політичне і військове керівництво, коли Конгрес відповідальний за правові, організаційні, фінансові і засадничі рамки безпекової політики. Таким чином, Конституція фіксує

подвійну природу системи забезпечення національної безпеки США, де Президент та Конгрес на основі Конституції мають чіткий поділ повноважень у цій сфері.

Інституційна організація системи забезпечення національної безпеки США сформована окремим нормативно-правовим актом – National Security Act of 1947 [16]. Цей документ повністю будує архітектуру інституцій та органів в системі безпеки США, що відповідають за антитерористичні, оборонні та забезпечувальні процедури. У Sec. 2 / 50 U.S.C. § 3002 цього Акту Конгрес забезпечує встановлення інтегрованої політики та процедур для департаментів, агентств та структур уряду, що стосуються національної безпеки, організує Міністерство оборони, що включає три військові департаменти: армію, військово-морський флот (включаючи морську авіацію та корпус морської піхоти США) та військово-повітряні сили під керівництвом, повноваженнями та контролем Міністра оборони; забезпечує таку роботу військових департаментів, щоб кожен із них був організований під егідою власного Міністра та функціонував під керівництвом, повноваженнями та загальним контролем Міністра оборони.

Sec. 3 / 50 U.S.C. § 3003 Акту визначає термін «розвідка» для цілей системи національної безпеки, включаючи іноземну розвідку та контррозвідку. Розвідка в контексті національної безпеки США складається із наступних інституцій: Офіс Директора Національної розвідки, Центральне розвідувальне управління, Агентство національної безпеки, Агентство оборонної розвідки, Національне агентство геопросторової розвідки, Національне управління розвідки, інші управління Міністерства оборони для збору спеціалізованої національної розвідувальної інформації через програми розвідки, Розвідувальні елементи армії, ВМС, Військово-повітряних сил, Корпусу морської піхоти, Космічних сил, Берегової охорони, Федерального бюро розслідувань, Управління з боротьби з наркотиками та Міністерства енергетики. Це демонструє міжвідомчий характер розвідки і контррозвідки США і те, що система забезпечення національної безпеки включає не тільки

класичні структури, а й правоохоронні, військові, енергетичні і фінансові органи.

Sec. 101 / 50 U.S.C. § 3021 Акту створює Раду національної безпеки, до складу якої входять Президент, Віце-президент, Державний секретар, Міністр оборони, Міністр енергетики, Міністр фінансів, Директор Управління політики готовності до пандемій та реагування на них, а також інші посадові особи уряду Сполучених Штатів, яких може призначити Президент. Мета і функції цієї інституції полягають в консультуванні Президента щодо реалізації внутрішньої і зовнішньої безпекової політики, в оцінці пріоритетів та цілей, а також ризиків для цієї структури, і наданні Президенту рекомендацій щодо управління національною безпекою держави.

Президент призначає співробітника Ради національної безпеки, відповідального за координацію міжвідомчого процесу боротьби зі зловмисними операціями та кампаніями іноземного впливу, відповідно до цього ж пункту National Security Act of 1947. Протидія іноземному впливу є однією із основних векторів діяльності інституцій з забезпечення національної безпеки США і детальніше буде розкрита в антитерористичних актах.

Sec. 102A / 50 U.S.C. § 3022-3024 Акту розкривають повноваження Директора Національної розвідки США. Директор Національної розвідки призначається Президентом за порадою та згодою Сенату. Будь-яка особа, висунута на посаду Директора Національної розвідки, повинна мати великий досвід у сфері національної безпеки. До його компетенції входить виконання обов'язків Голови розвідувального співтовариства; виконання обов'язків головного радника Президента, Ради національної безпеки та Ради внутрішньої безпеки з питань розвідки, пов'язаних з національною безпекою; та, відповідно до розділу 1018 Закону про реформу розвідки національної безпеки 2004 року, контроль та керування впровадженням Національної розвідувальної програми.

Таким чином, National Security Act of 1947 є одним із найбільш повних документів після Конституції США, який визначає правові засади

функціонування та організації системи національної безпеки держави. Він створює комплексну архітектуру управління національною безпекою на основі Ради національної безпеки, Національної розвідки, а також задає засади функціонування різних міністерств. До того ж, актом визначено контррозвідку як частину розвідки держави, а безпекові інституції США та їх посадові особи – Федеральне бюро розслідувань (FBI), Центральне управління розвідки (CIA), Агентство національної безпеки (NSA), Міністерство національної безпеки (DHS) – закріплені як національна система контррозвідки і компонент загальної системи забезпечення національної безпеки. Тому контррозвідка в США має структурний і комплексний характер і є інституційно вбудованою ланкою і активним сегментом національної безпеки.

Перед тим, як перейти до аналізу правової основи формування і функціонування системи забезпечення національної безпеки США в контексті міграції, в'їзду та виїзду з держави, а також аналізу політики про іноземних агентів, варто розглянути ще два нормативно-правових акти, які пояснюють правову реформу Міністерства оборони США і посилення ролі Голови Об'єднаного комітету начальників штабу, а також акти, які з'явилися після серії терактів 11 вересня 2001 року, та реформували розвідувальну систему США: встановили посаду Директора національної розвідки і задали основу переходу від ситуативної до системної моделі управління національною безпекою.

Це насамперед Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986 [17], що встановлює посаду Голови Об'єднаного комітету начальників штабів (Chairman of the Joint Chiefs of Staff) як одного з головних радників Президента, Ради національної безпеки та Міністра оборони (S104 § 140). Це не тільки посилює його роль як єдиного координатора в системі забезпечення національної безпеки США, а й узгоджує цю посаду із іншими інституціями і агенціями в архітектурі і наближає ключові безпекові рішення до найвищих посадових осіб держави. Для цього Голова Об'єднаного комітету начальників штабів координує і планує роботу Збройних сил стратегічно і політично, задаючи стандарти політики і військового планування, що є

частиною національної безпеки. Цей акт є найбільш повним відображенням принципу «jointness» – міжвідомчої координації між безпековими інституціями всередині системи забезпечення національної безпеки США, такими як армія, флот, авіація, морські піхотинці і інші інтегральні частини.

Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 варто згадати як основоположне правове джерело в контексті того, як реформа розвідки після подій 2001 року призвела до встановлення централізованої системи забезпечення національної безпеки шляхом створення посади Директора Національної розвідки – DNI (Sec. 1011) [18]. Якщо раніше розвідка значною мірою була пов'язана із Центральним управлінням розвідки (CIA), то після реформи 2004 року Директор Національної розвідки став її єдиним координатором, що більш централізувало цю інституцію.

Директор Національної розвідки отримав основну відповідальність в питанні розвідувальної інформації, значні бюджетні повноваження, а також обов'язок управляти і моніторити виконання національної політики щодо розвідки. Охоплення ним цих сфер свідчить не тільки про централізацію розвідки як системи в структурі національної безпеки, а й увірвання одній посадовій особі всіх елементів розвідувальної архітектури поряд з доступом до інформації і бюджетними важелями. Тобто Директор Національної розвідки становить одноосібного представника, який має всі інструменти для практичного управління сферою розвідки США.

Таким чином, реформа у сфері розвідки централізувала систему і одну з ланок національної безпеки, створивши механізм для такого ж централізованого обміну інформацією між всіма внутрішніми агенціями цієї системи. В контексті системи забезпечення національної безпеки США цей Акт задав правовий перехід до системної роботи, яка базується на координації і централізації функцій в обличчі однієї посадової особи.

У контексті подій 11 вересня 2001 року і антитерористичної діяльності США як основного вектору спрямування системи забезпечення національної безпеки держави одним із ключових актів, який потребує аналізу, є USA Patriot

Act of 2001 [19]. Насамперед його основою є створення спеціального антитерористичного фонду для фінансування акцій та діяльності спецслужб, які пов'язані із реагуванням на терористичні загрози. Цей фонд відповідає за відновлення спроможності об'єкта, який був пошкоджений або зруйнований в результаті інциденту тероризму; надання підтримки у протидії, розслідуванні чи переслідуванні внутрішнього чи міжнародного тероризму; проведення оцінок терористичної загрози федеральним агентствам і відшкодування будь-якому підрозділу, що виконував роботу із ліквідації тероризму, понесених збитків (Title I, Sec. 101). Це фінансова основа оперативної діяльності держави, де актом створено ресурсний механізм всієї антитерористичної структури США.

USA Patriot Act of 2001 дозволяє США здобувати, отримувати інформацію про терористичну діяльність через електронне спостереження, перехоплюючи провідні, усні чи будь-які електронні комунікації в справах, що пов'язані із тероризмом. Також актом розширено питання доступу до отримання інформації, яка є таємницею слідства, та співпраці із іміграційними, розвідувальними і правоохоронними органами, що забезпечують національну безпеку держави (Title II, Sec. 201–203). Система забезпечення національної безпеки США на основі цього акту полягає не в ізольованій роботі кожного окремого органу, а у міжвідомчому обміні інформацією між всіма її ланками.

Міністр фінансів може вимагати від національних фінансових установ та вітчизняних фінансових агентств вжити спеціальні заходи, передбачені USA Patriot Act of 2001, якщо Міністр вважає, що існують достатні підстави для висновку, що фінансова установа, іноземна юрисдикція чи конкретний тип рахунку беруть участь у відмиванні коштів або ж становлять підозру щодо такої дії (Title III, Sec. 311). Це один із пунктів, який фіксує фінансову безпеку як частину національної безпеки держави. Додатково Акт передбачає спеціальні повноваження міністра фінансів США, які розповсюджуються на міжнародні фінансові канали, що можуть фінансувати міжнародний тероризм.

Варто відмітити дискусійне положення цього Акту, яке розширює доступ держави до конфіденційних і персональних даних. Відповідно до Title II, Sec. 215, Федеральне бюро розслідувань (FBI) може звертатися до суду щодо документів, записів, матеріалів та їх витребування, якщо вони необхідні для розслідування питань, пов'язаних із тероризмом. Це положення може послаблювати контроль над персональною інформацією і безпеку особистих даних, збільшуючи обсяг доступу до неї держави.

Homeland Security Act of 2002 є інституційно-організаційним актом, який створює Міністерство внутрішньої безпеки (DHS). Основна місія цього органу, відповідно до положення Sec. 101, це запобігати терористичним атакам в США та зменшувати вразливість держави до загроз тероризму. Це базова норма, яка централізує боротьбу з тероризмом в єдиному органі, який координує всю антитерористичну політику [20].

Акт передбачає посаду Міністра внутрішньої безпеки, який призначається президентом за порадою та згодою Сенату (Sec. 102). Для системи забезпечення національної безпеки США це означає, що митні, прикордонні, транспортні, міграційні питання в контексті національної безпеки будуть управлятися централізовано однією посадовою особою, як це нормативно передбачено в діяльності Директора Національної розвідки. Фактично цей акт систематизує прикордонну, транспортну і інфраструктурну безпеку в єдиний державний інститут.

У структурі DHS створюється Управління інформаційного аналізу та захисту інфраструктури, метою якого є аналіз правоохоронної, розвідувальної та іншої інформації федеральних органів, штатів і держави загалом для оцінки загроз національній безпеці, зокрема загроз тероризму (Sec. 201). Через Секретаря цієї інституції здійснюється контроль за в'їздом осіб до держави та виїздом із неї (Sec. 402). Міграційна політика в контексті національної безпеки США спрямована на недопущення в'їзду терористів на територію держави та захист державних кордонів, тому цей Акт прямо пов'язує прикордонний,

міграційний і транспортний контроль із завданнями забезпечення національної безпеки держави.

За Title IX, Sec. 901–906 цього Акту створюється Рада внутрішньої безпеки у Виконавчому офісі Президента. Основне завдання цієї інституції полягає в консультуванні Президента з питань внутрішньої безпеки. До Ради входять Президент, Віцепрезидент, Секретар внутрішньої безпеки, а також інші особи, які призначаються Президентом. Таким чином, це положення формує президентський вимір координації внутрішньої національної безпеки США. Внутрішня безпека є частиною загальної політики національної безпеки, яка перебуває в управлінні Президента.

Як і USA Patriot Act of 2001, Homeland Security Act of 2002 став ключовим нормативно-правовим документом, який вплинув на систему забезпечення національної безпеки США. Якщо USA Patriot Act of 2001 передусім був спрямований на розширення контртерористичних засад національної безпеки, а також на реформу розвідувальних потужностей держави, то Homeland Security Act of 2002 заклав інституційну основу внутрішньої безпеки як частини загальної системи національної безпеки США. Це вплинуло на те, що з 2001 року система забезпечення національної безпеки США стала структурованою, превентивно спрямованою, централізованою і набула міжвідомчого характеру.

У контексті міграційної політики та прикордонного контролю, який фіксує в'їзд та виїзд на та з території США осіб, ключовим є Immigration and Nationality Act [21]. Цей документ пов'язаний із Міністерством внутрішньої безпеки за Homeland Security Act of 2002, оскільки в ньому зафіксовано, що Міністр внутрішньої безпеки відповідає за виконання та забезпечення виконання цього Закону та всіх інших законів, що стосуються імміграції та натуралізації іноземців. Він контролює, керує та здійснює нагляд за всіма співробітниками та всіма файлами й записами Служби (Sec. 103 / 8 U.S.C. § 1103).

Державний секретар відповідає за адміністрування та забезпечення виконання положень цього Закону та всіх інших законів про імміграцію та громадянство, що стосуються 1) повноважень, обов'язків та функцій дипломатичних та консульських посадовців Сполучених Штатів, за винятком тих повноважень, обов'язків та функцій, що надаються консульським посадовцям щодо видачі або відмови у видачі віз; 2) повноважень, обов'язків та функцій Адміністратора; та 3) визначення громадянства особи, яка не перебуває у Сполучених Штатах (Sec. 104 / 8 U.S.C. § 1104). Процитовані положення свідчать про те, що міграційна політика є частиною системи внутрішньої безпеки, а внутрішня безпека є інтегральним елементом системи національної безпеки. Таким чином, міграційна безпека США починає реалізовуватися ще за межами країни і до того, як особа перетинає державний кордон Сполучених Штатів: Міністерство внутрішньої безпеки залучене до процесу на рівні консульського контролю і видачі віз.

Закон дозволяє Центральному управлінні розвідки (CIA) та Федеральному бюро розслідування (FBI) підтримувати постійний зв'язок з іншими посадовими особами, міграційним службам, обмінюватися із ними інформацією і забезпечувати виконання положень актів про національну безпеку в контексті саме міграційних процесів (Sec. 105 / 8 U.S.C. § 1105). Таким чином, міграційна система є частиною розвідувально-безпекової архітектури держави. Актом також встановлюються правила виїзду та в'їзду іноземців і громадян США, а також обмеження, які з цим пов'язані, різні положення про міграційний контроль і головне – визначає категорії іноземців, які не можуть отримати візу або бути допущеними на територію США (Sec. 212 / 8 U.S.C. § 1182). Ця норма є основоположною для системи забезпечення національної безпеки, оскільки вона створює правові ліміти для недопуску на територію Сполучених Штатів осіб, які можуть становити загрозу національній безпеці, контррозвідці чи будь-якій системі безпеки держави.

Закон США «Про іноземних агентів» (Foreign Agents Registration Act, FARA) є одним із фінальних актів, що стосується національної безпеки США

в контексті контролю політичного й інформаційного впливу іноземних держав [22]. Насамперед актом визначається дефініція «agent of a foreign principal» як особа, що діє як представник чи в іншій якості за наказом, під керівництвом чи контролем іноземного суб'єкта і здійснює політичну діяльність у США або працює в публічному секторі як публічний агент, здійснюючи інформаційне чи політичне забезпечення і консультування іноземного суб'єкта, а також фінансовий розподіл коштів або будь-яким іншим чином представляє інтереси іноземного суб'єкта перед урядом США (22 U.S.C. § 611(c)).

Основою нормативно-правового акту FARA є те, що особа не може діяти як агент іноземного суб'єкта, якщо вона не подала до уряду США, до Генерального прокурора, достовірну правдиву й повну реєстраційну заяву. Закон не встановлює заборону на іноземну діяльність на території держави, однак в цілях забезпечення національної безпеки ця діяльність має ґрунтуватися на правових підставах (22 U.S.C. § 612(a)).

Для такої реєстрації Акт також передбачає винятки: дипломатичні й консульські представництва, а також окремі офіційні представництва іноземних держав, які здійснюють приватну й неполітичну діяльність (22 U.S.C. § 613). Таким чином, система забезпечення національної безпеки США не розцінює будь-яку іноземну діяльність на території держави як автоматичну загрозу: насамперед, за законом FARA, вона фокусується на політичному, інформаційному, представницькому чи будь-якому іншому лобістському впливі.

Умисне порушення FARA, подання неправдивих відомостей або умисне замовчування істотних фактів тягне за собою кримінальну відповідальність (22 U.S.C. § 618). Закон не обмежується декларативною прозорістю, а передбачає судову заборону діяльності та міграційні наслідки для іноземців у разі порушення його положень.

Immigration and Nationality Act та Foreign Agents Registration Act варто розглядати як взаємопов'язану систему правового забезпечення функціонування системи забезпечення національної безпеки США в контексті

контррозвідувальної, превентивної та міграційної діяльності. Якщо Immigration and Nationality Act забезпечує міграційний контроль та контролює в'їзд і виїзд осіб, які можуть бути загрозою для національної безпеки США, FARA Act регулює вже інший вимір безпеки – прозорість іноземної діяльності, коли вона політично, ідеологічно або інформаційно спрямована. Таким чином, ці акти демонструють, як система національної безпеки забезпечується до моменту, коли особа діє в межах США – до перетину нею кордону, і після того, як особа вже знаходиться на території США і здійснює діяльність, яка може зачіпати інтерес національної безпеки.

Не менш важливою частиною правової основи системи забезпечення національної безпеки США є комплекс нормативно-правових актів, який регулює участь Сполучених Штатів в організації Північноатлантичного договору (НАТО). Безпосереднім міжнародно-правовим актом, який надає США права та обов'язки щодо НАТО, є Північноатлантичний договір, який підписаний 1949 року у Вашингтоні. Для СЗНБ США основне правове значення мають його наступні положення: стаття 3 – зобов'язання США підтримувати і розвивати власні колективні оборонні спроможності; стаття 4 – право будь-якої держави-учасниці ініціювати консультації щодо порушення її територіальної цілісності чи політичної незалежності й безпеки; стаття 5 – принцип колективної оборони, фундаментальна засада діяльності і функціонування НАТО; стаття 10 – процедура розширення Альянсу шляхом прийняття нових членів [42; 70].

Особливістю реалізації положень Північноатлантичного договору в контексті системи забезпечення національної безпеки США є те, що міжнародний договір є джерелом зобов'язань, однак ратифікація і чинність цих зобов'язань є конституційною процедурою, забезпеченою актами Сенату, а також масивом законів Конгресу, які уточнюють інструменти і механізми виконання зобов'язань США за договором, а також обмежують повноваження Президента США відповідно до міжнародної угоди. Наприклад, Закон про повноваження на національну оборону на 2024 фінансовий рік забороняє

Президенту США виходити з НАТО за одноосібним рішенням (Sec. 1250A NDAA) [45]. Інші внутрішні законодавчі ініціативи розширюють взаємодію системи глобальної безпеки НАТО та СЗНБ США: Закон про сприяння розширенню НАТО 1996 р. (NATO Enlargement Facilitation Act of 1996) [43], Закон про сприяння участі в НАТО 1994 р. (NATO Participation Act of 1994) [44], а також комплекс актів Сенату про ратифікацію Протоколів про приєднання нових членів.

Система забезпечення національної безпеки США в контексті їх участі в НАТО демонструє, як міжнародні зобов'язання Альянсу стають інтегральною частиною правової архітектури через парламентський контроль, обмеження, законодавчу деталізацію та уточнення нормативних засад практичної реалізації зобов'язань США за участю в НАТО.

Окрім розглянутих нормативно-правових актів загального і спеціального характеру, правову архітектуру системи забезпечення національної безпеки США становлять і доктринальні документи – національні стратегії у сфері протидії тероризму та контррозвідки. Вони мають дуальну природу: формально це не законодавчі акти, однак їх затвердження відбувається Президентом США, оскільки він є головнокомандувачем, а самі стратегії є обов'язковими для виконавчих відомств. Тому стратегічні програмні документи фактично є правовими орієнтирами для всіх суб'єктів безпекового сектору.

Перша Національна стратегія боротьби з тероризмом («National Strategy for Combating Terrorism») була оприлюднена у лютому 2003 р., як безпосередня відповідь на терористичні атаки 11 вересня 2001 р. поряд із прийняттям USA PATRIOT Act та Закону про внутрішню безпеку (Homeland Security Act). Цей програмний документ базувався на концепції «4D»: defeat, deny, diminish, defend – побороти, позбавити терористичні мережі прихистку, мінімізувати умови для активізації таких джерел і захистити громадян США від актів тероризму. Завдяки фінансовим, дипломатичним та правоохоронним зусиллям,

відображеним у акті, ця стратегія мала відображати безпекову політику США після 2001 року [37].

Стратегія боротьби з тероризмом, прийнята у 2006 році, продовжила логіку попереднього програмного документу, однак змістила фокус на іншу царину: демократизація як інструмент боротьби з тероризмом, а також «слабкі» держави та «держави-ізгої» як суб'єкти поширення терористичної загрози. Стратегія боротьби з тероризмом 2006 року фокусувалася на тому, що боротьба з тероризмом вимагає не тільки військових і силових інструментів, а й політичної волі та ідеологічного підкріплення [38].

Національна стратегія з протидії тероризму 2011 року стала новим етапом контртерористичної боротьби і вектором зовнішньої безпекової політики США. За адміністрації Б. Обами протидія тероризму була спрямована проти конкретного ворога – «Аль-Каїди», а також проти послідовників його утворення. Таким чином, правова логіка контртерористичної діяльності США в системі забезпечення національної безпеки змістилася до культури внутрішньої стійкості («culture of resilience»), [39].

Стратегія національної контррозвідки США 2016 року вперше зафіксувала зовнішнє втручання у виборчий процес всередині Сполучених Штатів і визнала це загрозою для системи забезпечення національної безпеки, а Стратегія протидії тероризму 2018 року, яка була ухвалена за час першої адміністрації Д. Трампа, відображала нові реалії, насамперед – появу «Ісламської держави» як окремого актора і протидію Ірану як одній із країн-спонсорів тероризму. В документі з'явився також термін «homegrown violent extremism», що відображав явище внутрішнього екстремізму. Національна стратегія 2018 року передбачила також економічні та фінансові інструменти для боротьби з тероризмом, що узгоджувалося із курсом розширення СЗНБ США [40].

Подальший розвиток цієї логіки відбувся у Стратегії національної контррозвідки США на 2020-2022 рр., яку в лютому 2020 р. оприлюднив Національний центр контррозвідки та безпеки. У цьому документі

зазначається, що США в сучасний період стикається з все більш агресивними і комплексними загрозами, що створюють розвідувальні служби, а також інші іноземні державні та неурядові структури. Для прогнозування і стримування цих загроз уряд США змушений продовжити здійснювати контррозвідувальні заходи з виявлення, оцінки та нейтралізації їх ворожої діяльності на своїй території і за кордоном. захисту чутливої та секретної інформації на об'єктах критичної інфраструктури від технічного проникнення і шпигунських дій.

«Стратегія являє собою нове бачення того, яким чином держава повинна ефективно протидіяти загрозам з боку іноземних розвідок. Якщо попередні аналогічні документи категоризували загрози, що йшли від національних держав - головних противників США, то ця Стратегія фокусується на п'яти стратегічних цілях. Вони охоплюють найбільш критичні області, які є об'єктами іноземного розвідувального інтересу на території Сполучених Штатів: критична інфраструктура; ключові ланцюги постачання; економіка; американська демократія; кібератаки і технічні операції. Стратегія визначає ті області, де іноземні актори, які становлять собою загрозу, можуть завдати серйозної шкоди національній та економічній безпеці США. Саме на них контррозвідка повинна звертати увагу і направляти туди свої ресурси. Крім того, у Стратегії представлені заходи, що вживаються нині та плануються, спрямовані на протидію загрозам, що походять від іноземних противників. Вкрай важливо використовувати та мобілізувати усі елементи американського суспільства, а також інтегрувати необхідні процедури зі сфери контррозвідки і безпеки в ділову практику, зміцнювати захист мереж від загроз як з боку іноземних акторів, так і - внутрішніх зловмисників, які намагаються викрадати чутливі дані та інформацію або пошкодити важливі об'єкти. В основній частині Стратегії окреслюються нові підходи контррозвідки до подолання загроз національній безпеці, глобальний ландшафт яких значним чином трансформувалася з часу прийняття попередньої версії документа у 2016 р. Згідно з положеннями оновленої Стратегії, сучасне та прогнозоване

контррозвідувальне середовище визначається сукупністю трьох основних тенденцій.

1. Кількість суб'єктів загроз (тобто іноземних акторів, націлених на США і таких, що несуть загрози національній безпеці) дедалі зростає. Сюди входять найрізноманітніші суб'єкти, починаючи з таких держав, як Росія, Китай, Іран, Куба та Північна Корея і недержавних утворень (включно з ліванською «Хезболлою», «Ісламською державою» та «Аль-Каїдою»), і закінчуючи хакерами, транснаціональними злочинними організаціями, джерелами витoku інформації та неправомочними діями осіб, які хоча й не пов'язані з іноземними розвідками, але викрадають конфіденційні дані та інтелектуальну власність.

2. Суб'єкти загроз національній безпеці тепер мають у своєму розпорядженні все більш досконалий набір розвідувальних можливостей і використовують їх по-новому проти США. Глобальна доступність технологій з інтелектуальними програмами (біометричні пристрої, безпілотні системи, засоби отримання зображень з високою роздільною здатністю, удосконалене обладнання для технічного спостереження, розвинені системи шифрування, технічні засоби для аналітичної обробки великих масивів інформації) та несанкціоноване розкриття американських кіберінструментів дозволили широкому колу таких суб'єктів отримати все більш складні розвідувальні методи, інструменти та технологічні можливості, якими раніше володіли лише добре профінансовані спецслужби. Ці технології уможливили противникам США використання інформації як стратегічного ресурсу для досягнення цілей економічної безпеки та впливу на своїх конкурентів.

3. Суб'єкти загроз національній безпеці використовують ці можливості проти розширеного переліку цілей і вразливих місць. Зусилля іноземних розвідувальних служб орієнтовані на більшість федеральних відомств (навіть тих, які безпосередньо не вирішують завдань щодо забезпечення національної безпеки). До сфери їхньої уваги входять наукові лабораторії, фінансові структури, промисловість приватний сектор. Деякі противники проводять

розвідувальні операції з неправомірним використанням, порушенням функціонування або навіть руйнуванням критичної інфраструктури Сполучених Штатів та їхніх союзників, а також - військових можливостей у кризових ситуаціях. Ці суб'єкти намагаються теж впливати на економічні інтереси США або використовувати їх за допомогою різноманітних розвідувальних заходів. Об'єктом діяльності з іноземного впливу є і громадська думка Сполучених Штатів та їхніх союзників» [41].

В стратегії зазначається, що технологічний прогрес, що забезпечив появу таких концептів, як штучний інтелект, квантові комп'ютери, нанотехнології та Інтернет речей, уможлиблює для ворогів США використання цих інструментів проти американської системи національної безпеки; наслідком цього буде ускладнення діяльності із виявлення та знешкодження ворожих дій для контррозвідки. Тому вдосконалення безпекової системи передбачає поєднання зусиль громадянського суспільства, держави, бізнес-кіл та приватних інституцій Америки у стриманні противників від доступу до комерційної інформації та проведення розвідувальної діяльності в тих сферах, які наражають націю, економіку та соціальний простір на небезпеку[46].

Оновлена Стратегія спирається на п'ять стратегічних цілей держави і формулює завдання контррозвідувальних інституцій. Основні з них полягають в забезпеченні захисту критичної інфраструктури, нівелюванні загроз для логістики, протидії ворожому паразитуванню на економіці США, захисті американської демократії від іноземного впливу та активна протидія кібератакам. У сукупності ці тенденції, як зазначає дослідник В Полівода, обґрунтовують перехід контррозвідки до моделі «whole-of-government», що вимагає мобілізації не лише федеральних відомств, а й місцевих органів, бізнесу, університетів та зарубіжних партнерів. «Щоб протистояти новим викликам, породженим діяльністю суб'єктів загроз, Сполучені Штати мають застосовувати загальнодержавні ефективні підходи у сфері контррозвідки та безпеки, поєднуючи оборонні та наступальні заходи з використанням усіх наявних інструментів. США також повинні продовжувати формувати

основоположні знання, необхідні для розуміння структур, можливостей та ресурсів іноземних спецслужб і протидії традиційній шпигунській діяльності головних противників Сполучених Штатів. «Для захисту критичної інфраструктури у плані досягнення стратегічних цілей уряд США буде діяти наступним чином:

- розширювати обмін інформацією про критичну інфраструктуру між федеральними відомствами, місцевими органами влади і партнерами з приватного сектору та зарубіжними союзниками;

- готувати, навчати та утримувати в урядових структурах кадри спеціалістів, які здатні виявляти та протидіяти загрозам критичній інфраструктурі Сполучених Штатів. Розвиток цієї спільноти забезпечить створення спеціального кадрового резерву з питань захисту критичної інфраструктури;

- розробляти нові аналітичні інструменти для поліпшення можливостей щодо попередження про загрозу і забезпечення проведення наступальних та оборонних операцій.

Для зменшення загроз для ключових ланцюгів постачання:

- розширювати можливості для виявлення та реагування на подібні загрози;

- зміцнювати цілісність та безпеку ключових ланцюгів постачання на федеральному рівні;

- поширювати у суспільстві інформацію про загрози ключовим ланцюгам постачання, про управління ризиками та найкращий досвід у цій сфері.

Для протидії неправомірному використанню економіки:

- поліпшувати процес виявлення іноземних загроз національній інноваційній базі.

- підвищувати обізнаність громадськості щодо загроз економіці США з боку іноземних розвідслужб;

- виявляти та протидіяти іноземним інвестиціям у США, які становлять загрозу національній безпеці.

Для захисту американської демократії від іноземного впливу: розширювати можливості контррозвідки та заходи щодо виявлення, стримування та протидії зовнішньому впливу;

-зміцнювати партнерські відносини між урядовими відомствами США, місцевими органами влади і приватним сектором;

- поглиблювати існуючі та розвивати нові закордонні партнерські контакти.

Для протидії кібератакам і технічним операціям іноземних розвідслужб:

- сприяти подальшій інтеграції контррозвідувальних, безпекових та кіберможливостей для поліпшення виявлення, стримування та протидії кібератакам з боку іноземних розвідок;

- готувати, навчати та утримувати кадри спеціалістів з технічної безпеки та кібербезпеки;

- удосконалювати інструментарій протидії кіберзагрозам.

Оскільки затверджена президентом США Стратегія виходить за рамки функцій, які раніше виконувались контррозвідкою, і включає в себе нові об'єкти захисту в інтересах національної безпеки Сполучених Штатів, у документі вказується, що розширення спектра поставлених завдань вимагатиме підвищення асигнувань і збільшення ресурсного забезпечення» [41].

Як стверджує Директор Національного центру контррозвідки та безпеки, Вільям Еванін, інституція планує активну співпрацю із федеральними агенціями, штатними службами та місцевою владою, а також – з приватним сектором, університетами та іноземними партнерами для нівелювання зовнішніх загроз [41].

Дослідження контртерористичної і контррозвідувальної діяльності як інтегральних елементів системи забезпечення національної безпеки США через аналіз стратегічних документів дозволяє констатувати поступову

конвергенцію цих сфер. Якщо у 2000-х роках поняття «контртерористичної діяльності» та «контррозвідувальної діяльності» розмежовувалися, то в 2016-2020 рр. об'єкти захисту в обох стратегіях почали збігатися: критична інфраструктура, кіберпростір, економіка та ланцюги постачання стали центром уваги суб'єктів як контртерористичної, так і контррозвідувальної діяльності. Саме тому ці стратегічні акти демонструють тенденцію стирання межі між «м'яким» і «жорсткими» загрозами тероризму, а також зосереджуються на найбільш актуальних – передових технологіях і операціях іноземного втручання в інформаційний простір.

Підсумовуючи, слід відмітити, що правові основи формування і функціонування СЗНБ США демонструють, що національна безпекова політика держави знаходиться відразу у декількох вимірах: конституційному, інституційному, оборонному, розвідувальному та контррозвідувальному, антитерористичному, міграційному, фінансовому і політичному. Нормативно-правові акти США демонструють, що система забезпечення національної безпеки поступово перейшла від моделі оборони та розподілу повноважень до більш централізованого формату, де кожна ланка упорядковується єдиною посадовою особою і функціонує на засадах міжвідомчої координації. Головний розподіл повноважень відбувається між Конгресом та Президентом, і Президент залучений майже у всі інші ланки безпекових процесів держави: координація спецслужб, фінансова складова, обмін інформацією тощо. Президент США є частиною всіх агенцій, які залучені до формування політики національної безпеки.

Водночас аналіз законодавчої базисвідчить, що дискусійними залишаються моменти конфіденційності та приватності даних, які часто перебувають під загрозою розкриття через широкий доступ до них безпекових органів при обміні інформацією між різними інституціями. Тому правова модель СЗНБ США є ефективною завдяки її централізації та міжвідомчій координації, однак потребує постійного балансу між приватним і публічним

інтересом і доповнення її нормативної складової положеннями про приватні конфіденційні дані.

Висновки до розділу 2

На основі попереднього аналізу наявних джерел, що мааналізу методологічних засад дослідження та правових основ системи забезпечення національної безпеки США вдалося констатувати, що цю систему неможливо досліджувати тільки в рамках одного підходу, оскільки вона поєднує правові, інституційні, політичні, економічні, соціальні і технологічні компоненти. У зв'язку зцим було використано комплексний підхід.

Використання загальнонаукових методів дозволило сформуванати категоріально-понятійний апарат і дати пояснення головним категоріям нормативно-правового і політичного характеру. Спеціально наукові методи дозволили уточнити дефініції і дали змогу перейти до аналізу конкретних норм, положень нормативно-правих документів, стратегій, а також функцій тої чи іншої інституції, через які система забезпечення національної безпеки США функціонує.

Загалом для дослідження визначено предмету були застосовано комплекс методів: аналіз і синтез, узагальнення, системний, структурно-функціональний, інституційний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та контент-аналіз. Це дозволило встановити, що СЗНБ США зведена не тільки до оборони чи діяльності окремих інституцій, а до взаємопов'язаної системи, де вся архітектура органів діє на основі міжвідомчої координації.

Методика дослідження була побудована як послідовний перехід від теоретичних конструкцій до застосування їх на практичних прикладах. Критично важливо засвідчити, що різна природа джерел, що пояснюють систему забезпечення національної безпеки США, не дозволяє застосовувати однакову методику для аналізу, тому вона складається з декількох етапів і відображає динамічну процедуру.

Правові основи формування і функціонування системи забезпечення національної безпеки США демонструють багаторівневу і комплексну модель. Базові норми закладені на конституційному рівні, де повноваження

розподілені між Президентом і Конгресом, а федеральні акти уточнюють інституційно-організаційну і правову основу діяльності окремих важливих органів системи національної безпеки США: Ради національної безпеки, Міністерства оборони, Директора національної розвідки, Міністерства внутрішньої безпеки тощо.

Встановлено, що нормативно-правова основа функціонування СЗНБ США інституційно гнучка, що свідчить про її сильну сторону, однак перманентна потреба в балансі між безпекою, конфіденційністю і підзвітністю державних органів часто може відображати слабку сторону, оскільки після 2001 року поповнення нормативно-правової бази «антитерористичними» актами дозволило державі глибше втручатися в конфіденційну інформацію громадян та осіб, що діють на території США, задля інтересів безпеки.

Методологічні засади дослідження і визначення правових основ системи забезпечення національної безпеки США є взаємопов'язаними. Методологія відображає інструментарій для розуміння нормативної складності системи національної безпеки США, а сама правова база демонструє розгалуженість і комплексність її законодавчого забезпечення.

РОЗДІЛ 3

ЗМІСТ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США ТА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЦЬЄЇ КРАЇНИ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДПОВІДНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Становлення і розвиток системи забезпечення національної безпеки США

Хоча багато сучасних питань національної безпеки є відносно новими складні умови формування, становлення й розвитку національної безпеки такими не є. Безліч глобальних викликів та шквал криз переслідували Сполучені Штати на початку «холодної війни» і, можливо, у свій час спонукали Президента Г. Трумена звернутися до Конгресу з проханням реформувати систему національної безпеки ще у 1947 році. Дослідник та історик Н. Снайдер зазначає, що з початком «холодної війни» для СЗНБ США почалась якісно нова ера – ера конкуренції з СРСР, яка на тривалий період визначила засади розвитку системи національної безпеки держави.

Проблеми курсу Г. Трумена напередодні з'їзду 1948 року не обмежувалися його внутрішньополітичними невдачами. У відносинах США та СРСР назрівала криза через Берлін, але система Ради національної безпеки (РНБ – далі) була щойно створена восени 1947 року і ще перебувала на стадії становлення, аби ефективно допомогти її вирішити. Між січнем і червнем 1948 року Г. Трумен скликав РНБ дев'ять разів, але жодного разу не проводив спеціального засідання щодо напруженості з СРСР. Неуважність РНБ до стратегічної конкуренції з Радянським Союзом тієї весни була стратегічно незрозумілою, і коли в лютому 1948 року в Чехословаччині стався комуністичний переворот, це лише підсилило внутрішньополітичну нестабільність США.

З моменту прийняття Конгресом Закону про національну безпеку 1947 року (National Security Act of 1947) РНБ стала форумом Президента США для

розробки та впровадження політики національної безпеки, як єдина інституція, що функціонує з цією метою. Президенти США й нині особисто головують на офіційних засіданнях РНБ, які відрізняються від засідань рівня директорів та заступників інших органів, засідань міжвідомчого координаційного комітету з питань політики або інших засідань щодо СЗНБ США [25, с. 94-95].

Президенти можуть розглядати питання національної безпеки в межах функціонування інших органів чи в межах інших інституцій та зібрань, зокрема під час прес-конференцій або звернень до Конгресу. На противагу цьому, засідання РНБ є дорадчими та проводяться таємно, що дозволяє Президентам різною мірою впливати на стан та статус СЗНБ США. Набір питань, які Президенти обговорюють під час засідань РНБ, незалежно від того, чи видають Президенти на основі цих обговорень відповідні укази, є визначенням порядку денного Президента щодо національної безпеки.

Згідно з теорією Кінгдона про президентський порядок денний, ця концепція порядку денного засідань з питань національної безпеки відрізняється від великих концепцій, які представляли політику національної безпеки протягом тривалих періодів, таких як «Grand Strategy» зокрема. Зазначений порядок денний, таким чином, відображає стратегічний вибір щодо низки питань національної безпеки, які Президенти розглядають під час засідань РНБ. Дослідник Н. Снайдер переконаний, що порядок денний засідань з питань національної безпеки – це порядок денний чинного Президента. Оскільки Президенти мають сильний вплив на РНБ та різняться у своїх підходах до національної безпеки, порядок денний засідань з питань національної безпеки, ймовірно, відповідає умовам, унікальним для кожного президентства [25, с. 95].

«Велика стратегія» як теоретична концепція, яку популяризував історик Б. Г. Ліддел Гарт в середині ХХ століття і запропонував використовувати для опису системи національної безпеки США, вказує на широке планування побудови СЗНБ США.

«Велика стратегія» має довгостроковий характер, охоплює всі елементи в структурі держави та пов'язана з пошуком компромісів для просування найважливіших інтересів держави [50, с. 35, 46-47]. В контексті системи безпеки вона демонструє те, що СЗНБ США має аналітично-стратегічну логіку: вона визначає, які загрози є пріоритетними, як розподілити фінанси, аби вся архітектура безпеки працювала рівномірно, який інструмент має бути застосований до тої чи іншої загрози, і як це поєднати в межах єдиної державної політики. Реалізація національних інтересів, яка може відбуватися через «м'яку силу» і дипломатичні зусилля, і водночас доповнюватися економічними санкціями, демонструє, що американська безпекова архітектура має багатовекторне спрямування: США використовують не тільки «м'яку силу» і дипломатичні канали, а й такі важелі впливу, як фінанси, блокади, санкції чи інші економічні інструменти, що підтверджується дослідниками.

Як зазначається в Спільній доктрині Збройних сил Сполучених Штатів від 2019 року : «На рівні такої стратегії шляхи та засоби досягнення основних національних інтересів США базуються на стратегічному баченні національним керівництвом ролі Америки у світі» [51]. Підкреслюючи ідеологічний та дискурсивний вимір, який формує президентські доктрини, геополітичні бачення та національні світогляди, аналіз «Великої стратегії» демонструє вплив національної ідентичності і традиційних практик безпеки на формування теоретичного конструктивістського підходу до стратегії забезпечення національної безпеки США.

Різниця між підходами різних Президентів США, зокрема – Д. Байдена та Д. Трампа – до політики управління державною безпекою призвела до дискусії відносно стилю президентського управління, оскільки Президенти США мали різний досвід і дуже відрізнялися у своїх підходах до роботи РНБ. Яскравим свідченням цього є політичні декларації – Стратегії національної безпеки США, які різняться змістом залежно від адміністрації чинного лідера. У порівнянні із Стратегією національної безпеки 2025 року, яка фокусується переважно на економічному та уніфікованому підпорядкуванню міжнародного

безпекового правопорядку американським стандартам, Стратегія 2022 року тримала у більшому фокусі саме оборонну промисловість, підтримку армії і військових потужностей США. Вважається за доцільно зробити порівняння їх із стратегічними документами ЄС, аби виокремити статус системи безпеки Сполучених Штатів у контексті іншого потужного гравця – наддержавної організації, якою є ЄС.

Глобальна стратегія зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу (2016) визначає напрямки діяльності організації насамперед через енергетичну безпеку, гібридні транснаціональні загрози, питання міграції та зміну клімату. Стратегічні пріоритети цього документу полягають в підвищенні обороноздатності, забезпечення концепції стійкості та розвитком міжнародного співробітництва. Глобальна стратегія ЄС визначає наступні основні вектори: безпека суспільного розвитку, соціальна стійкість, комплексний спосіб розв'язання глобальних і локальних конфліктів, відкритість регіональних систем і встановлення глобального міжнародного порядку щодо гарантій прав людини і громадянина [13, с. 5-6].

Американська модель забезпечення національної безпеки традиційно базується на підтримці військового потенціалу країни і стратегічного лідерства в низці ключових сфер, зокрема у галузі обороноздатності та союзницьких альянсах. Для США безпека насамперед полягає у могутності держави і її потенціалі захистити національні інтереси. ЄС акцентує увагу на стійкості та правах людини, а також на врегулюванні конфліктів різного масштабу. Дві стратегії відрізняються акцентами: Стратегія національної безпеки США демонструє конкуренцію і лідерство як основні засади забезпечення національної безпеки держави; ЄС демонструє врегулювання криз локального і міжнародного характеру та боротьбу із кліматичними і енергетичними небезпеками як стратегію забезпечення безпеки організації.

Становлення і розвиток системи забезпечення національної безпеки почався із National Security Act of 1947 із створення Ради національної безпеки. Варто зазначити, що вона стала центральним механізмом президентського

управління, який визначав безпековий денний порядок залежно від тої чи іншої адміністрації Президента США. У ХХ-му столітті на розвиток СЗНБ США впливали міжнародні кризи. Як зазначає у своїй статті дослідник Н. Снайдер, порядок денний Ради національної безпеки визначався саме наявністю тої чи іншої міжнародної напруги – протистояння з СРСР, Берлінська криза, розпад Чехословаччини тощо [25, с. 97]. Пізніше, в ХХІ-му столітті, Стратегії національної безпеки як політичні документи почали охоплювати вже й інші питання, однак на початковому етапі становлення системи національної безпеки США, в роки «холодної війни» і в перші роки після закінчення цього протистояння, Рада національної безпеки була першим органом, що відображала координаційний центр СЗНБ США.

Про важливість ціннісних пріоритетів тої чи іншої адміністрації США свідчить історична доктрина Буша: у розпал «одно полярного моменту» США вона сформулювала неоімперське бачення національної безпеки, відзначене односторонністю, превентивним застосуванням сили та стратегією активного військового інтервенціонізму для усунення загрози терористичних організацій та «режимів-ізгоїв», ініціювала серію демократичних перетворень на Великому Близькому Сході з використанням сили. Однак сьогодні дослідники визначають, що політична репутація цього бачення американської «Великої стратегії» як односторонньої першості потребує перегляду оскільки: інтервенції під керівництвом США в Афганістані та Іраку не змогли досягти своїх довгострокових політичних цілей; регіональна нестабільність, терористичні атаки, громадянські війни та насильницькі заворушення продовжують переслідувати близькосхідний регіон, тоді як Д. Трамп зробив націоналістично-популістське гасло «America First» засадою зовнішньої політики США під час свого президентства з 2017 по 2021 рік, і у 2025 році воно також знайшло своє відображення вже в стратегічному документі.

Попри, що перша адміністрація Д. Трампа, Д. Байдена та навіть Б. Обама відкидали імперське бачення доктрини Буша та її геополітичну спрямованість на Близький Схід, багато стратегічних тез адміністрації Буша стали

актуальними протягом останніх двох десятиліть. Серед них – проведення агресивної контртерористичної політики як під керівництвом Б. Обами, так і Д. Трампа, декларації проти розповсюдження ядерної зброї і зосередження на стримуванні пов'язаних з ними амбіцій Ірану та Північної Кореї щодо ядерної зброї. Стратегія «максимального тиску» для протидії планам Тегерана щодо регіональної гегемонії загрожувала військовим протистоянням з Пхеньяном протягом перших двох років перебування Д. Трампа на посаді у першу каденцію тощо [10, с. 502].

Це демонструє, що система забезпечення національної безпеки США формується не тільки інституційно, а й ціннісно. Тобто важливо розглядати не тільки діяльність адміністрації президента США та інших інституцій, а й те, як кожна з цих адміністрацій і США загалом уявляють власну позицію на міжнародній арені і власний внесок у глобальну і національну безпеку; які цінності та ідеї роблять безпекову політику легітимною.

Закон про національну безпеку США 1947 року став початком створення всієї архітектури національної безпеки держави, а заснована ним Рада національної безпеки дала старт практичній реалізації цієї системи. Цим актом було створено Міністерство оборони, а також Об'єднаний комітет начальників штабів усіх видів збройних сил держави, Центральне розвідувальне управління (СІА). Таким чином Закон про національну безпеку США 1947 року заклав основи розвідувальної системи та сформував координаційний механізм у сфері безпекової політики США [26, с. 151].

Тобто у ХХ-му столітті була закладена головна концептуальна основа формування СЗНБ США відповідно до якої: всі рішення в галузі національної безпеки і її забезпечення приймаються Президентом США; його помічник виступає основним радником; а виконавчий апарат президента, що складається з 14-16 структур, включає : Раду національної безпеки, Центральне розвідувальне управління, а також Раду внутрішньої безпеки США (створену за Homeland Security Act of 2002).

У Раді національної безпеки основним виконавчим суб'єктом є національне Розвідувальне співтовариство США. Його задачею є забезпечення вищого керівництва держави перевіреною інформацією щодо внутрішніх та зовнішніх подій, для використання збройних сил США, дій в кризових ситуаціях та ознайомлення із загальною зовнішньополітичною ситуацією. Національне Розвідувальне співтовариство охоплює цілу архітектуру органів: Центральне розвідувальне управління, розвідувальні управління Міністерства оборони та Агентство національної безпеки, розвідувальні елементи Державного департаменту, Міністерства юстиції, а також інші структури національної розвідки.

Становлення і розвиток системи забезпечення національної безпеки США у XX-му столітті сьогодні чітко проявляється в сучасних стратегічних пріоритетах США, зокрема через діяльність адміністрації Д. Байдена та його Interim National Security Strategic Guidance 2021 року. Документ містить тимчасові стратегічні настанови у сфері національної безпеки, який є головним декларативним політичним актом, що містить наміри і цілі адміністрації Президента США щодо зовнішньої політики та її безпекового виміру. Це своєрідна Стратегія національної безпеки, однак саме у форматі намірів, яка встановлює плани підготовки країни до боротьби та протидії впливу КНР, Ірану та КНДР [27].

Дослідник А. Іващенко вказує на певну подібність «Тимчасових намірів» американського лідера та Стратегії національної безпеки України, які відображають основний політичний документ довгострокового планування і визначають пріоритетні сфери забезпечення національної безпеки країни. Відповідно до національного законодавства, Стратегія національної безпеки України розробляється аналогічно за дорученням Президента України, визначає національні безпекові пріоритети, прогнозовані загрози, основні напрями зовнішньої політичної діяльності і завдання з реформування системи забезпечення національної безпеки України [26, с. 152-153].

Аналіз цих документів в контексті можливості адаптації американського досвіду системи забезпечення національної безпеки для України насамперед свідчить про те, що юридична природа відповідних документів різниться. Акт Д. Байдена відображає насамперед політико-доктринальну природу і є декларацією намірів і пропозицією бачення національної безпеки певним чином. Натомість Стратегія національної безпеки України має юридичну природу підзаконного нормативно-правового акту, оскільки видана указом Президента. Отже, американський документ є більш неформальним, гнучким, вільним для трактування, тоді коли українська Стратегія більш операційна, формалізована і пов'язана з правовим механізмом забезпечення системи національної безпеки України.

Документ адміністрації Д. Байдена базується на початкових засадах розвитку СЗНБ США, оскільки у ньому засвідчено, що Сполучені Штати потребують переосмисленого розуміння поняття «національної безпеки» [27, с. 1]. Перевагою цього акту є те, що стратегічний документ базується на правових основах, водночас включає технологічну, демократичну і соціальну стійкість як нові елементи системи національної безпеки.

Отож, перший етап становлення СЗНБ США пов'язаний із ухваленням National Security Act of 1947 і створенням його основної інституції – Ради національної безпеки, Міністерства оборони, Центрального розвідувального управління. Другим етапом розвитку уже встановленої безпекової системи можна вважати період «холодної війни», що охоплює кінець 40-х років ХХ-го століття до 1991 року – до розпаду СРСР. В цей час система, яка створена в 1947 році під егідою Ради національної безпеки США, з формалізованої інституції перетворюється на практичний механізм управління загрозами. Її розвиток відбувається через функціонування у міжнародні кризи, підтримку союзників і постійну зміну влади, де кожна нова адміністрація Президента приносить так званий свій порядок денний до національної безпеки.

Саме на цьому етапі, який охоплював декілька десятиліть, система забезпечення національної безпеки США утвердилась як перманентна логіка,

яка спостерігається і сьогодні. Вона вже не відображає виключно сферу оборони або військових потужностей країни, а становить комплексний механізм захисту державних інтересів у економічній, соціальній, фінансовій, міграційній, транспортній, технологічній, біологічній та космічній сферах. Цей підхід продемонстрований в таких декларативних документах Президентів США: Д. Трампа, Д. Байдена як Interim National Security Strategic Guidance (2021), NSS 2022 та NSS 2025 років.

Показово, що подібна логіка побудови СЗНБ є характерною і для інших іноземних держав або військово-політичних утворень. Можна констатувати, що в період 1947-1991 рр. американська модель СЗНБ стала еталоном завдяки високій опорі на президентське стратегічне управління, посиленню централізації, провідній ролі єдиного розвідувально-безпекового центру тощо. Тому цей етап розвитку СЗНБ США можна визначити як інституційно-організаційний етап закріплення американської моделі національної безпеки та її основних рис. Ці особливості побудови безпекової архітектури стали вирішальними на третьому етапі становлення системи забезпечення національної безпеки США, який почався із 2001 року – етап трансформації всієї архітектури після терористичних актів.

Реформи, запроваджені в Америці після 11 вересня 2001 року, та діяльність служб безпеки та оборони дають можливість констатувати наступне. Після 2001 року центр уваги в формуванні СЗНБ США змістився з міжнародної конкуренції до протидії тероризму, посилення внутрішньої безпеки та контролю в'їзду-виїзду іноземців, міграційних процесів і обміну будь-якою розвідувальною інформацією, що може сприяти захисту держави від тероризму. Реформи системи національної безпеки після 2001 року мали законодавче, стратегічне, інституційне, розвідувальне і координаційне спрямування.

Насамперед вони відбулися з прийняттям USA Patriot Act of 2001. Він знизив правові ліміти для діяльності безпекових та розвідувальних органів США, розширив їх можливості обміну інформацією з моніторингу та пошуку

загроз, які могли бути пов'язані з тероризмом. Цей акт відразу став дискусійним, оскільки він послаблював конфіденційність інформації громадян і осіб, що діють на території США, і створював певні загрози базовим правам і свободам людини [19]. National Strategy for Homeland Security 2002 року стала наступною законодавчою ініціативою і визначила цілі й пріоритети внутрішньої безпеки США. Якщо попередній акт створював нормативно-правові умови для більш активної і прозорої діяльності інституційних суб'єктів, то Стратегія пояснила ці реформи з політичної точки зору. Стратегія закріпила концепт того, що національна безпека США не обмежується виключно внутрішнім виміром і може стосуватися транскордонних міграційних, політичних, ідеологічних сфер [28, с. 15].

Відповідно, Homeland Security Act of 2002 створив Міністерство внутрішньої безпеки США і об'єднав 22 федеральних агентства під його егідою. Централізація, що поєднала прикордонну, транспортну, міграційну та інфраструктурну галузі, продемонструвала, що система забезпечення національної безпеки США полягає в консолідації її під управлінням єдиного сильного органу [20].

У 2003 році в системі забезпечення національної безпеки США відповідно до директиви президента HSPD-6 було створено Terroristic Threat Integration Center HSPD-6 [52]. Завданням цієї інституції було створити єдиний портал, де буде зібрана вся інформація щодо потенційних або реальних терористичних загроз, дій, які спрямовані на нівелювання цих загроз, і ознайомлення всіх відповідних органів із зазначеними загрозами. До цього центру входили представники всіх федеральних органів, що свідчить про те, що система забезпечення національної безпеки США після 2001 року почала базуватись на міжвідомчій координації, оскільки саме брак комунікації було визначено як основну проблему національної безпеки [28, с. 15].

На законодавчому рівні завершальним елементом реформ став Intelligence Reform and Terrorist Prevention Act of 2004, на засаді якого була створена посада Директора національної розвідки, а також National

Counterterrorism Center. Цим актом завершився перехід від ситуативної до централізованої системи управління архітектурою національної безпеки США із посадою координатора, який був відповідальний за міжвідомчу комунікацію, попередження терористичних загроз і виконання зазначених стратегій національної безпеки [53].

Аналіз трагедії 11 вересня 2001 року показав, що одним з основних недоліків системи безпеки США був поганий обмін інформацією між структурними елементами системи забезпечення національної безпеки. Як свідчить проведений аналіз інституційної складової в безпековій архітектурі США, суб'єкти функціонують централізовано, але мають надмірно деталізовані процедури (такі як протоколи прийняття рішень, що вимагають кількох рівнів затвердження) та обмежують багато внутрішніх процесів. Ці обмеження часто перешкоджають розвитку нових можливостей та стимулюванню адаптації до нових умов, тому багато експертів з національної безпеки США сьогодні виступають за децентралізацію системи розвідки. Вони підтримують створення адаптивної системи, яка легко приймає та впроваджує зміни, має модульну структуру та менше обмежувальних правил. В той час як централізовані системи вимагають більш чіткішого стратегічного керівництва та кращої зосередженості в управлінні ресурсами збору, децентралізовані системи є більш гнучкими, а обмін розвідувальними даними простіший [28, с. 17].

Дослідниця І. Рокраїсі стверджує, що деякі із впроваджених реформ прижилися, а деякі з них виявилися неефективними. Реформи системи забезпечення національної безпеки США досі мають імплементаційні труднощі із впровадженням структурних, організаційних чи процедурних змін, які є повільними. Законодавчі статути та інші нормативні акти, які модифікують систему, потребують проходження бюрократичних процедур і тим самим гальмують швидкість змін. Відтак, реформування системи розвідки безпеки може займати час, тоді, коли ця сфера має бути модифікована швидко, адаптивно і відповідно до гібридних загроз [28, с. 24-25].

Трансформація системи національної безпеки США після 2001 року вказує на необхідність перманентної адаптації державної законодавчої бази щодо СЗНБ відповідно до нових правових актів, що стосувалися збору даних розвідувальним органам; а також необхідність визначення чіткого балансу між захистом інтересів держави та фундаментальних прав і свобод людини. Це характеризує третій етап розвитку системи забезпечення національної безпеки США, який доцільно визначити як антитерористичний. Його основна відмінність від попередніх двох полягає в тому, що логіка системи безпеки США змінилася: якщо до 1991 року вона формувалася переважно навколо міжнародного стримування та конкуренції з іншими великими державами, то після 2001 року її акцент змістився на внутрішні проблеми, які набули міжнародного масштабу – тероризм, відновлення внутрішніх опор держави та посилення міграційного контролю. При цьому масив нормативно-правових актів і стратегій, які були прийняті в межах цього етапу, дозволяє констатувати, що виключно антитерористичною природою він не характеризується. На підставі викладеного можна дійти висновку, що після 2001 року інституційно-організаційна архітектура системи забезпечення національної безпеки США була модифікована.

Доповнене законодавче забезпечення і реформи дозволили створити єдину координаційну інституцію, відповідальну за обмін інформацією щодо загроз тероризму на міжнародній та внутрішній арені. Централізація, яка стала помітнішою після реформ на цьому етапі, не змогла вирішити всі безпекові проблеми держави, і до того ж, створила нові. Нормативно-правові акти, що регламентували організацію протидії терористичних загроз після 2001 року, передбачали можливість втручання у приватне життя осіб, оскільки не виключалися факти порушення їх прав на конфіденційність через розширені повноваження, які отримали безпекові органи влади. Це досі породжує дискусію між прихильниками такої централізованої системи, яка не завжди є більш гнучкою, і адептами децентралізації, яка є гнучкою, забезпечує краще

пристосування до нових загроз і передбачає менше втручання держави в приватні справи осіб, що перебувають на території США.

Таким чином, третій етап розвитку і становлення СЗНБ США у 2001-2026 рр. можна визначити як етап антитерористичного інституційного забезпечення та появи нової розвідувальної системи. Його перевагою стало те, що США змогли швидко перебудувати нормативні засади і забезпечити правову основу посиленого антитерористичного моніторингу. Водночас недоліками цього етапу стали ризики втручання держави в конфіденційну і приватну інформацію, надмірне розширення повноважень інституцій, що відповідають за національну безпеку тощо.

Підсумовуючи, становлення і розвиток СЗНБ США, можна поділити їх на три основні етапи. Перший етап пов'язаний із інституційним становленням ключових органів відповідно до National Security Act of 1947. Він заклав нормативну і організаційну основу системи – РНБ, яка стала ефективним, централізованим, координаційним органом. На другому етапі, який охоплює період «холодної війни» (1947-1991 рр.). В цей період Рада національної безпеки продемонструвала свою обмежену роль, і це стало причиною перебудови системи забезпечення національної безпеки США з формальної архітектури на практичний президентський інструмент управління безпековими ризиками та створенням додаткових централізованих інституцій. Третій етап становлення СЗНБ США охоплює період від 2001 року до сучасності і зміщує акцент із міждержавної конкуренції до антитерористичної діяльності США на внутрішньому і міжнародному рівні. Всі реформи, які були здійснені на цьому етапі, також сприяли централізації системи, що вирішило проблему міжвідомчої координації, однак загострило проблему конфіденційності даних і меж втручання держави в приватне життя і права людини.

3.2. Сучасна структура системи забезпечення національної безпеки США та її інституційні основи

На основі аналізу законодавства США, зокрема стратегій зовнішньої політики США, а також наукових джерел, структура системи забезпечення національної безпеки держави має чітко виражений президентсько-координаційний характер. Відповідно до положень Конституції США, Президент виступає центральним суб'єктом формування безпекової політики та її реалізації. Через розподіл повноважень між Конгресом та Президентом закладаються основні їх функціональні аспекти, де Президент є головнокомандувачем, а Конгрес відповідає за фінансове забезпечення, утримання армії та нормативне регулювання діяльності окремих безпекових інституцій. Тому вважається за можливе визначити систему забезпечення національної безпеки США саме як президентсько-координаційну за своєю природою систему, де Президент стратегічно керує безпековою архітектурою, а парламент встановлює законодавче й фінансове регулювання. Сама ж Конституція США не декларує жодних окремих органів чи інституцій в СЗНБ США, а практичне координування безпекової політики, як вже зазначалося, здійснюється через Раду національної безпеки відповідно до National Security Act of 1947.

Рада національної безпеки США відповідно до Закону про національну безпеку 1947 року є головним інститутом, який консультує Президента щодо внутрішньої, зовнішньої, в тому числі державної військової політики, яка стосується діяльності Збройних сил та інших безпекових міністерств; аналізує і оцінює стан їх боєздатності, зобов'язання США перед партнерами, а також спроможності держави щодо їх виконання і надає рекомендації з цього приводу, а також щодо діяльності міністерств, які стосуються системи забезпечення національної безпеки держави, коментує та пропонує відповідні заходи реагування уряду США на кампанії іноземного впливу (Sec. 101 / 50 U.S.C. § 3021) [16].

Відповідно до зазначеного НПА, на засіданнях Ради головує Президент США, а за його відсутності – член Ради, якого обирає Президент. Цим підкреслюється президентська та координаційна спрямованість системи забезпечення національної безпеки США, де Рада національної безпеки не виступає самостійним органом, а радше є координаційним агентством, що діє не окремо від Президента, а є його дорадчим механізмом в системі забезпечення національної безпеки держави.

Цю особливість інституційної основи системи національної безпеки США підкреслює Н. Снайдер, який аналізує діяльність Ради національної безпеки через «президентський стиль управління», який притаманний кожній адміністрації, і внутрішні політичні цінності та пріоритети, яким надає перевагу той чи інший лідер. Це означає те, що сучасна система забезпечення національної безпеки США не пояснюється тільки через перелік діючих в ній органів, оскільки її фактичне функціонування залежить від того, який формат роботи цим органам задає Президент держави [25, с. 95-96].

Наступною інституційною ланкою, яка становить основу системи забезпечення національної безпеки США, є створене відповідно до Homeland Security Act of 2002 Міністерство внутрішньої безпеки (DHS). Воно об'єднує Федеральне агентство управління надзвичайними ситуаціями, Адміністрацію транспортної безпеки, Митно-прикордонну службу, Службу імміграційного та митного контролю і Секретну службу США поряд з Береговою охороною США. Місія Міністерства внутрішньої безпеки США полягає в запобіганні терористичним атакам у США та зменшенні вразливості держави до тероризму, а також у мінімізації збитків, які завдаються державі внаслідок тероризму. Утворення цієї інституції демонструє, що вперше в історії функціонування СЗНБ США протидія терористичним атакам були розглянуті як комплексне міжвідомче завдання і проблема, вирішення якої визначалося на міграційному, транскордонному, міжнародному рівні. У зв'язку із цим, DHS наділене функціями стратегічного планування, координації між федеральними

та місцевими органами влади, а також підготовки звітів Конгресу про стан національної безпеки [29, с. 237].

В структурі зазначеного Міністерства також функціонує Управління з питань громадських прав та свобод. Управління функціонує як окремий підрозділ, який забезпечує моніторинг дотримання фундаментальних прав людини при здійсненні міграційними та прикордонними службами своєї діяльності, а також розглядає відповідні скарги громадян [29, с. 238]. Існування цієї ланки в структурі системи забезпечення національної безпеки США означає, що держава забезпечує принцип моніторингу і принцип підзвітності державних органів суспільству, а також намагається вирішити ключову проблему конфіденційності даних.

Така двокомпонентна інституційна модель, яка передбачає зв'язок між державною політикою в сферах внутрішньої і зовнішньої безпеки, а також включення до неї міграційної, транспортної та інфраструктурної складової, є реалізацією принципу «fusion doctrine», що відображає взаємопов'язану архітектуру інтегрованого управління безпекою. В сучасному вираженні «fusion doctrine» полягає в інтеграції таких компонентів, як технології та економіка в систему забезпечення національної безпеки США.

К. Айхенсер та К. Хван наголошують на тому, що економічний поворот у сфері національної безпеки став явним у політиці США. Адміністрація Д. Трампа просувала мантру про те, що «економічна безпека – це національна безпека» у своїй Стратегії національної безпеки ще з 2017 року. Стратегічні вказівки щодо національної безпеки адміністрації Д. Байдена підтверджували поєднання економічної та національної безпеки [4, с. 552-554].

Так, зокрема «Меморандум про національну безпеку щодо покращення кібербезпеки критичної інфраструктури» Д. Байдена мав на меті захистити національну та економічну безпеку, а також громадське здоров'я та безпеку шляхом посилення кібербезпеки критичних секторів інфраструктури, визначених у директивах його попередника щодо національної безпеки, що додатково підкреслює важливість економічного вектора [31, с. 2164].

Зближення економічної і національної безпеки США відбулося ще за першої каденції Д. Трампа і продовжувалося як зовнішньополітичний вектор у адміністраціях інших лідерів США. Тобто інвестиції, економіка, торгівля, фінансові операції, логістичні і технологічні ланцюги починають розглядатися як частина національної безпеки і політико-правового простору. Це демонструє те, що система забезпечення національної безпеки далеко виходить за традиційне поняття армії, оборони, збройних сил, розвідки тощо [4, с. 552-560].

Розширення сфери національної безпеки викликає дебати щодо підпорядкування її виконавчій владі у питаннях зовнішніх відносин. Оскільки політичні гілки влади беруть участь у заходах із забезпечення безпеки дедалі більшої кількості сфер життєдіяльності держави, роль судів як потенційного наглядача є очевидним фактором. Суди схильні підпорядковуватися виконавчій владі з питань національної безпеки, але поступове зростання чинників національної безпеки вже призводить до появи більшої кількості справ, дещо відмінних від інших, ставляючи під сумнів традиційну парадигму підпорядкування [4, с. 554-555]. Аналізуючи діяльність функціонування Комітету з іноземних інвестицій у США К. Айхенсер та К. Хван відмічають, що цей орган має широку юрисдикцію і дозволяє уряду використовувати інвестиції як інструмент національної безпеки, зокрема держава отримує право втручатися в корпоративні угоди приватного характеру, якщо вони можуть створювати ризики і загрози для національної безпеки [4, с. 562-566].

Міністерство внутрішньої безпеки США в сучасній архітектурі національної безпеки має особливе місце, оскільки після 2001 року його функціонал поєднує в собі міграційний, прикордонний, транспортний, кризовий і антитерористичний аспекти. Його створення сприяло визначення проблеми тероризму як комплексну загрозу національній безпеці, а не як виключно вузьку проблему окремих спецслужб. Водночас така діяльність Міністерства демонструє розширення поняття і сутності самої національної безпеки США: воно стосується контролю кордонів, допуску на територію

США іноземців, реагування на надзвичайні ситуації, економічні кризи і захист громадянських прав.

Протягом певного часу Міністерство внутрішньої безпеки мало пріоритет над РНБ у виданні директив, спрямованих на безпеку, які стосувалися внутрішньої економіки, і які мали назву «Президентські директиви з питань внутрішньої безпеки» [31, с. 2158]. Сучасна система забезпечення національної безпеки США, як і на початку свого становлення, характеризується публічно-приватним партнерством, оскільки вона забезпечується не тільки державою, а й приватним сектором. Значна частина безпекової архітектури, особливо сучасної кібербезпекової, перебуває під контролем приватних акторів. Тому DHS і пов'язані з ним органи сьогодні виконують координаційну функцію між тріадою «державна – бізнес – окремі приватні безпекові сфери», а РНБ залишається інституційно головною одиницею СЗНБ США.

Міністерство внутрішньої безпеки США (Department of Homeland Security, DHS) – це ключовий виконавчий департамент федерального уряду, відповідальний за захист території США від терористичних загроз, управління кордонами, кібербезпеку та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. До його основних підрозділів входить Берегова охорона США (U.S. Coast Guard), Прикордонно-митна служба (CBP - Customs and Border Protection), Імміграційна та митна служба (ICE - Immigration and Customs Enforcement), Секретна служба США (U.S. Secret Service), Федеральне агентство з управління в надзвичайних ситуаціях (FEMA) та Агентство з кібербезпеки та безпеки інфраструктури (CISA).

Наступною інституційною ланкою виступає Розвідувальне товариство США засноване Указом № 12333, підписаним 4 грудня 1981 року президентом Рональдом Рейганом. Загальна організація розвідувального співтовариства насамперед регулюється Законом про національну безпеку від 1947 року (зі змінами) та Указом № 12333. Статутні організаційні відносини були суттєво

переглянуті з поправками до Закону про національну безпеку 2004 року що стосувалися реформи розвідки та запобігання тероризму [54].

Розвідувальне співтовариство США охоплює спільноту, що є мережею з 18 окремих агентств і організацій, які працюють в сфері розвідки і контррозвідки. Вони діють незалежно, на засадах міжвідомчої координації, комунікують для збору і обміну інформації, необхідної для забезпечення національної безпеки держави. Діяльність Розвідувального співтовариства США відображає децентралізацію в системі забезпечення національної безпеки країни. Організації-члени розвідувального співтовариства включають розвідувальні служби, воєнну розвідку, а також цивільні розвідувальні та аналітичні служби у федеральних департаментах виконавчої влади. Діяльність розвідувального співтовариства контролюється Офісом Директора національної розвідки, очолюваного Директором Національної розвідки. Директор Національної розвідки підпорядковується безпосередньо президенту Сполучених Штатів.

Серед своїх різноманітних обов'язків, члени розвідувального співтовариства здійснюють зовнішню та внутрішню розвідку, сприяють військовому плануванню. Указ № 12333 поклав на розвідувальне співтовариство такі обов'язки : підготовку та надання розвідданих; збір необхідної інформації; здійснення заходів щодо захисту від розвідувальної діяльності іноземних спецслужб, міжнародної терористичної, наркотичної та іншої ворожої діяльності, спрямованої проти США іноземними державами, організаціями, особами та їх агентами; спеціальну діяльність на підтримку цілей зовнішньої політики США за кордоном, яка планується та виконується таким чином, щоб «роль уряду Сполучених Штатів не була очевидною або не визнавалася публічно», і здійснюється на підтримку такої діяльності, але яка не має на меті впливу на політичні процеси, громадську думку, політику або засоби масової інформації Сполучених Штатів і яка не охоплює дипломатичну діяльність або збір і підготовку розвідувальних даних або пов'язані з ними функції підтримки; адміністративна та допоміжна діяльність у Сполучених

Штатах та за кордоном, яка необхідна для виконання покладених функцій; іншу розвідувальна діяльність, яку час від часу може визначати президент [54].

У межах реформи 2001 року в системі забезпечення національної безпеки США було створено посаду Директора національної розвідки (DNI), який є головним радником Президента з питань розвідки. Фактично він є главою Розвідувального співтовариства США, що діє із сильною центральною координацією.

Хоча розвідувальне співтовариство має федеративну природу устрою, загальну структуру розвідувального співтовариства краще порівнювати із конфедерацією через відсутність чітко визначеної, єдиної структури керівництва та управління [56].

Директор Центральної розвідки був головою розвідувального співтовариства і ЦРУ до 2004 року. Основна критика такого підходу полягала в тому, що директор Центральної розвідки мало або взагалі не мав повноважень впливу на бюджетні питання інших агенцій розвідувального співтовариства і тому мав обмежений вплив на їхню діяльність.

Після ухвалення Закону про реформу розвідки та запобігання тероризму у 2004 році розвідувальне співтовариство очолив Директор Національної розвідки. Він здійснює керівництво розвідувальним співтовариством насамперед через статутні органи, у рамках яких він або вона [32; 57]:

- трозробляє та виконує бюджет Національної програми розвідки;
- визначає цілі, пріоритети та настанови для розвідувального співтовариства;
- управляє та призначає завдання зі збору, аналізу, підготовки та розповсюдження національної розвідки елементами розвідувального співтовариства.

Незважаючи на ці обов'язки, Директор Національної розвідки не має повноважень керувати та контролювати діяльність розвідувального співтовариства загалом, крім діяльності свого персоналу, куди входять працівники офісу Директора Національної розвідки. Директор Національної

розвідки не може наймати чи звільняти персонал розвідувального співтовариства, окрім працівників свого юніту – офісу Директора Національної розвідки. Члени виконавчої влади підпорядковані та підзвітні керівникам відповідних департаментів, усі посадові особи на рівні уряду підпорядковуються президенту. За законом, лише директор Центрального розвідувального управління підпорядковується Директору Національної розвідки [58; 59].

Обов'язки в Сполучених штатах Америки з нагляду за розвідувальним співтовариством [60] виконуються в межах судової, законодавчої та виконавчої гілки влади. Основний виконавчий нагляд здійснюється Консультативною радою з питань розвідки при Президенті США [61], Радою об'єднаного розвідувального співтовариства США [62], Офісом генерального інспектора [63] та Офісом менеджменту та бюджету. Основна наглядова юрисдикція Конгресу над розвідувальним співтовариством покладена на два комітети: Постійний спеціальний комітет Палати представників США з питань розвідки [63] та Спеціальний комітет Сенату США з розвідки. Комітет Палати представників США зі збройних сил Комітет Сенату США зі збройних сил розробляють законопроекти, щоб щорічно санкціонувати бюджети розвідувальної діяльності Міністерства оборони, а комітети з асигнувань Палати представників [64] і Сенату щорічно розробляють законопроекти, щоб виділити бюджет розвідувальному співтовариству. Комітет Сенату США з питань внутрішньої безпеки та урядових справ [65] взяв на себе провідну роль у формуванні законодавства про реформу розвідки у 108-му Конгресі США.

Основні органи Розвідувального співтовариства – CIA, NSA, DIA, FBI [30, с. 419-421]. Центральне розвідувальне управління (CIA-ЦРУ) відповідає за надання розвідувальної інформації з питань національної безпеки вищим посадовцям уряду США. Директор ЦРУ призначається Президентом і затверджується Сенатом. Директор керує операціями, персоналом і бюджетом ЦРУ і діє як національний менеджер розвідки. ЦРУ поділено на сім основних компонентів: Управління аналізу, Управління операцій, Управління науки і

технологій, Управління підтримки, Управління цифрових інновацій, Місійні центри та Офіси директора, всі вони здійснюють «розвідувальний цикл» – процес збору, аналізу та надання розвідувальної інформації вищим посадовцям уряду США.

Агентство оборонної розвідки (DIA) – це агентство бойової підтримки Міністерства оборони. DIA є основним постачальником та менеджером інформації щодо діяльності іноземної військової розвідки, а також надає розвідувальні дані військовослужбовцям, розробникам оборонної політики та суб'єктам планування заходів у Міністерстві оборони та Розвідувальному співтоваристві для підтримки організації та проведення військових операцій США. Директор DIA є головним радником міністра оборони та Голови Об'єднаного комітету начальників штабів з питань військової розвідки [32]. Розвідувальне управління Міністерства оборони США (DIA) – це головний орган військової розвідки Сполучених Штатів. Агентство, що підпорядковується Пентагону, спеціалізується на зборі, аналізі та поширенні розвідувальних даних про іноземні збройні сили, а також на наданні оперативної інформації військовому командуванню та керівництву країни. Головні завдання DIA включають аналіз військового потенціалу, попередження загроз та координацію розвідки. Агентство є невід'ємною частиною розвідувального співтовариства США та відіграє ключову роль у підтримці боєздатності американської армії та її союзників.

Управління розвідки та аналізу (DHS) відповідає за використання інформації та розвідувальних даних з різних джерел для виявлення та оцінки поточних і майбутніх загроз для США. Найчастіше абревіатура DHS розшифровується як Міністерство внутрішньої безпеки США (Department of Homeland Security). Це потужне відомство, що опікується питаннями національної безпеки, прикордонного контролю, імміграції, кібербезпеки та запобігання надзвичайним ситуаціям. Розвідка Міністерства внутрішньої безпеки зосереджується на чотирьох стратегічних напрямках: сприяння розумінню загроз за допомогою аналізу розвідувальних даних; збору

розвідувальних даних, що стосуються внутрішньої безпеки; обміну інформацією між суб'єктами внутрішньої безпеки, необхідною для організації їх ефективної діяльності.

Федеральне бюро розслідувань (ФБР) – це головний орган внутрішньої безпеки, контррозвідки та федеральна правоохоронна структура США, що є складовою Міністерства юстиції та Розвідувального співтовариства країни. ФБР (FBI), як контррозвідувальне, розвідувальне та правоохоронне агентство, відповідає за виявлення загроз національній безпеці США та проникнення в національні та транснаціональні мережі, які можуть завдати шкоди США. Розвідувальний відділ ФБР активно взаємодіє з партнерами Бюро в розвідувальній та правоохоронній спільноті. Контролюючи політику та рекомендації щодо розвідки, розвідувальний відділ відповідає за об'єктивність надходження інформації до об'єкта забезпечення. Основне завдання відомства – захист громадян від тероризму, кіберзагроз, організованої злочинності, корупції та захист конституційного ладу.

До зони відповідальності ФБР входить боротьба зі злочинністю, внутрішня розвідка, сприяння та координація. Від місцевої поліції ФБР відрізняється тим, що поліція займається правопорядком на рівні штату чи міста, тоді як ФБР працює на федеральному рівні та розслідує справи, що перетинають кордони штатів або загрожують нацбезпеці. Центральне розвідувальне управління (CIA) не має повноважень поліції і зосереджено суто зовнішньої розвідки поза США, тоді як ФБР є внутрішньою службою державної безпеки.

Агентство національної безпеки/Центральна служба безпеки (NSA) – це національна організація, яка координує, спрямовує та виконує вузькоспеціалізовану діяльність для захисту інформаційних систем США. NSA також є одним з найважливіших центрів аналізу та досліджень іноземних мов в уряді США та вважається найбільшим роботодавцем математиків у Сполучених Штатах і, можливо, у світі. Агентство підтримує військових

клієнтів, національних політиків, спільноти боротьби з тероризмом та контррозвідкою, а також ключових міжнародних союзників [32].

Агентство національної безпеки (NSA / АНБ) – це найпотужніший розвідувальний орган США, який підпорядковується Міністерству оборони. Воно спеціалізується на радіоелектронній розвідці (збір та аналіз іноземних комунікацій), а також забезпечує захист урядових інформаційних систем і кібербезпеку. Ключові функції та структура органу полягають у зборі даних (перехоплює сигнали, радіопередачі та інформацію з глобальних мереж (через супутники, підводні кабелі тощо), криптографії (створює шифри для захисту державних таємниць США і намагається розшифрувати секретні дані інших держав), кіберзахисті (разом із такими партнерами, як Агентство кібербезпеки США (CISA), АНБ активно протидіє хакерським загрозам критичній інфраструктурі. [66;67,68].

Невіддільно інтегрована з АНБ Центральна служба безпеки (CSS) – відомство бойової підтримки, яке було створене 1972 року для координації військової криптологічної діяльності.

На окрему увагу в Розвідувальному співтоваристві США заслуговують Космічні сили США (USSF) (SFI), новий вид Збройних сил. Вони були створені 20 грудня 2019 року, у складі Міністерства Повітряних сил, що означає, що Міністр Повітряних сил несе загальну відповідальність за USSF під керівництвом та вказівками Міністра оборони.

Національне агентство геопросторової розвідки (NGA) надає своєчасну, актуальну та точну геопросторову розвідку для підтримки цілей національної безпеки. NGA – це Агентство бойової підтримки Міністерства оборони.

СЗНБ США слід аналізувати як структуру, яка діє в неповністю однополярному міжнародному правопорядку. Поява КНР як сильного актора, відновлення амбіцій Росії і зростання субрегіональних центрів сил, наприклад, на Близькому Сході, вже змушують США коригувати свою систему безпеки. Про це свідчить ірано-американська війна, радикальні ескалаційні дії щодо

Венесуели та Куби від чинного лідера США Д. Трампа, китайсько-американська напруженість щодо Панамського каналу.

О. Мішков, порівнюючи розвідувальну інституцію США, України і КНР зазначає, що американська система забезпечення національної безпеки характеризується децентралізацією попри сильно централізовану координацію, що підтверджено нормативно-правовими актами. Китайська модель, на противагу, є високоцентралізованою і партійноорієнтованою. З огляду на те, що КНР є головним геополітичним і міжнародним конкурентом США, частково система забезпечення національної безпеки США і її інституційна побудова базується і розвивається зважаючи на становлення державної політики китайської національної безпеки. США, на противагу Пекіну, вибудовують безпекову архітектуру через мережу спеціалізованих інституцій – Раду національної безпеки, Директора національної розвідки, розвідувальне співтовариство, DHS, FBI, CIA, NSA, Міністерство оборони та інші органи, тоді як КНР тяжіє до вертикально інтегрованої моделі державного й партійного контролю [30, с. 421].

Як свідчить проведений аналіз інституційно-організаційного забезпечення США, конкуренція США і КНР також полягає в інституційному характері системи забезпечення національної безпеки, оскільки американська СЗНБ намагається стримувати Китай через диференційовану і координовану систему, де розвідка забезпечує оцінку китайських потужностей, FBI виконує контррозвідувальну функцію, DHS відповідає за критичну інфраструктуру, а Міністерство оборони забезпечує наземні й морські операції.

При аналізі сучасної інституційної складової СЗНБ США варто зазначити про технологічний аспект. Коли йдеться про національну безпеку, нові технології завжди були «палицею з двома кінцями» – можливостями та ризиками водночас. У минулому, завдяки своєму домінуванню у розвитку технологій, Сполучені Штати тримали лідерство у технологічному розвитку, що дозволяло інтегрувати нові підходи максимально оперативно. Це, безумовно, було перевагою в перші роки після 1 вересня 2021 року щодо

контртерористичних операцій, які донедавна домінували в ландшафті національної безпеки.

Сьогодні дослідники стверджують, що Розвідувальне співтовариство США починає активно використовувати сучасні технології на базі систем штучного інтелекту. Конкурентна перевага у військовому плані від сучасних технологій очевидна для таких великих акторів, як росія та Китай, що вимагає від США більшої залученості в дослідження того, як системи штучного інтелекту можуть бути інкорпоровані в архітектуру національної безпеки. З 1980-х років американські агентства цікавляться такими технологіями, і в останні роки Розвідувальна спільнота США не просто визнає важливість ШІ, а активно адаптує і співпрацює з фахівцями зі штучного інтелекту з метою адаптації і імплементації цих потужностей у СЗНБ держави [33, с. 14].

Сучасна структура СЗНБ США має президентсько-координаційний характер, де Президент задає політико-стратегічний і координаційний вектор всій системі національної безпеки, а Рада національної безпеки виступає основним дорадчим органом і виконавчою інституцією у всій структурі. Американська модель системи забезпечення національної безпеки не відображає ані повну децентралізацію, ані повну централізацію, оскільки вона побудована із взаємопов'язаних, але автономних у своєму функціонуванні інституцій: DHS, Міністерства оборони, розвідувального співтовариства, FBI, CIA, NSA, DIA та інших органів.

Особливу ланку в структурі національної безпеки США займає DHS, що після 2001 року інституціоналізувала внутрішню безпеку як окрему сферу в цій структурі. Ця інституція охоплює питання боротьби з тероризмом, міграційний контроль, захист кордонів, транспортну інфраструктуру і безпеку, а також надзвичайні ситуації. В логіці такого управління полягає моніторинг дотримання прав людини, фундаментальних свобод і контроль за втручанням держави в ці межі. Слабке місце цієї інституції полягає в тому, що чим більше сфер управління вона охоплює, тим більший ризик бюрократизації, меншої гнучкості і складності в прийнятті рішень, а також в дублюванні повноважень.

До суб'єктів СЗНБ США належить Розвідувальне співтовариства США, яке, в свою чергу, охоплює низку агентій, що становлять 18 окремих органів із централізованою координацією. Такий формат дозволяє системі забезпечення національної безпеки США водночас охопити військову, технологічну, космічну, морську, наземну сфери, а також геопросторові, фінансові і контррозвідувальні потужності – галузі, які поєднувані і абсолютно не поєднувані водночас. Ефективність Розвідувального співтовариства сьогодні залежить від здатності впровадити сучасні технології, здатності швидко обмінюватися важливою інформацією і адаптовуватися до нових гібридних загроз, в тому числі з боку інших великих акторів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасна система забезпечення національної безпеки США є гібридною архітектурою, яка поєднує оборонно-безпековий комплекс, стратегічне управління, інституційно-організаційну діяльність, публічно-приватний інтерес і технологічне оновлення. Її перевагою є здатність швидко реагувати на загрози, оскільки система працює таким чином, що здатна охопити відразу багато викликів у різних галузях. Однак головним недоліком цієї системи все ще залишається баланс між ефективністю державного контролю та демократичними цінностями: чим ширше США тлумачать поняття «систему забезпечення національної безпеки», тим більше повноважень отримують безпекові інституції і, відповідно, тим глибший рівень втручання їх у приватний інтерес та конфіденційні дані.

3.3. Місце та роль системи забезпечення національної безпеки США в структурі міжнародної безпеки та шляхи адаптування позитивного досвіду цієї країни для удосконалення вітчизняної СЗНБ

Для визначення місця і ролі США у забезпеченні міжнародної безпеки важливе значення має аналіз Стратегій національної безпеки США (NSS), оскільки саме вони демонструють, за допомогою яких інструментів реалізується і виконується ця їх місія. Як свідчить аналіз їх зміст і

спрямованість насамперед залежать від політичної волі президентів Америки. Наприклад, в політиці Д. Трампа це – пріоритет американського суверенітету, економічної сили і фінансових важелів, а в баченні Д. Байдена це союзництво, захист демократії, підтримка демократичних режимів.

Місія NSS США як специфічного програмного документа найчастіше слугує «розповіддю» про певну епоху світової історії та роль Америки в ній. NSS – це більше, ніж політична декларація. Вона просуває міжнародну політичну філософію чинної адміністрації, окреслюючи не лише інтереси національної безпеки, а й ширші геополітичні міркування. NSS дозволяє оцінити еволюцію підходів різних адміністрацій до повторюваних питань та проаналізувати елементи спадкоємності та змін місця й ролі СЗНБ США в системі забезпечення міжнародної безпеки [34, с. 76-77].

Перша NSS була опублікована у 1987 році. Наміром лідерів США було публікувати щорічно відповідний документ, однак це не завжди можна було зробити в подальшому, оскільки визначення нової Стратегії національної безпеки зумовлюється досягненням мети попередньої, а також передбачає врахування динаміки змін в країні і світі, їх прогнозування, що є доволі проблематичним завданням для вирішення в такий короткий період часу.

За часів адміністрації Д. Буша-молодшого (2001-2009 рр.) встановилась практика публікації Стратегії національної безпеки США один раз за один президентський термін лідера держави. Адміністрація Д. Байдена змінила цю традицію і у березні 2021 року опублікувала «Тимчасові стратегічні вказівки», які вже згадувалися в межах дослідження. В них було викладено очікувані пріоритети і дії щодо зовнішньої безпекової політики, а повна NSS Д. Байдена була опублікована 12 жовтня 2022 році. Остання NSS була опублікована під егідою Д. Трампа у 2025 році.

Стратегії національної безпеки США зазвичай окреслюють засоби та методи досягнення стратегічних цілей лише в загальних рисах, про що свідчить аналіз NSS 2022 та NSS 2025 років.

Особливість цього стратегічного документа полягає в тому, що в ньому підкреслюється місце та роль системи забезпечення національної безпеки США в структурі міжнародної безпеки.

Наприклад, Д. Байден прагнув «омолодити» американське лідерство, спираючись на переконання, що система союзів США та багатостороннє (хоча й очолюване США) управління колективною безпекою є вирішальним активом зовнішньої політики і безпеки. Ця прагнення перспективи, якеу Д. Байден чітко висловив під час своєї передвиборчої кампанії, знаходить своє відображення в Національній стратегії безпеки 2022 року. У цьому документі підкреслюється стратегічний вибір будувати американську зовнішню політику та політику безпеки на утвердженні міжнародного лідерства для досягнення консенсусу союзників і партнерів щодо спільних інтересів. У цьому зв'язку Стратегія наголошує: «Потреба в сильній та цілеспрямованій ролі Америки у світі ще ніколи не була такою великою...» [34, с. 77-78].

У своїй Стратегії національної безпеки, опублікованій у грудні 2017 року протягом свого першого терміну, Д. Трамп прагнув забезпечити світове верховенство США, а не тільки міжнародне лідерство. У той час як для Д. Трампа національні інтереси в контексті СЗНБ США обслуговуються інструментальним та вибірковим баченням партнерства, для Д. Байдена вони забезпечується шляхом прагнення до співпраці та координації з країнами-союзниками, а в деяких випадках, як-от боротьба зі зміною клімату, навіть з такими суперниками, як Китай [34, с. 78].

Місце і роль системи забезпечення національної безпеки США в міжнародній безпеці, як свідчить аналіз підходів різних адміністрацій, визначаються не лише об'єктивним статусом США залежно від геополітичної ситуації, а й тим, як той чи інший лідер США інтерпретує американське лідерство. Так, спільним для адміністрацій Д. Трампа і Д. Байдена є те, що обидва Президенти розглядали і розглядають США як центрального актора на міжнародній арені, а роль США у встановленні міжнародної безпеки як безпрецедентну й безапеляційну.

У цьому сенсі СЗНБ США у міжнародному безпековому вимірі базується на ключових засадах: спільні демократичні цінності, спільні інтереси та історичні зв'язки, а союз з європейськими державами представлений, зокрема у NSS 2022, як центральна вісь американської зовнішньої політики та впливу у світі. Безпосередній аналіз Стратегії національної безпеки 2025 року у викладі Д. Трампа демонструє америкоцентричність та місце й роль системи забезпечення національної безпеки США як єдиної можливої міжнародної сили, але зосередженої насамперед на внутрішній безпеці Америки. Доцільно звернутися до Стратегії національної безпеки 2022 року, що видана Д. Байденом, оскільки вона охоплює різні сфери, що відносяться до безпекового виміру, і встановлює чіткішу роль СЗНБ США саме в контексті міжнародної безпеки.

Трансатлантичний порядок денний Д. Байдена виходить за межі європейської безпеки, яка в першу чергу доручена НАТО, і включає співпрацю у захисті міжнародного порядку, що ґрунтується на міжнародному праві. Європа представлена як передова лінія захисту свободи, територіального суверенітету та ненападу. Д. Байден однозначно зобов'язується дотримуватися зобов'язань щодо колективної оборони, передбачених статтею 5 угоди НАТО, та обіцяє продовжувати співпрацю з союзниками НАТО для стримування, захисту від агресії та примусу, а також для підвищення стійкості до них [34, с. 79].

Таким чином, місце й роль СЗНБ США у міжнародній безпеці полягає не тільки у стійкій внутрішній безпековій архітектурі, а й в стійкій архітектурі союзників, оскільки від неї частково залежить забезпечення американської безпеки. Трансатлантична єдність, потужності НАТО і міжнародний правопорядок, який базується на міжнародному праві, є основними демократичними засадами, задля яких система забезпечення національної безпеки США функціонує.

США позиціонує себе як лідер, який діє спільно з союзниками і реагує на порушення міжнародних правил, однак у підході Д. Трампа і в чинній

Стратегії національної безпеки 2025 року спостерігається такий підхід до СЗНБ США, відповідно до якого акцент з союзництва і захисту загальних демократичних цінностей зміщується на максимальне забезпечення внутрішньої системи національної безпеки. Тому можна констатувати, що СЗНБ США в контексті міжнародної безпеки має дуальну природу: з одного боку, це внутрішній механізм захисту держави від безпекових ризиків; з іншого боку, СЗНБ США все ще дуже вагома для міжнародної спільноти як еталонний порядок.

Стратегія національної безпеки 2022 року Президента Д. Байдена демонструє традиційні елементи демократичного підходу до зовнішньої та безпекової політики, таких як акцент на союзах та демократії, однак є й деякі нові елементи, такі як наполегливе та повсюдне визначення Китаю як основного стратегічного виклику в усьому документі. У ньому підкреслюється зростання Китаю як головного світового конкурента, який дедалі більше здатний формувати міжнародний порядок. Визнаючи Китай і росію як загрозу, Стратегія національної безпеки 2022 року розглядає ці дві країни, підкреслюючи різні виклики, які вони створюють для Сполучених Штатів [34, с. 87].

Чітка риторика щодо забезпечення США ключового місця в міжнародній безпековій площині простежується також у Стратегії національної безпеки 2025 року. Регіоном, який найбільше безпосередньо впливає на Сполучені Штати, визначається Західна півкуля, де Мексика та Канада неминуче розглядаються як стовпи зовнішньої політики США, і вся СЗНБ США будується із урахуванням такої геополітичної ситуації. У поточній безпековій ситуації на міжнародній арені Індо-Тихоокеанський регіон наразі є центром американської геополітичної стратегії, тоді як Західна півкуля і Європа також залишаються ключовими складовими (однак вже не партнерами).

Аналіз системи забезпечення національної безпеки США демонструє те, що вся архітектура національної безпеки держави базується навколо ідеї того, що США виступає не тільки потужним внутрішнім стабілізатором, а є

головним безпековим гравцем на міжнародній арені, а СЗНБ США впливає не тільки на внутрішню ситуацію в країні, а й на міжнародну. Ідея Стратегії національної безпеки Д. Байдена і Д. Трампа різняться в інструментах, однак спільна в ідеї: американська безпекова система в центрі міжнародного безпекового правопорядку.

Говорячи про місце СЗНБ США у світовій безпековій архітектурі, варто звернутися до компаративістських досліджень. А. Крап підтверджує тезу про те, що найбільш розвинута та стабільна система забезпечення національної безпеки наразі функціонує у США. У її базі лежить підтримка військової переваги на міжнародній арені, взаємодія союзів та альянсів, а також збереження обороноздатності країни. Стратегія національної безпеки США 2022 року мала в собі наступні основні посили: тема конкуренції між потужними світовими акторами, боротьба з тероризмом, увага до кліматичних змін, загроза енергетичним та економічним стабільностям, а також документ концентрував зусилля США на стратегічних напрямках зміцнення армії, взаємодії з партнерами в ключових міжнародних альянсах тощо [13, с. 5].

США розглядають союзи як частину внутрішньої системи забезпечення національної безпеки, і тут відразу можна констатувати урок для України: українська система забезпечення національної безпеки також має будуватися через сумісність її стандартів з НАТО, ЄС та з її іншими стратегічними партнерами, яких сьогодні Україна вже набула через російсько-українську війну. США розглядають союзи як частину власної безпеки через те, що матеріальні і військові можливості США вигідні їх стратегічним партнерам, і так само союзи з європейськими і іншими партнерами вигідні для США. Україна сьогодні має практичний досвід ведення гібридної війни, захисту від кібератак, одну з найбільш розвинутих технологічних військових галузей безпілотних літальних апаратів і практичний бойовий досвід протидії одній із найбільш забезпечених армій світу. Саме тому союзи з європейськими і іншими партнерами для України мають стати в контексті системи забезпечення

національної безпеки взаємовигідним партнерством, де Україна може запропонувати свій досвід і консалтинг в обмін на зміцнення її СЗНБ.

Оскільки місце і роль системи забезпечення національної безпеки США розглядаються через європейські держави і партнерство з ними, в контексті адаптації американського досвіду Україні важливо орієнтуватися саме на союзницьку модель розвитку системи національної безпеки, яка буде функціонувати на базі спільного реагування і поєднання союзницьких потужностей. Як і NSS 2022 року, NSS 2025 року фокусується на стримуванні міжнародних конкурентів та на геополітичному суперництві, визначаючи Китай як головну загрозу системі забезпечення національної безпеки США. Для України цю частину переосмислення ролі США на міжнародній безпековій арені можна адаптувати при побудові власної системи національної безпеки як модель, яка має реагувати не тільки на збройну агресію, а й будувати довгострокову стримуючу модель щодо системних загроз та конкурентів.

Досвід НАТО та ЄС в підтримці національної стійкості у контексті міжнародної безпеки доцільний для імплементації і зміцнення сектору безпеки України, оскільки в Конституції України закріплені євроатлантичний та євроінтеграційний зовнішні вектори політики. Формування відповідної системи національної стійкості є важливою частиною формування системи забезпечення національної безпеки. Оскільки роль СЗНБ США – бути частиною міжнародної архітектури безпеки, а досвід НАТО частково заснований на засадах американської безпекової архітектури, доцільно проаналізувати і виокремити шляхи адаптування позитивних його аспектів для вдосконалення вітчизняної системи національної безпеки.

Система стійкості НАТО включає в себе наступні компоненти: 1) стійкість як статичний або динамічний підхід; 2) стійкість і її посилення через адаптацію об'єкта до зовнішніх загроз; 3) стійкість як здатність вистояти під впливом зовнішніх загроз і відновитися після кризи; 4) стійкість як здатність спрогнозувати загрозу і підготуватися до її можливих наслідків і 5) стійкість

як негайна реакція на кризу, що має тимчасовий або перманентний характер [35, с. 140].

Українська криза і вторгнення росії на територію України у 2014 і 2022 році змінювало підходи НАТО до забезпечення системи стійкості і національної безпеки країн-учасниць Альянсу. Зокрема, у 2023 році держави-члени Альянсу домовилися ухвалити програмний документ, що містив би цілі стійкості, які були спрямовані на мінімізацію наслідків кризових ситуацій та потрясінь в межах НАТО. Основні цілі стійкості містили вимоги щодо гарантованої безперервності роботи уряду і критично важливих державних послуг; стійкого постачання енергоносіїв; здатності ефективно боротися з неконтрольованим переміщенням людей; стійкості продовольчих і водних ресурсів; здатності реагувати на масові жертви і руйнівні кризи в галузі охорони здоров'я; стійкості цивільних систем зв'язку та систем цивільного транспорту.

Одною зі сфер, в яких Україна може адаптувати позитивний досвід США, є боротьба з дезінформацією. Сьогодні інформація охоплює всі сфери суспільного життя і глобалізація інформаційного простору та інформатизація суспільства, відповідно, несе певні ризики, боротьба з якими впливає на національну безпеку. Проблема дезінформації стала гострішою в останні роки, оскільки дезінформація як явище трансформувалося: 1) дезінформація в сенсі навмисної неправдивої інформації, маніпулювання фактами, пропаганда; неправдива інформація, що поширюється з метою політичної підривної діяльності; 2) дезінформація в сенсі неправдивої інформації, яка поширюється в повсякденному житті, незалежно від намірів ввести в оману. Обидва ці явища є негативними і провокують катастрофічні зміни в суспільстві, хоча і різні за характером та масштабами впливу на суспільство.

Однією з таких проблем слід визнати російську масову дезінформацію, з якою Україна бореться з березня 2014 року і навколо якої були консолідовані зусилля провідних держав світу – Сполучених Штатів та Європейського Союзу. Експерти визначили дезінформацію як невійськовий метод досягнення

політичних цілей, і її мета – послабити та дестабілізувати країни. Основними засобами дезінформації є: приниження осіб, політичних організацій або міжурядових організацій; поширення суперечливих повідомлень; встановлення недовіри до надійних джерел інформації, основних засобів інформації тощо.

Слід зазначити, що в Україні на жаль немає досвіду проведення політики з абсолютно успішної протидії маніпулюванню та дезінформації у світі. СЗНБ США в цьому контексті сьогодні включає комплекс заходів, спрямованих на боротьбу із дезінформацією. Швидкий розвиток інформаційної безпеки в Сполучених Штатах пройшов кілька етапів, в тому числі: 1) 1939-1947 – етап виникнення; 2) 1947-1982 – етап формування; 3) 1983–2001 – етап активного розвитку; 4) з 2001 року до сьогоднішнього дня – етап радикального вдосконалення. Правове регулювання США у сфері інформаційної безпеки є правовою основою єдиної державної політики забезпечення національних і частиною інтересів широкої архітектури національної безпеки. Інформаційна політика США є досить успішною, на що впливають такі фактори, як системне правове регулювання, міжнародне співробітництво, успішна політика державних установ, обізнаність громадськості, довіра громадськості до уряду та ЗМІ.

Окремою гарантією американської інформаційної безпеки є кіберстрахування, відповідно до якого політика США включає постійний моніторинг слабких місць в інформаційних системах держави, впровадження ефективних національних заходів, спрямованих на посилення безпеки кіберпростору, якісну освіту в галузі інформації та навчання у сфері захисту кіберпростору [36, с. 5-6].

Сполучені Штати страждають від постійних кібератак з боку політичних опонентів під час виборчих кампаній. У той же час американський кіберпростір є найбезпечнішим, що є результатом багаторічної роботи влади в цьому напрямку. Незважаючи на загальноновизнаний успіх у політиці забезпечення інформаційної безпеки, маніпулювання та дезінформація

залишається для США одними із загроз національної безпеки країни. У доповіді Атлантичної ради демократичного захисту від дезінформації у 2019 році було зроблено висновок, що в контексті вирішення проблеми протидії дезінформації Сполучені Штати відстали від ЄС. Протидія дезінформації в Сполучених Штатах стає особливо актуальною під час виборів, тому пріоритетом уряду, як правило, є забезпечення безпеки виборчого процесу, а не подолання дезінформації в цілому. Цей підхід може бути занадто вузьким через спорадичний характер, але дезінформація є постійним явищем.

Незважаючи на висновок Атлантичної ради та кризи інформаційного середовища, Сполучені Штати стабілізували процеси боротьби з дезінформацією і продовжують працювати в цьому напрямку. Як і в європейських країнах, відбувається систематичне оновлення та заповнення нормативно-правової бази щодо інформації. Наприклад, Закон про дозвіл на національну оборону 2019 року (NDAA) включає положення про зміни в діяльності Глобального центру взаємодії [36, с. 6]. Метою Центру є спрямування, управління, синхронізація, інтеграція та координація зусиль уряду щодо викриття та протидії дезінформації та пропаганді інших держав, спрямованих на підризу політики та безпеки Сполучених Штатів та країн-партнерів. Центр також повинен стежити за новими тенденціями дезінформації, щоб розробити методи спростування фейкових повідомлень та просування достовірних, інформованих повідомлень.

Глобальний центр взаємодії у своїй спеціальній доповіді «Стовпи дезінформації та пропаганди Росії з 2020 року» визначив п'ять стовпів російської пропаганди: офіційні державні джерела інформації та комунікації; державні ЗМІ, спрямовані як на вітчизняну, так і на іноземну аудиторію; розробка проксі-серверів; використання соціальних мереж; дезінформація в кіберпросторі. В ній також висвітлювалася діяльність основних російських медіаплатформ та видань, які поширюють дезінформацію про політику США. Звіт згодом отримав критику та спроби спростувати його зміст з боку російських політиків та експертів.

Заходи з протидії маніпулюванню та дезінформації в Сполучених Штатах мають важливе значення для дитячої медіаграмотності. Серед найефективніших програм, які сприяють медіаграмотності, є: текстова онлайн-гра Bad News, яка підвищує психологічну стійкість до дезінформації; онлайн-застосунок Be Internet Awesome, одним з розробників якої є Google, яка демонструє методи дезінформації та формує звичку перевіряти інформацію тощо [36, с. 7].

Наведений досвід США у сфері протидії дезінформації демонструє, що роль системи забезпечення національної безпеки досить широка. Якщо традиційна модель формувалась навколо оборони, розвідки і союзницьких зобов'язань та відносно нових безпекових сфер, то в умовах гібридних загроз інформаційна безпека стала ще одним ядром цієї системи. Дезінформація є не лише медійною проблемою, а чинником підриву довіри громадськості до політичних та суспільних процесів. Саме тому система забезпечення національної безпеки США розглядає маніпулювання та інформаційну дезінформацію як загрозу.

Протидія дезінформації сьогодні охоплює потребу в значних ресурсах держави, потребує інституційної розгалуженості і здатності залучити публічні органи, приватний сектор, освітні платформи і різні верстви населення. Тому пріоритетність безпекових галузей, яка залежить від адміністрації того чи іншого Президента і не завжди включає інформаційний вимір, все ще залишається певною проблемою для американського суспільства в забезпеченні боротьби з дезінформацією.

З огляду на занепокоєння населення та негативні наслідки дезінформації в Україні, у 2020-2021 роках українська влада мобілізувала всі сили для розробки нормативних актів боротьби з дезінформацією. Основною проблемою внутрішньої організації державних та недержавних установ у боротьбі з поширенням неправдивої інформації в інформаційному просторі є досягнення паритету між необхідністю захисту права громадян на отримання достовірної правової інформації, правом на свободу слова та національними

інтересами України. Залучення лише європейського чи американського досвіду боротьби з дезінформацією через соціальні мережі не є ефективним заходом боротьби, оскільки Україна знаходиться в особливій та унікальній ситуації – військові конфлікти та окупаційні режими в деяких частинах території.

У травні 2021 року було створено Центр протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України. До основних завдань, які має виконати Центр, відносять моніторинг українського інформаційного простору, виявлення існуючих та прогнозованих загроз інформаційній безпеці, надання іншим органам аналітичних матеріалів щодо дезінформації, участь у розробці стратегії стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, вивчення міжнародного досвіду та інших завдань – ефективно протидіяти пропаганді та дезінформації, а також запобігати будь-яким спробам маніпулювати громадською думкою. У компетенції Центру немає санкційних функцій, але його повноваження включають можливість повідомляти про порушення в інформаційному середовищі до Ради національної безпеки і оборони України, що є прогресивним кроком до зміцнення інформаційної безпеки в країні [36, с. 8].

Однак руйнівні процеси, пов'язані з поширенням дезінформації, є масштабними, тому інституційно-організаційне забезпечення розширюється: було створено також Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Міжнародне співробітництво, а саме регулярне повідомлення про гібридні загрози з боку росії на міжнародному рівні та просування українських наративів повинні стати основними діями новоствореного органу.

Можна констатувати, що американський досвід захисту інформаційної безпеки в межах системи забезпечення національної безпеки в країні має поступове і поетапне формування, де інформаційна безпека формувалась в межах широкої архітектури національної безпеки з самого початку її становлення. Сучасна структура, яка включає Раду національної безпеки,

Міністерство внутрішньої безпеки, Розвідувальне співтовариство та його органи з самого початку свого розвитку включала у свій порядок денний боротьбу з кіберзагрозами, серед яких є дезінформація.

Українська модель забезпечення національної безпеки в інформаційному просторі формується переважно ситуативно, під тиском російської агресії з 2014 року. Окремі події, такі як створення інституції, покликаної стратегічно комунікувати у кризовий період та мінімізувати поширення дезінформації, стали важливим кроком до організації цього напрямку в системі забезпечення національної безпеки держави. Однак критичною проблемою залишається те, що, на відміну від США, ці органи виникли реактивно у відповідь на подразник, а не є результатом довготривалої системної реформи, яка дає чітке регулювання і спрямування цих інституцій.

Шляхами адаптації позитивного досвіду США в контексті інформаційної безпеки та розвитку системи забезпечення національної безпеки для України насамперед є перехід від ситуативної до попереджувальної моделі протидії дезінформації. Як продемонстровано в дослідженні, американська система забезпечення національної безпеки включала інформаційну безпеку в цю архітектуру і в діяльність відповідних інституцій із самого початку її формування. Україні сьогодні потрібно реагувати не тільки на дезінформацію, а на постійній основі створити систему, яка б прогнозувала ступінь її поширення, охоплення і реакцію уряду, суспільства та результати відповідних операцій протидії. Глобальний центр взаємодії в системі забезпечення національної безпеки США якраз демонструє превентивний характер інституції, оскільки він не тільки відстежує дезінформацію, а формує і прогнозує методи її подолання і тенденції її появи. Тому Центр протидії дезінформації при РНБО має переформатувати свою роботу в напрямку своєчасного виявлення та недопущення поширення дезінформаційної риторики.

Іншим шляхом вдосконалення системи забезпечення національної безпеки є посилення міжвідомчої координації діяльності суб'єктів з

уникненням дублювання їх функцій. Вже було зазначено, що Україна починає активний інституційний розвиток і створення відповідних органів, які відповідальні за той чи інший елемент в системі забезпечення національної безпеки. Так, Центр протидії дезінформації при РНБО і Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, на перший погляд, можуть здійснювати одну й ту саму функцію – моніторинг інформаційного простору, підготовка аналітичних матеріалів та огляд тенденцій в медіапросторі. Однак вони потребують чіткого розмежування повноважень, аби кожен з цих органів діяв у власному вимірі, тому з досвіду США варто імплементувати принцип міжвідомчої координації – основний і ключовий принцип СЗНБ США [69, с. 64-68].

Підсумовуючи, слід відмітити, що місце і роль США в структурі міжнародної безпеки полягає в тому, що ця архітектура виступає не тільки внутрішнім захистом опори держави, а й інструментом підтримання глобального миру в уявленні США, союзницької архітектури і трансатлантичної єдності через участь у військово-політичних альянсах і взяттих на себе оборонних зобов'язань. США діє як глобальний лідер, однак, залежно від того чи іншого зовнішньополітичного курсу адміністрації, акцент та роль у міжнародній безпековій системі може зміщуватися.

Основні шляхи адаптації американського досвіду для побудови української системи забезпечення національної безпеки можна розділити на чотири напрями. По-перше, це стратегічно-союзницький напрям, де Україна має адаптувати американський досвід у побудові міцних альянсів на основі взаємовигоди. По-друге, інституційно-організаційний напрям, де Україна має базувати всю інституційну архітектуру органів системи забезпечення національної безпеки на основі міжвідомчої координації, оскільки основною проблемою для України є не відсутність органів, а потенційне дублювання їх функцій, що призводить до неефективної діяльності.

По-третє, превентивний напрям. Українська модель системи забезпечення національної безпеки з огляду на гібридні загрози і російсько-

український конфлікт має працювати таким чином, аби загрози в сфері національної безпеки попереджувалися. Основна боротьба з ними має відбуватися на стадії виникнення цих загроз, а не тоді, коли загрози для національної безпеки вже впливають на систему.

По-четверте, це суспільно-соціальний напрям. Для України важливо розвивати стійкість суспільства в питанні інформаційної безпеки, довіри до офіційної комунікації та взаємодії приватного і публічного сектору, як це відбувається в системі забезпечення національної безпеки США, оскільки система національної безпеки – це комплексна і взаємопов’язана архітектура, яка потребує залучення всіх елементів у суспільстві.

Висновки до розділу 3

За результатами аналізу системи національної безпеки США та її сутності, а також можливостей використання американського досвіду для вдосконалення відповідної системи України можна констатувати наступне. Встановлено, що розвиток системи без США охоплює декілька періодів і зміну пріоритетів держави. Її початкове становлення було оформлене після ухвалення National Security Act of 1947, однак в умовах «холодної війни» з 1947 до 1991 рр. система забезпечення національної безпеки США набула своїх практичних рис. Після 2001 року і до сьогоднішнього дня ця система суттєво перебудувалася під впливом терористичних атак і зміни безпекових пріоритетів з міжнародної конкуренції до боротьби з тероризмом. Сьогодні можна констатувати, що система національної безпеки США знову включає міжнародну конкуренцію у сферу своїх пріоритетів.

Констатовано, що сучасна структура СЗНБ США має президентсько-координаційну природу, оскільки Президент є частиною всіх безпекових інституцій і задає стратегічну політику для всієї архітектури. Інституційна система охоплює низку органів. Особливість її полягає в тому, що її не можна однозначно назвати ані централізованою, ані децентралізованою. Одночасно це централізована архітектура із великим рівнем децентралізації усіх безпекових одиниць. Складність системи забезпечення національної безпеки США в тому, що існує ризик бюрократизації, дублювання функцій або ж надмірного втручання держави в конфіденційні сфери і фундаментальні права людини.

З'ясовано, що система забезпечення національної безпеки США є основним інструментом підтримання міжнародного безпекового порядку. Її роль проявляється через участь держави у НАТО, підтримку європейських партнерів і союзницькі відносини з іншими державами. Водночас місце та роль США в контексті міжнародної безпеки не є сталими, оскільки вони залежать від пріоритетів тої чи іншої адміністрації, і політичний курс лідера може

коригувати цю роль. Хоча СЗНБ США в глобальній системі безпеки займає все ще провідне місце, але вже не безкомпромісне: поява потужних міжнародних акторів, зокрема КНР, залишають США центральним безпековим гарантом, однак змушують державу модифікувати свої підходи, аби відповідати сучасним викликам.

Дослідження шляхів адаптації позитивного досвіду США в контексті побудови української системи національної безпеки свідчать, що вони полягають не в механічному перенесенні підходу СЗНБ США, а в імплементації її найбільш ефективних принципів. Серед них – міжвідомча координація, посилення союзницьких зобов'язань, розвиток попереднього аналізу загроз і інституціоналізація системи забезпечення національної безпеки України без дублювання функцій безпекових органів. Водночас адаптація цього досвіду має здійснюватися з урахуванням українського воєнного контексту та потреби зберегти баланс між захистом національної безпеки, свободою слова і демократичними правами громадян.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження системи забезпечення національної безпеки США вдалося отримати наступні результати:

1. Встановлено, що національна безпека є визначальним фактором функціонування будь-якої держави, оскільки вона охоплює не тільки традиційно оборонно-безпекову сферу, а й такі галузі, як політика, економіка, соціальна сфера, технологічна, космічна, інформаційна безпека. Для США національна безпека є динамічним явищем, що має чітко виражений політико-правовий характер і забезпечує стратегічне лідерство держави на міжнародній арені. Констатовано, що теоретичні підходи до аналізу системи забезпечення національної безпеки США пояснюють зазначену архітектуру через поєднання інституційного, стратегічного, аналітичного підходу, оскільки американська система національної безпеки є водночас і внутрішньою засадою, і зовнішнім механізмом забезпечення міжнародного безпекового порядку.

2. Розкрито теоретичні підходи до аналізу системи забезпечення національної безпеки США, які дозволяють комплексно проаналізувати її сутність та зміст. Конструктивістський підхід (Г. Льоффманн) пояснює СЗНБ США через концепцію національної ідентичності та «Grand Strategy», в межах яких США не тільки формують внутрішню безпеку, а й позиціонують себе глобальним безпековим лідером. Реалістичний (неореалістичний) підхід, прихильником якого є М. Алі Бег, забезпечує розкриття СЗНБ США через категорію сили, балансу сил та стратегічного перенапруження; це пояснює ризики для системи національної безпеки Америки в контексті геополітичного суперництва з КНР, Росією та іншими великими акторами. Дискурсивний підхід (Р. Куллум) демонструє, як політичні та стратегічні гасла й декларації у форматі «фреймів» впливають на підхід США до забезпечення національної безпеки, а економіко-правовий підхід пояснює роль технічного та інноваційного потенціалу держави та взаємообумовленість безпекової сфери із прогресом. Компаративістський підхід демонструє місце США в глобальній

безпеці та вплив СЗНБ США на світову безпекову архітектуру через окремі безпекові форуми, зокрема НАТО.

3. Доведено, що дослідження системи забезпечення національної безпеки США потребує методологічного підходу, який включає загальнонаукові і спеціально-наукові методи, зокрема формально-юридичний метод, інституційний, структурно-функціональний і системний метод. Методика дослідження з огляду на багат шаровість методів включає в себе декілька етапів: від з'ясування базових дефініцій до дослідження інституційної архітектури і правових засад системи забезпечення національної безпеки США.

4. З'ясовано, що основи формування і функціонування СЗНБ США базуються на базі документів різної юридичної сили: від конституційних актів та федеральних законів до стратегічних політичних декларацій. Ключове значення мають National Security Act of 1947, Homeland Security Act of 2002, USA Patriot Act of 2001, Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 та інші акти, які закріпили інституційну структуру й механізми координації. Водночас декларації у вигляді Стратегій національної безпеки (NSS), що мають політичну природу, визначають загальні пріоритети і дії американського уряду щодо забезпечення безпеки США.

Встановлено, що етапи становлення СЗНБ США чітко виражені і пов'язані з нормативно-правовим формуванням, інституційною перебудовою та реформами, які у свою чергу пов'язані із широкою антитерористичною політикою держави. Визначено, що сучасна структура системи національної безпеки США має президентсько-координаційну природу, в межах якої всі інституційні одиниці автономні та децентралізовані, хоча формально вся система забезпечення національної безпеки США побудована як єдиний централізований механізм.

5. Розкрита структура СЗНБ США та її інституційні основи. Насамперед встановлено, що система національної безпеки США має президентсько-координаційну природу: Президент як головнокомандувач задає стратегічно-

політичний вектор безпековій архітектурі, Конгрес здійснює нормативне регулювання й фінансовий контроль, а ключовим дорадчим механізмом виступає Рада національної безпеки, утворена відповідно до National Security Act of 1947. Три базові інституційні блоки формують всю структуру національної безпеки США: Міністерство внутрішньої безпеки (DHS), Розвідувальне співтовариство, засноване Указом № 12333 від 1981 року та Міністерство оборони. З'ясовано, що СЗНБ США є гібридною: кожна ключова центральна інституція має у підпорядкуванні автономні агенції, які діють під її егідою з метою забезпечення антитерористичного, міграційного, прикордонного та транспортного виміру безпеки.

6. Встановлено, що роль і місце США в міжнародній безпеці полягає у тому, що американська модель формує міжнародний безпековий правопорядок через власне розуміння безпеки, альянси, військову потужність та дипломатію. Доведено дуальну природу СЗНБ США в сучасному вимірі: з одного боку, це потужна внутрішня архітектура стійкості держави, з іншого – порядок, що є еталонним і задає модель для наслідування й побудови національних систем безпеки для інших держав; а також встановлює засади глобальної безпеки через провідну роль в НАТО й підтримку європейських партнерів. Фіксацією провідної ролі та місця США як глобального безпекового актора є положення Стратегії національної безпеки, де у 2025 році курс змістився на американцентричність і перенесення основного фокусу на внутрішню ситуацію в сфері безпеки США. Констатовано, що сьогодні СЗНБ США у глобальній безпековій системі займає провідне, однак вже не унікальне місце: такі великі актори, як КНР та Росія, амбітно претендують на безпекового гегемона; це змушує США вдаватися до модифікації СЗНБ США в контексті нових викликів геополітичної конкуренції.

Для України позитивний досвід моделі СЗНБ США полягає у імплементації її функціональних особливостей, на яких ця система забезпечення національної безпеки функціонує: координація, союзи,

поєднання централізованого і децентралізованого підходу і превентивного характеру в роботі.

Ключова ознака американської моделі – координація, де Президент США задає загальний політичний вектор у СЗНБ США, а окремі інституції зберігають автономію в межах координації. Для України цей досвід є особливо цінним з огляду на те, що ключовою проблемою вітчизняної системи є не відсутність безпекових органів, а потенційне дублювання їх функцій, тому імплементація принципу міжвідомчої координації передбачає чітке розмежування повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки за умови збереження єдиного стратегічного спрямування всієї системи національної безпеки.

Для України адаптація принципу союзництва та співпраці означає розбудову системи національної безпеки через сумісність її стандартів зі стандартами НАТО та ЄС. При цьому союзницька взаємодія має ґрунтуватися на взаємовигоді: маючи унікальний практичний досвід ведення гібридної війни, протидії кібератакам, розвитку технологій безпілотних літальних апаратів і бойового протистояння одній із найбільш забезпечених армій світу, Україна здатна запропонувати партнерам консалтинг та практичний досвід.

Превентивний характер американської моделі полягає у спрямованості безпекових інституцій на завчасне прогнозування і недопущення загроз, а не лише на реагування на них після їх настання. Для України цей елемент СЗНБ США практичний для переходу до системної попереджувальної моделі, де інституції будуть виникати не ситуативно у відповідь на загрозу, а превентивно, і матимуть напрацьований механізм дій перед тим, як зовнішні дестабілізаційні фактори себе проявлять.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень системи забезпечення національної безпеки США можуть бути дослідження:

- можливостей адаптації української системи забезпечення національної безпеки до американської моделі в контексті міжвідомчої координації безпеки;

- практики пошуку в США балансу між забезпеченням національної безпеки США і захистом прав людини, особливо за чинної адміністрації Д. Трампа;

- досвіду США у сфері інформаційної безпеки, боротьбі з дезінформацією та гібридними загрозами, а також проблеми вивченні того, як американські інструменти моніторингу можуть бути корисними для побудови української системи забезпечення національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. National Security Strategy of the United States of America : Strategy of 10.11.2025. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>(date of access: 24.04.2026).
2. Gera V. How Trump urging Russia to invade ‘delinquent’ NATO members distorts how the alliance works. *AP*. URL: <https://apnews.com/article/nato-trump-delinquent-defense-allies-clf7de696ff6ca06e4088f49b93122e1>(date of access: 27.04.2026).
3. Beale J. Trump says Nato defence spend rising to 5% of GDP is 'big win' for US and the West. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/live/cm21d0e0rzkt>(date of access: 27.04.2026).
4. Eichensehr K. E., Hwang C. National Security Creep In Corporate Transactions. *Columbia Law Review*. 2022. No. 123. P. 549–614. URL: <https://columbialawreview.org/content/national-security-creep-in-corporate-transactions/>(date of access: 27.04.2026).
5. Таран Є. І. Поняття та сутність національної безпеки як категорії державного управління. *Public Administration and Social Work*,. 2025. Т. 1, № 5. С. 17–24. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-1-3>(дата звернення: 27.04.2026).
6. Беззубов Д. О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. *Наукові записки. Серія: Право*. 2018. № 5. С. 45–49.
7. Reznikova O., Smolianiuk V. Conceptual Issues of National Security Policy-Making Under Uncertainty. *National Institute for Strategic Studies*. 2023. Vol. 3, no. 111. P. 41–73. URL: <https://doi.org/10.15388/Polit.2023.111.2>(date of access: 27.04.2026).
8. Wu C. Rede ning concepts of nation and national security and establishing their models for the new era. *Journal of Safety and Sustainability*. 2024.

P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jsasus.2024.12.002>(date of access: 27.04.2026).

9. Constantino J., Wagner B. Accountability and oversight in the Dutch intelligence and security domains in the digital age. *Front. Polit. Sci.* 2024. No. 6.

P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.3389/fpos.2024.1383026>(date of access: 27.04.2026).

10. Löfflmann G. The Bush Doctrine redux: changes and continuities in American grand strategy since '9/11'. *Springer*. 2023. P. 502–522. URL: <https://doi.org/10.1057/s41311-023-00461-9>(date of access: 27.04.2026).

11. Baig M. A. The Unipolar Torment: Analysing grand strategic overstretch of the United States. *Cogent Arts & Humanities*. 2023. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/23311983.2023.2286076>(date of access: 27.04.2026).

12. Cullum R. Making a World of Climate Insecurity: The Threat Multiplier Frame and the US National Security Community. *Global Studies Quarterly*. 2024. Vol. 4, no. 4. P. 1–13. URL: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksae085>(date of access: 27.04.2026).

13. Крап А. П. Сучасні концепції національної безпеки: порівняльний аналіз моделей США, ЄС та України. *Публічне управління і політика*. 2025. Т. 2, № 6. С. 1–7. URL: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.2.03>(дата звернення: 27.04.2026).

14. Андрощук Г. О. Комерційна таємниця як фактор забезпечення національної економічної безпеки: практика Китаю. *Наука, технології, інновації*. 2022. № 2. С. 10–21. URL: <https://doi.org/10.35668/2520-6524-2022-2-02>(дата звернення: 27.04.2026).

15. Constitution of the United States : 1787. *National Archives*. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution> (дата звернення: 06.05.2026).

16. National Security Act Of 1947 : Act of 26.07.1947 no. 50 U.S.C. 3001. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1493/pdf/COMPS-1493.pdf>(date of access: 06.05.2026).

17. Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986 : Act of 10.01.1986 no. H.R.3622. URL: <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/3622/text>(date of access: 06.05.2026).

18. Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 : Act of 23.09.2004 no. S.2845. URL: <https://www.congress.gov/bill/108th-congress/senate-bill/2845>(date of access: 06.05.2026).

19. Usa Patriot Act Of 2001 : Act of 26.10.2001 no. 107–56. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>(date of access: 06.05.2026).

20. Homeland Security Act of 2002 : Act of 25.11.2002 no. 107–296. URL: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf(date of access: 06.05.2026).

21. Immigration and Nationality Act : Act of 27.06.1952 no. 8 U.S.C. 1101. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1376/pdf/COMPS-1376.pdf>(date of access: 06.05.2026).

22. FARA Index and Act : Act of 09.06.1938 no. 22 U.S.C. § 611. URL: <https://www.justice.gov/nsd-fara/fara-index-and-act>(date of access: 06.05.2026).

23. Zolotarova N. International Experience In Ensuring National Security. *Constitutional Law*. 2023. Vol. 8. P. 56–62. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2023.8.09>(date of access: 11.05.2026).

24. Стрюк М. П. Досвід США в системі управління сектором безпеки і оборони. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. Vol. 8. P. 172–178. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i87.2815>(date of access: 11.05.2026).

25. Snyder N. N. Tyranny of the Inbox: Managing the US National Security Agenda Tyranny of the Inbox: Managing the US National Security Agenda. *The US Army War College Quarterly: Parameters*. 2025. Vol. 5, no. 1. P. 95–116. URL: <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3333&context=parameters>(date of access: 12.05.2026).

26. Іващенко А. Стратегічні пріоритети у сфері національної безпеки: сучасний досвід Сполучених Штатів Америки. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. Vol. 9. P. 150–153. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/36>(date of access: 12.05.2026).

27. March 2021 Interim National Security Strategic Guidance. The White House : Washington, 2021. URL: <https://www.scribd.com/document/499832202/Interim-National-Security-Strategic-Guidance-March-2021>(date of access: 12.05.2026).

28. Pokrajčić I. Examining the Transformation of the US National Security System after 2001. Review scientific paper. 2025. Vol. 9, no. 1. P. 11–32. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/486599>(date of access: 11.05.2026).

29. Циганов О. Правове забезпечення системи внутрішньої безпеки США. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Vol. 91, no. 5. P. 235–240. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.33>(date of access: 11.05.2026).

30. Мішков О. М. Теоретичні засади та інституційні моделі розвідувальної діяльності в системі забезпечення національної безпеки: порівняльний аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Vol. 12, no. 17. P. 413–425. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-12\(17\)-413-425](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-12(17)-413-425)(date of access: 11.05.2026).

31. Galvin C. N. Verlooked Orders: The National Security Council As A Tool Of Presidential Administration. New York University School of Law. 2024. P. 2131–2185. URL: <https://nyulawreview.org/wp-content/uploads/2024/12/99-NYU-L-Rev-2130.pdf>(date of access: 11.05.2026).

32. Members of the IC | Office of the Director of National Intelligence. Office of the Director of National Intelligence. URL: <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>(date of access: 12.05.2026).

33. Moran C. R., Burton J., Christou G. The US Intelligence Community, Global Security, and AI: From Secret Intelligence to Smart Spying. Journal of Global

Security Studies. 2023. Vol. 8, no. 2. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1093/jogss/ogad005>(date of access: 11.05.2026).

34. Christiani D. Biden's National Security Strategy: A Different Type Of American Primac. Journal of Global Politics and Current Diplomacy. 2024. P. 76–91. URL: https://journal.centruldedic.ro/wp-content/uploads/2024/08/Cristiani_JGPCD_2024-1.pdf(date of access: 11.05.2026).

35. Онофрійчук А. NATO'S and EU'S experience in strengthening national security resilience. Social Development and Security,. 2024. Vol. 14, no. 1. P. 138–149. URL: <https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.1.12>(date of access: 11.05.2026).

36. Teremetskyi V. Combatting Disinformation And Cyber Threats In The European Union And United States: Lessons For Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24, no. 1. P. 1–10. URL: <https://www.abacademies.org/articles/combating-disinformation-and-cyber-threats-in-the-european-union-and-united-states-lessons-for-ukraine-11389.html>(date of access: 11.05.2026).

37. National Strategy for Combating Terrorism : Strategy of 14.02.2003. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/GOVPUB-PR-PURL-LPS47951>(date of access: 18.05.2026).

38. National Strategy for Combating Terrorism : Strategy of 05.09.2006. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nsct/2006/>(date of access: 18.05.2026).

39. National Strategy for Counterterrorism : Strategy of 07.09.2011. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf(date of access: 18.05.2026).

40. National Strategy for Counterterrorism : Strategy of 11.11.2018. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2018/10/NSCT.pdf>(date of access: 18.05.2026).

41. Паливода В. Стратегія національної контррозвідки США (2020-2022): основні загрози та пріоритети. *NISS*. 2020.

URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategiya-nacionalnoi-kontrozvidki-ssha-2020-2022-osnovni-zagrozi-ta-prioriteti>(дата звернення: 18.05.2026).

42. Північноатлантичний договір : Договір, від 04.04.1949 № 950_008.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text(дата звернення: 18.05.2026).

43. NATO Enlargement Facilitation Act of 1996 : Act від 24.07.1996 № H.R.3564. URL: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/3564>(дата звернення: 18.05.2026).

44. NATO Participation Act of 1994 : Act від 09.04.2007 № 22 USC 1928.
URL: <https://www.congress.gov/110/statute/STATUTE-121/STATUTE-121-Pg73.pdf>(дата звернення: 18.05.2026).

45. National Defense Authorization Act For Fiscal Year 2024 : Act від 22.12.2023 № 137 STAT. 137.
URL: <https://www.congress.gov/118/plaws/publ31/PLAW-118publ31.pdf>(дата звернення: 18.05.2026).

46. IBM. What is the Internet of Things (IoT)? | IBM. *IBM*.
URL: <https://www.ibm.com/think/topics/internet-of-things>(date of access: 12.06.2026).

47. Tromblay D. E. The FBI and foreign intelligence in the domestic setting. *Intelligence and National Security*. 2023. No. 38. P. 1055–1074.
URL: <https://doi.org/10.1080/02684527.2023.2202074>(date of access: 18.05.2026).

48. Puyvelde D. V. The rise of open-source intelligence. *European Journal of International Security*. 2025. No. 10. P. 530–544.
URL: <https://doi.org/10.1017/eis.2024.61>(date of access: 18.05.2026).

49. Орлик В., Гриценко А. Основні положення нової Стратегії національної безпеки США. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. С. 1–5. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-polozhennya-novoyi-stratehiyi-natsionalnoyi-bezpeky>(дата звернення: 18.05.2026).

50. Silove N. Beyond the Buzzword: The Three Meanings of “Grand Strategy”. *Security Studies*. 2017. Vol. 1, no. 27. P. 27–57. URL: <https://doi.org/10.1080/09636412.2017.1360073>(date of access: 26.05.2026).

51. Joint Doctrine Publications. *Joint Chiefs of Staff*. URL: <https://www.jcs.mil/doctrine/joint-doctrine-pubs/>(date of access: 26.05.2026).

52. Homeland Security Presidential Directive/HSPD-6–Directive on Integration and Use of Screening Information To Protect Against Terrorism : Presidential Directive of 16.09.2003 no. HSPD-6. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/homeland-security-presidential-directivehspd-6-directive-integration-and-use-screening>(date of access: 26.05.2026).

53. Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 : Act of 23.09.2004 no. S.2845. URL: <https://www.congress.gov/bill/108th-congress/senate-bill/2845>(date of access: 26.05.2026).

54. Executive Order 12333-United States intelligence activities : Executive Order of 04.12.1981 no. 12333. URL: <https://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12333.html>(date of access: 26.05.2026).

55. Н Т. Досвід США зі створення та розбудови Кіберкомандування: уроки для України. Інформація і право. 2024. Т. 1, № 48. С. 140–149. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1\(48\).300798](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300798) (дата звернення: 28.05.2026).

56. Richelson J. T. The U.S. Intelligence Community. 4th ed. Boulder, CO : Westview Press, 1999. 526 p. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/publications/staff/usic/usic.html> (дата звернення: 12.06.2026).

57. DAM. UNT Digital Library. URL: <https://digital.library.unt.edu/explore/collections/CRSR/browse/?q=intelligence&t=fulltext&nlow=&nhi=>(date of access: 12.06.2026).

58. Benson P. In today's intelligence hierarchy, who really runs the show? CNN. 2009. 12 February. URL:

<https://www.cnn.com/2009/POLITICS/02/12/cia.dni/index.html> (дата звернення: 12.06.2026).

59. Liu G. The Role of the Director of National Intelligence as ‘Head’ of the Intelligence Community. Foreign Policy Research Institute. 2019. 13 September. URL: <https://www.fpri.org/article/2019/09/the-role-of-the-director-of-national-intelligence-as-head-of-the-intelligence-community/> (дата звернення: 12.06.2026).

60. Accountability | Office of the Director of National Intelligence. Office of the Director of National Intelligence. URL: <https://www.dni.gov/index.php/how-we-work/accountability>(date of access: 12.06.2026).

61. President’s Intelligence Advisory Board – The White House. The White House – The White House. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/piab/>(date of access: 12.06.2026).

62. Intelligence Community Legal Reference Book : Reference Book of 14.07.2024. URL: <https://www.dni.gov/files/documents/OGC/IC-Legal-Reference-Book-2024.pdf>(date of access: 12.06.2026).

63. Home - House Permanent Select Committee on Intelligence. House Permanent Select Committee on Intelligence. URL: <https://intelligence.house.gov>(date of access: 12.06.2026).

64. House Committee on Appropriations - Republicans. House Committee on Appropriations - Republicans. URL: <https://appropriations.house.gov>(date of access: 12.06.2026).

65. Committee on Homeland Security & Governmental Affairs. Committee on Homeland Security & Governmental Affairs. URL: <https://www.hsgac.senate.gov>(date of access: 12.06.2026).

66. Central Security Service. National Security Agency/Central Security Service. URL: <https://www.nsa.gov/about/central-security-service/>(date of access: 12.06.2026).

67. Ukrinform. рф може готувати серію кібератак проти країн, що допомагають Україні – спецслужби. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3463610-rf-moze-gotuvati->

seriu-kiberatak-proti-krain-so-dopomagaut-ukraini-specsluzbi.html(дата звернення: 12.06.2026).

68. Про національну безпеку України : Закон від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>(дата звернення: 12.06.2026).

69. Шилін М. О., Романов М. С. Теоретичні основи формування контррозвідувального режиму в Україні // *Освіта і наука у сфері національної безпеки*: проблеми та пріоритети розвитку: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Острого, 17 травня 2024 р.) / за ред. проф. М. С. Романова, доц. Р. С. Мартинюка, проф. Е. М. Балашова. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. 319 с. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8498/> (дата звернення: 23.06.2026).

70. Zhovtenko T., Podvorna E. NATO Arctic Policy in Statu Nascendi. *Studia Politica. Romanian Political Science Review*. 2019. Vol. XIX, no. 2. P. 163–186. URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-63164-3> (date of access: 23.06.2026).